

पञ्चस्तोत्राणि

श्री
वर्धमान-
द्वात्रिंशिका

श्री
वीरजिन-
स्तवः

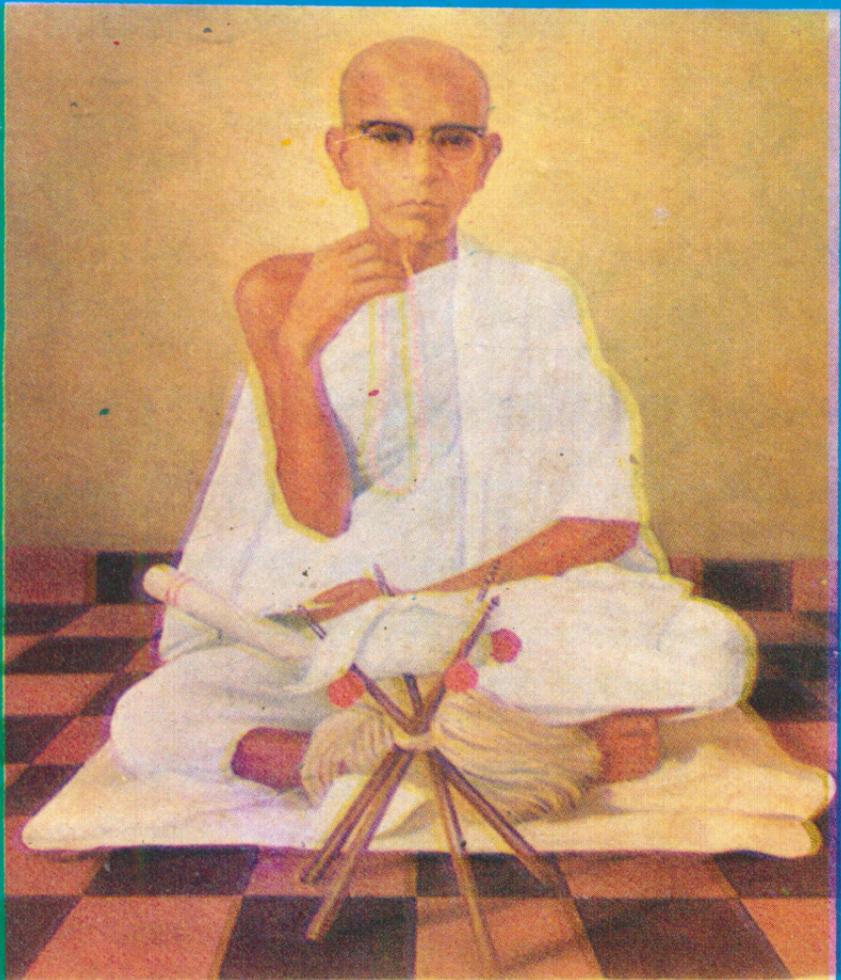
आत्म-
निन्दा-
कुलकर्म

स्तुति-
यमलम्

सिद्धसार-
स्वत-
स्तवः

संपादक

मुनिश्री धर्मतिलकविजय

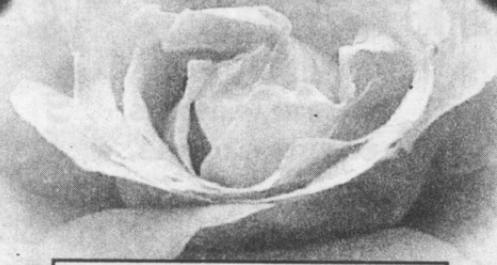
स्व. प. पू. परम तपस्वी. पंन्यास प्रवर
श्री कान्तिविजयल गणिवर

स्व. प. पू. परम तपस्वी पंन्यास प्रवर
श्री कान्तिविजयल गणिवर

श्री स्मृतिमंदिर प्रकाशन-२७

श्री पंचसोत्राणि

॥ उपदेशकाः प्रेरकाश्च ॥

आश्रितगणपरमहितचिन्तक-असीमोपकारि-वात्सल्यवारिधि-
पूज्यपादाचार्य देवेश श्रीमद् विजय नरचन्द्रसूरीश्वराः

सूरिमन्त्रपञ्चप्रस्थानसमाराधक-प्रवचनप्रभावक-
पूज्यपादाचार्य श्रीमद् विजय श्रेयांसप्रभसूरीश्वराश्च

॥ संपादकः ॥

जिनशासनभासनभास्कर-निर्वाणपदसमभिलाषुक-
परमश्रद्धेय-सुविशालगच्छाधिपति-
पूज्यपादाचार्यभगवच्छ्रीमद् विजय रामचन्द्रसूरीश्वराणां
विनेयरत्न-भवविरहपदेच्छु-मुनिश्री धर्मतिलकविजयः

॥ प्रकाशकः ॥

श्री स्मृतिमन्दिर प्रकाशनम्
अमदावादः

:- પ્રાપ્તિ સ્થાન :-

શ્રી સ્મૃતિમંદિર પ્રકાશન
વ. રમેશભાઈ દિનેશભાઈ જેન
સ્વસ્તિક ઓપાર્ટમેન્ટ,
જેન દેરાસર સામે,
શાંતિનગર, આશ્રમરોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૩.

દીપકભાઈ જી. દોશી
(કાપડના વેપારી)
દેવાળાવાડ સામે,
વટવાણ સિટી,
સૌરાષ્ટ્ર- ૩૬૩૦૩૦

પ્રવિણભાઈ સી. ઝવેરી
(કાપડના વેપારી)
કાપડ બજાર
પાલિતાણા,
સૌરાષ્ટ્ર- ૩૬૪૨૭૦

અમૃતભાઈ કે. શેઠ
કડિયાવાસ,
રાધનપુર,
જિ. પાટણ- ૩૮૫૩૪૦

ભરતભાઈ જે. વોરા
(ભાભસ્વાળા)
સી/પરેશ, ત્રીજે માળે,
પોસ્ટ ઓફિસ પાસે,
હનુમાન ચાર રસ્તા,
ગોપીપુરા, સુરત.

પોસ્ટથી મંગાવનારે વટવાણથી મંગાવવું

શ્રી પંચરતોશ્રાધિ

● લાભાર્થી ●

કુસુમ-અમૃત-ટ્રસ્ટ, વાર્ષી

● સંપાદક ●

મુનિશ્રી ધર્મતિલકવિજય

● મુદ્રક ●

“એમ. બાબુલાલ પ્રિન્ટરી” ફોન : ૨૬૫૭૬૦૫૬

● પ્રથમાવૃત્તિ - ૧૦૦૦ ●

વિ.સં. ૨૦૬૦ વૈશાખ સુદ-૯

● પ્રકાશન નિમિત્ત ●

પ્રસિદ્ધ પ્રવચનકાર પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવેશ
શ્રીમદ્ વિજય શ્રેયાંસપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજની
શ્રી સૂરિમંત્ર પંચ પ્રસ્થાન આરાધનાની પૂર્ણાહુતિ.

● પ્રકાશન સ્થળ ●

શ્રી સૂરિમંત્રારાધન સમાપન સમારોહ
શ્રી ગિરધરનગર જૈન સંઘ- અમદાવાદ.

● પ્રકાશન સમય ●

વિ.સં. ૨૦૬૦ વૈશાખ સુદ-૧૧, ગિરધરનગર, અમદાવાદ.

● મૂલ્ય - રૂ. ૨૧-૦૦ ●

(આ પુસ્તક વેચાણ માટે નથી)

નોંધ : આ પુસ્તક જ્ઞાનખાતામાંથી છપાયેલ છે. તેથી શ્રી સાધુ-સાધ્વીજી,
જ્ઞાનભંડારોને સાદર ભેટ, ગૃહસ્થોએ કિંમત જ્ઞાનખાતે જમા કરાવી
માલિકી કરવી. વાંચન માટે યોગ્ય નકરો જ્ઞાનખાતે આપવો.

ક્યાં? આપ શું જોશો?

ક્રમાંક	ગ્રંથનું નામ	કર્તા	પેજ નં.
(૧)	શ્રી વર્ધમાન દ્વાત્રિંશિકા	પૂ. આ. ભ. શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂ. મ. સા. ટીકાકાર- પૂ. આ. ભ. શ્રી ઉદયસાગરસૂ. મ. સા.	૧
(૨)	શ્રી વર્ધમાન જિનસ્તોત્ર ટીપિકાકાર	પૂ. આ. ભ. શ્રી હીરવિજયસૂ. મ. સા. પૂ. મુનિશ્રી સુશીલ વિ. મ. સા.	૫૧
(૩)	A જ્ઞાનપંચમી સ્તુતિ ટીકાકાર	અજ્ઞાતકર્તૃક- મુનિશ્રી કુંદકુંદ વિ. મ. સા.	૭૦
	B મૌન એકાદશી સ્તુતિ ટીકાકાર	અજ્ઞાતકર્તૃક- મુનિશ્રી કુંદકુંદ વિ. મ. સા.	૮૬
(૪)	અનુભૂત સિદ્ધ સરસ્વતી સ્તોત્ર ટીકાકાર	પૂ. આ. ભ. શ્રી બાપ્પભટ્ટીસૂ. મ. સા. મુનિશ્રી ધુરંધર વિ. મ. સા.	૯૬
(૫)	સંવિગ્નશ્રમણ યોગ્ય આત્મનિંદાષ્ટક	પૂ. આ. ભ. શ્રી જિનપ્રભસૂ. મ. સા. અનુ. મુનિશ્રી હિતવર્ધન વિ. મ. સા.	૧૧૯

પ્રકાશકીય નિવેદનમ્

સૂરિપ્રેમના પ્રથમ પટ્ટાલંકાર ભારતવર્ષ વિભૂષણ તપાગચ્છાધિરાજ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવેશશ્રીમદ્ વિજય રામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજની પાવન સ્મૃતિમાં વિ.સં. ૨૦૫૮ના શ્રી સ્મૃતિમંદિર પ્રતિષ્ઠા અંજનશલાકા મહામહોત્સવ વર્ષે સંસ્થાપિત શ્રી સ્મૃતિમંદિર પ્રકાશન ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ સાધતું સાધતું વિ.સં. ૨૦૬૦માં વાત્સલ્યવારિદિ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવેશશ્રીમદ્ વિજય નરચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજની પાવનનિશ્રામાં પ્રસિદ્ધ પ્રવચનકાર પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય શ્રેયાંસપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજએ રાજનગર-અમદાવાદના શ્રી ગિરધરનગર જૈન સંઘ મધ્યે આદરેલ ૮૪ દિવસીય મૌન તથા એકાંતવાસ પૂર્વક શ્રી સૂરિમંત્ર પંચપ્રસ્થાન સમાપન સમારોહના પાવન પ્રસંગે આઠ પ્રકાશનો પૈકીના શ્રી પંચસ્તોત્રાણિ પુસ્તક પ્રકાશન કરતા સંપાદક પૂજ્યશ્રીના ઉપકારને તથા લાભાર્થી તથા મુદ્રણકર્તા મહાનુભાવોના હાર્દિક આભાર સ્વીકાર સાથે શ્રી જૈન સંઘના ચરણે આ ગ્રંથ સમર્પિત કરતા અમો ધન્યતાની લાગણી અનુભવીએ છીએ.

- શ્રી સ્મૃતિમંદિર પ્રકાશન, અમદાવાદ

॥ वाचकेश्वरो नः निवेदनम् ॥

प्रस्तुते ग्रन्थरत्ने चिरकालादप्रकाश्यमितानि पञ्चस्तोत्राणि प्रकाशितानि । पञ्चान्यति स्तोत्राणि वैदुषीसुरलतावेष्टितविद्यावृक्षैरन्यान्यैः सूरिशार्दूलैराविर्भूतानि, रसिकपद-शब्दोपमाऽनुप्रासादलङ्कारललितानि, भिन्न-भिन्न छन्दसाऽवबद्धानि, परमतविदलनैकदक्षताऽऽपन्नयुक्तियुक्तानि, ऐतिहासिक्या च पार्श्वभूम्या समलङ्कृतानि विराजन्तेतराम् ।

(१) प्रथमं तावद् 'वर्धमानद्वात्रिंशिका'ऽभिधानं स्तोत्रम् । विक्रमादित्यचूमितचरणैः कविकुलाऽग्रपुरुषै-र्भगवद्भिः श्रीमद्भिः सिद्धसेनदिवाकराचार्यवरैर्गुम्फितमिदं काव्यं जैनदर्शनसंमतस्य लोकोत्तर-देवतत्त्वस्य सर्वेषामुपरित्वं हृदयङ्गमया छटया सह महाकाव्यमिव मुक्तकण्ठै-र्गाययति, राग-द्वेषप्रमुखदोषमालाग्रसितानां लौकिकदेवानां श्रध्येयतामा-मूलमेव निर्दलयति भगवते च वीतरागाय परां प्रीतिमुत्पादयति ।

स्याद्वादमतमुदितहृदयैः प्रत्येकैः कण्ठस्थीकर्तव्यमदःकाव्यं परमात्मनः समक्षं स्तुतिरूपेणाऽपि गीयते । गायनेनाऽनेन भक्तहृदि तात्त्विक-प्रमोदस्य महासमुद्रः कल्लोलयतीति बाढं श्रद्धे । एतदुपरि पूर्वाचार्यप्रवरैः श्रीमदुदयसागरसूरिशेखरै-र्गभीरार्था तत्त्वावगमशालिनी चाऽवचूरिः प्रणीता । तथा च केनचिद् विदुषा काव्यस्याऽस्य सटीकोऽनुवादोऽपि विहितः । उभयोरप्येतयोरत्र सकाव्यं प्रणयनं हृदं रञ्जयति ।

(२) द्वितीयं तावद् 'वर्धमान जिनस्तोत्रं' दीपिकावृत्तिपरिवृतम् । जगद्गुरुपदमावहद्भिः श्रीमद्भिः हीरविजयसूरीश्वरैरुद्भूतमेतत्काव्यं जगद्गुरुणामसाधारणं मतिसाम्राज्यमपि निर्देशयति, त्रिभुवनपते-र्वर्धमानप्रभोरनन्याऽतिशयसाम्राज्यस्य निर्देशनसाकम् । जगद्गुरुणां पुण्यसाम्राज्येन वयं नितरां संस्तुताः किन्त्वनेन काव्येन तेषां तातपादानां विद्यासाम्राज्यस्याऽपि परिचयो लभते । अतिशयमधुराऽसौ रचना

प्रसादगुणयुता, आस्वादपूर्णा, पाण्डित्यमंडिता, विद्वज्जनभोग्या-
चाऽनेकाऽलङ्कारप्रकरभूता । न विस्मर्तव्यमेतस्य पठनम् ।

अस्योपरि साऽनुवादा वृत्तिः काव्यकलाकुशलेन मुनिना सुशील-
विजयमहाराजेन निर्मिता । सुशीलोऽसावपि निर्माणप्रयत्नः । अत एव
साऽप्यस्मिन् ग्रन्थसम्मीलिता ।

(३) तृतीयं तावत् स्तुतियमलम् । जैनसंघेष्वतिप्रसिद्धिमिते
ज्ञानपञ्चमी मौनैकादशीस्तुती प्रायोऽनेकेषां क्रियारसिकानां कण्ठस्थे वर्तते ।
तयोरुपरि विकसत्प्रज्ञैः पूज्यमुनिराजश्रीकुन्दकुन्दविजयमहाराजैरनुवाद-
पुरस्सरा वृत्तिरभिहिता । गणनापात्र एतस्य पुण्यपुंसः प्रयत्नः ।
साऽप्यत्राऽस्माभिः परिवेषिता ।

(४) तुरीयं तावदनुभूतसिद्धसारस्वतस्तोत्रम् ।

इतिहासपुरुषैराचार्यकटकाऽग्रगामिभिः श्रीमद्भिर्बप्पभट्टि-
सूरिभिर्यत्स्ववस्यप्रणयनप्रारम्भक्रियायामेव भगवती शारदा विना
निमन्त्रणं स्वयमाहूता, तादृशं प्रभाभारभूरि स्तोत्रमेतदधिकारिणा-
ऽभ्यासभक्तेन नित्यमध्ययनीयम् ।

स्तोत्रेऽस्मिन् परमविदुषा पूज्यपादमुनिना धुरन्धरविजयेन
'शिशुहिता'ऽभिधा व्याख्या विनिर्मिता । सुसुन्दराऽसौ व्याख्या । भव्यमत्र
कर्तव्यविचारसौन्दर्यं भाषाऽनुभवश्च ।

(५) पञ्चमं तावत् स्तोत्रं पूज्यपादसूरिसम्राड्भिर्जिन-
प्रभाऽभिधपूर्वाचार्यैः प्रणीत-मात्मनिन्दाकुलकं मन्निर्मितानुवादमपि
सम्मीलितम् । कुलकमेतत् संवेगातुराणां सुविहितयतीनां धोरव्यथां
व्यनक्ति । वाचनमपि तस्य वाचकहृदयं व्यथयति ।

एतादृशः स्फूर्तियुतो ग्रन्थराजो-बहुलश्रुतै-मुनिधर्मतिलक-
विजयवरैस्संपादितः । ग्रन्थेऽस्मिन् सञ्चितानि प्रत्येकानि स्तोत्राणि
स्फुरितमतिनाऽवश्यमध्येतव्यानि, निदिध्यासपर्यन्तमनुशीलनीयानीति
वाचकेभ्यो नः निवेदनम् ।

- हितवर्धनविजयोमुनिः

चैत्रशुक्ला प्रतिपदा - २०६० सूर्यपुरी (सुरत)

પ્રકાશિત ગ્રંથો

ત્રણસુધી ગ્રંથ

પૂ. મુનિશ્રી

ધર્મતિલક વિ. મ.સા. સંપાદિત

શ્રી ગોતમપૃષ્ઠા સવૃતિ, શ્રીગોતમાષ્ટક સટીક પ્રત.

શ્રી રૂપસેનરાજકુમાર-કુમાપુત્ર ચરિત્ર પ્રત.

શ્રી પંચસ્તોત્રાણિ

શ્રી સુષટચરિત્રમ્ સાનુવાદ

પૂ. મુનિશ્રી

સમ્યગ્દર્શન વિ. મ.સા. સંપાદિત

શ્રી અર્હદઅભિષેક પૂજનવિધિ પ્રત

શ્રી શૃંગાર વેરાગ્ય તરંગિણિ

શ્રી સૂરિરામ સજ્જાય સરિતા

શ્રી સૂરિમંત્ર પંચપ્રસ્થાન સાધના અને સાધક

કલિયુગના લોખંડીસામ્રાજ્યના વચ્ચે આજે શ્રમણ ભગવાને શ્રીમહાવીરપરમાત્મા ૨૫૬૪ વર્ષો પૂર્વે સ્થાપેલું જૈનશાસન અવિચ્છિન્નપણે આગળ વધી રહ્યું છે.

જૈનશાસનના અસ્તિત્વનો મૂળાધાર જો કોઈ હોય, તો તે છે, શ્રી શ્રુતજ્ઞાન. સમ્યગ્દર્શનથી નિર્મળ બનેલું અને સમ્યક્પદ દ્વારા અંકિત થયેલું શ્રુતજ્ઞાન જ વિષમકાળના ઝેરીલા હવામાનમાં સપડાયેલા મોક્ષમાર્ગના પથિકને મોક્ષમાર્ગનું વાસ્તવિક દર્શન કરાવે છે. મોક્ષમાર્ગની સાધના માટે અત્યંત જરૂરી વીર્યોલ્લાસનો ધોધ પૂરો પાડે છે. આવા શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિના પ્રકારો અસંખ્ય છે. એ પ્રકારોની આદરણા જેટલી કરીએ એટલી ઓછી જ દેખાશે.

અફસોસ એ વાતનો છે કે આજેય જૈનશાસનની શ્રુતનિધિના ભીંતરી ભંડારમાં એવા અનેક ગ્રંથો પડ્યાં છે, જે હજી સુધી અપેક્ષિત પ્રચાર નથી પામી શક્યાં. કાલિકસંયોગો, સામાજિક તરલતા અને સંઘવ્યવસ્થાની નિર્નાયકતા જેવા પરિબળો આમાં કારણભૂત છે.

હા... આ બંધાય વચ્ચે કેટલીય પુણ્યશાલિની સંસ્થાઓ પોતાના તન-મન-ધનનો વ્યય કરી શ્રુતસાહિત્યની રક્ષા તથા પ્રચારણાનો પ્રશસ્ત પ્રયત્ન કરી રહી છે, એની નોંધ લઈ અમે મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરીએ છીએ.

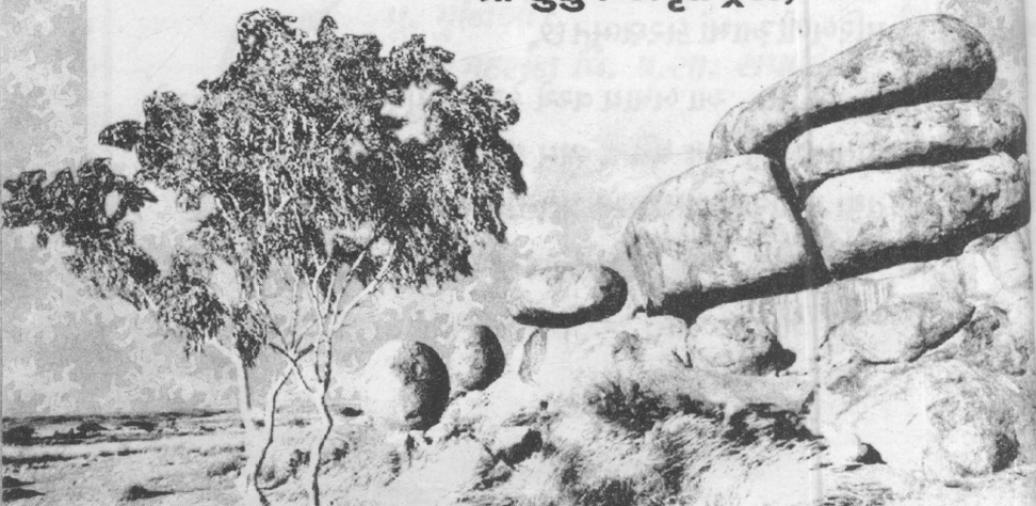

આવી જ સંસ્થાઓના પંથે ચાલી અમારા ટ્રસ્ટના જ્ઞાનનિધિનો સદ્વ્યય કરવાના અમારા મનોરથો હતા અને છે.

ત્યાં, વ્યાખ્યાન વાચસ્પતિ પૂ. આચાર્ય ભગવંત વિજય રામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાના શિષ્યરત્ન પ્રવચનપ્રભાવક પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રી વિજયનયવર્ધનસૂરીશ્વરજી મ. સા. ના શિષ્ય-પ્રશિષ્યરત્નો, પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી ભવ્યવર્ધન વિ. મ., પૂ. મુ. શ્રી મંગલવર્ધન વિ. મ. અને પૂ. મુ. શ્રી હિતવર્ધન વિ. મ. નું અમને માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત થયું. આ પૂજ્યોએ અમને એવો દષ્ટિબિંદુ આપ્યો કે ઉપયોગી છતાં જે ગ્રંથો અપ્રાપ્ય છે, એવા કિંમતી ગ્રંથોનું પ્રકાશન પ્રાથમિક ધોરણે કરવું જોઈએ.

અમે આ માર્ગદર્શનને અનુસરી શ્રી જ્ઞાનભક્તિના પંથે ટ્રસ્ટની જ્ઞાનનિધિનો વ્યય કરવાનો નિર્ણય કર્યો. એમાંથી આ ગ્રંથરત્નનું સર્જન થઈ રહ્યું છે. આશા છે કે આવી જ શ્રુતભક્તિનો લાભ અમારા ટ્રસ્ટને ભવિષ્યમાં પણ સાનુબંધ પણે સાંપડતો રહે.

- શ્રી કુસુમ-અમૃત ટ્રસ્ટ, વાપી

સ એક; પરમાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્ર:

- મુનિ શ્રી ધર્મતિલકવિજય

ભયંકર દુઃખ સ્વરૂપ આ સંસાર સાગર તરવા માટે પ્રભુએ બે મહત્વના આલંબનો બતાવ્યા છે. (૧) જિનપ્રતિમા (૨) જિનાગામ.

જિનપ્રતિમા જિનસારિણી જાણી. પૂજો ત્રિવિધે તુમે પ્રાણી

જિનપ્રતિમામાં સંદેહ ન રાખો વાચકજસની વાણી...હો કુમતિ...

પરમાત્મતત્ત્વના રસિક સુજાજીવો પરમાત્માની સાથે તદાકારમય બનવા માટે પોતાના હૈયાના ભાવોથી અંતરની આરઝુ રજૂ કરતા હોય છે. જ્યારે પરમાત્મભક્તિ રસિક પરંતુ અજ્ઞ એવા જીવો પણ પોતાના હૈયાના ભાવો પ્રભુજી સમક્ષ રજૂ કરી પોતાનો સંબંધ પ્રભુજી સાથે બાંધી શકે બસ તેવા જ આશયથી પૂર્વપુરુષોએ ભક્તિસ્તોત્રની રચના કરી છે. તેવા ભક્તિ સ્તોત્રોમાં સંસ્કૃત ભાષામાં આઠ ગણી- શકાય તેવું શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરીશ્વર વિરચિત શ્રી વર્ધમાન દ્વાત્રિંશિકા અગ્રેસર છે. એકએક પદ ગંભીર અર્થથી સભર છે. તેવા ભાવોને આંશિક રીતે પ્રગટ કરવા અંચલગચ્છીય પૂ.આ.શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ મ.સા. ટીકા સ્વરૂપ પ્રયાસ કર્યો છે. આ ગ્રંથની હસ્તપ્રત જૈન આત્માનંદસભા ભાવનગર હસ્તક પૂ. ભક્તિવિજયજી મ.ના સંગ્રહમાં ૧૫૮/૧ નંબરની પ્રત લેખન સંવત-૧૯૫૯ના આધારે સુધારા પણ કર્યા છે. જૈનધર્મપ્રસારકસભાએ ઘણા વર્ષ પૂર્વે સટીકાનુવાદ ગ્રંથ પ્રકાશિત કરેલ.

આસન્ન ઉપકારી શ્રી મહાવીરસ્વામી પરમાત્માની સ્તુતિ સ્વરૂપ શ્રી અકબર રાજના પ્રતિબોધક જગદ્ગુરુ શ્રી હિરવિજયસૂરીશ્વર વિરચિત 'શ્રી વર્ધમાનજિનસ્તોત્રાષ્ટક' ચમલ સ્તુતિ જેવી અદ્ભુત અર્થગાંભીર્ય રચના કરી છે. ટીકા ન હોય તો કહેવાનો ભાવ પણ સમજાવવામાં ખૂબ જ મુશ્કેલી પડે તેવી છે. તેના ઉપર પૂ. મુનિશ્રી સુશીલવિજયજી મ. કૃત દીપિકા સાનુવાદ સટીક ઘણા વર્ષ પૂર્વે છપાયેલ.

શ્રી જૈનસંઘમાં જ્ઞાનપંચમી-મૌન એકાદશીની સ્તુતિ ખૂબ જ પ્રચલિત છે. તેની ટીકા બહુ અપ્રચલિત છે. જો ટીકા ન હોય તો તે સ્તુતિના ભાવો સમજવામાં ખૂબ જ તકલીફ પડે તેવું અર્થપ્રાયુર્ય ભરેલું છે. તેના ઉપર પૂ. મુનિ

શ્રી કુંદકુંદવિજયજી મ.સા. હૃદયંગમવૃત્તિની રચના કરી છે. સાનુવાદ-સટીક ઘણા વર્ષે પ્રકાશિત થયેલ છે.

શ્રી આમરાજના પ્રતિબોધક જિનશાસનભાસનભાસ્કર પૂ.આ.ભ. શ્રી બપ્પભટ્ટીસૂરીશ્વર વિરચિત શ્રી અનુભૂત સિદ્ધ સારસ્વત સ્તોત્ર જ્ઞાનપિપાસુઓમાં ખૂબ જ જાણીતું / માનીતું છે. શ્રી બપ્પભટ્ટીસૂરીશ્વરજી મહારાજએ સામે ચાલીને આવેલા શ્રી સરસ્વતીદેવીની સ્તવના રૂપે આ સ્તોત્રની રચના કરી છે તેના ઉપર વિદ્વદર્થ મુનિપ્રવર શ્રી ધુરંધરવિજયજી મ.સા. રસ પ્રાયુર્ય-અર્થપ્રાયુર્ય-શબ્દ લાલિત્યયુક્ત ટીકા રચવા દ્વારા સ્તોત્રના ભાવોને પ્રગટ કરવાનો સ્તુત્ય પ્રયાસ કર્યો છે.

અનંતકાળે મહાપુણ્યોદયે પ્રાપ્ત થયેલ શ્રમણજીવન એળે ન જાય ને મળેલુ શ્રમણજીવન આત્માનું નુકસાન ન કરી દે તે માટે શ્રમણને જાગૃત કરે તેવા ઉંઘમાંથી સફાળો બેઠો કરી દેવા ૧૦ શ્લોકો સ્વરૂપ સંવિગ્ન શ્રમણયોગ્યાષ્ટક નિંદાષ્ટક દ્વારા સંવિગ્ન શ્રમણાગ્રણી પૂજ્યપાદ આ.ભ.શ્રી જિનપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજએ મહાન ઉપકાર કર્યો છે. તે શ્લોકોના ભાવાર્થને પામવા માટે વિદ્વજ્જનમંડન મુનિશ્રી હિતવર્ધનવિજયજી મ. કૃત ભાવાર્થ સાથે ઘણા સમયે પ્રગટ થઈ રહ્યું છે.

આવા પાંચ-પાંચ સ્તોત્ર સ્વરૂપ પંચસ્તોત્રાણિનું સંપાદનકાર્ય મારા સતત- હિતચિંતક વાત્સલ્યવારિદિ પૂજ્યપાદ આ.ભ. શ્રી વિજય નરચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ.ની અસીમ કૃપાથી થઈ શક્યું છે. પ્રવચનપદુ મુનિશ્રી હિતવર્ધનવિજયજી મ.ની સતત માંગણી અને કલ્યાણમિત્ર મુનિશ્રી સમ્યગ્દર્શનવિજયજી મ.ની સતત પ્રેરણાને પામીને મારા દીક્ષાદાતા પૂજ્ય ગુરુદેવ પરમોપકારી આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય શ્રેયાંસપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજની સૂરિમંત્રપંચપ્રસ્થાનની આરાધનાના પ્રસંગને પામીને આ સંપાદિત કૃતિ તેઓશ્રીજીના કરકમલમાં સમર્પિત કરી ધન્યતા અનુભવું છે. પ્રાન્તે આ સ્તોત્રો દ્વારા સ્વ-પર આત્માને પૈરાગ્યભાવથી વાસિત કરી પ્રાન્તે ભવવિરહપદની ઈચ્છા ફળીભૂત બને તેવી પરમાત્માને પ્રાર્થના...

पूज्यपादाचार्यप्रवर श्रीसिद्धसेनदिवाकरसूरीश्वरविचरिता
श्रीमद्बुद्धसागरसूरिकृतावचूरि सहिता

श्री वर्धमान द्वात्रिंशिका

सदा योगसाम्यात्समुद्भूतसाम्यः,
प्रभोत्पादितप्राणिपुण्यप्रकाशः ।

त्रिलोकीशवन्द्यस्त्रिकालज्ञनेता,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ १ ॥

भावार्थ : क्षायिकभावथी उत्पन्न थयेला ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यरूप योगना तादात्म्यपशाना अनुभवथी जेमनामां उंमेशा समपशुं रडेळुं छे, जेओअे डेवलज्ञान अने डेवलदर्शननी प्रभाथी पोताना शासनमां रडेला प्राणीओ माटे धर्मनो उद्योत करेलो छे, जे त्रशे लोकना स्वाभी अेवा देवेन्द्र, त्भूमींद्र अने यभरेंद्रोने पश वंदन करवा योग्य छे अने जे भक्ति, श्रुत, अवधि तथा मनःपर्यव-ज्ञानवाणा पुत्रुषोना स्वाभी छे अेवा सामान्य डेवलीओमां ईंद्र समान परमात्मा श्रीवर्धमानस्वाभी अेक जे मारुं शरशं थाओ. [आ श्लोको भुजंगप्रपात नामना छन्दमां छे.] १.

टीका -

स्याद्वादविद्यामृतपूर्णकुम्भं श्रीगौडिपार्श्वं प्रणिपत्य नित्यम् ।
श्रीसिद्धसेनकृतवर्द्धमान-द्वात्रिंशिकार्थं विवृणोमि किञ्चित् ॥१॥

इह सर्वेणैव संसारमध्यमध्यासीनेन जन्तुना नारकति-
 र्यग्नरामरगतिनिबन्धनविविधशरीरमानसानेकदुःखोपनिपात-
 पीडितेन पीडानिर्वेदतः संसारं परिजिहीर्षया जन्मजरामरण-
 शोकाद्यशेषोपप्लवाऽसंस्पृश्य-परमानन्दरूपनिःश्रेयसपद-
 मधिरोदुकामेन तदवाप्तये स्वपरसममानसीभूय श्रीशासना-
 धीश्वरवर्द्धमानस्य गुणोत्कीर्त्तनरूपा स्तुतिः कर्त्तव्या । ततः
 श्रीसिद्धसेनदिवाकरेण श्रीमदुज्जयिन्यां पुर्यां विक्रमनृपस्याग्रे
 महाकालेश्वरपुरतः पूर्वं द्वात्रिंशिका कृता तस्या अर्थं
 किञ्चिल्लिख्यते ।

तत्रादौ प्रथमकाव्यं । इह स्तुतिर्द्विधा (१) प्रणामरूपा
 (२) असाधारणगुणोत्कीर्त्तनरूपा च । तत्र प्रणामरूपा
 सामर्थ्यगम्या, यथा च सामर्थ्यगम्या तथानन्तरमेव वक्ष्यते ।
 असाधारणगुणोत्कीर्त्तनरूपा च पुनर्द्विधा (१) स्वार्थसम्पद-
 भिधायिनी (२) परार्थसम्पदभिधायिनी च, तत्र स्वार्थसम्पद्,
 परार्थं प्रति समर्थो भवति इति प्रथमतः स्वार्थसम्पदमाह-
 सदेति स एकः जिनेन्द्रः मे मम गतिः गम्यते प्राप्यते
 बुध्यते ज्ञायते स्वरूपतत्त्वमनयेति सा गतिर्ध्येयस्वरूपज्ञापको
 भवेत्, जिनाः सामान्यकेवलिनस्तेषु इन्द्र इव इति जिनेन्द्रः,

सः कः यः परात्मा परः प्रकृष्ट आत्मा यस्य सः परात्मा
अविनाशित्वात्, यतः

‘अवस्थाभेदतो जीवः, पुनस्त्रेधा प्रचक्षते ।

बहिरात्मान्तरात्मा च, परमात्मेति तत्त्वतः’ ॥१॥

हेयोपादेयवैकल्यान्न यो वेत्ति हिताहितम् ।

निमग्नो विषयाक्षेषु, बहिरात्मा स मूढधीः ॥२॥

अन्तरात्मा त्रिधा क्लिष्ट,—मध्यमोत्कृष्टभेदतः ।

अयतयोर्जघन्यः स्या,—न्मध्यमौ द्वौ तदुत्तरौ ॥३॥

अप्रमत्तादयः सर्वे, यावत्क्षीणकषायकाः ।

उत्तमा यतयः शान्ताः, प्रभवन्त्युत्तरोत्तरम् ॥ ४ ॥

परमात्मा द्विधा सूत्रे, सकलो निःकलः स्मृतः ।

सकलः केवली प्रोक्तो, निःकलो मुनिनायकः ॥५॥’

इति नन्दीटीकाकारवचनात् । परमात्मशब्देन सिद्ध
एव ग्राह्यः, किंविशिष्टो जिनेन्द्रः सदा सर्वस्मिन् काले
योगाः क्षायिकभावोत्पन्ना ज्ञानदर्शनचरणादयस्तेषां सात्म्यं
तादात्म्यानुभवनं तस्मात्समुद्भूतं आविर्भूतं साम्यं तुल्यत्वं
यस्य सः, सिद्धान्ते सर्वसिद्धानां समत्वप्रतिपादनात् अत्र
स्वरूपसम्पदा प्रोक्ता । पुनः किं जि. प्रभया केवलज्ञान-
केवलदर्शनकान्त्या उत्पादितः प्राणिनां संसारस्थानां

પુણ્યપ્રકાશો ધર્મોઘોતો યેન સઃ અત્ર ઉપકારસમ્પદા
 પ્રોક્તા । કથમ્ભૂતઃ જિનેન્દ્રઃ ત્રયાણાં લોકાનાં સમાહાર-
 સ્ત્રિલોકી તાસાં ઈશાઃ દેવેન્દ્રભૂમીન્દ્રચમરેન્દ્રાદયઃ તૈર્વન્દિતું
 યોગ્યઃ ઇહાતિશયસમ્પદુક્તા । પુનઃ કિં. જિનેન્દ્રઃ ત્રિકાલં
 જ્ઞાનન્તીતિ ત્રિકાલજ્ઞાઃ મતિશ્રુતાવધિમનઃપર્યાયજ્ઞાનિનઃ
 તેષાં નેતા સ્વામી સ્વં ऐश्वर्यं भुङ्क्ते इति स्वामी ।
 અત્ર કાવ્યે ચત્વારોઽત્તિશયા ઉક્તાઃ । (૧) સદા
 યોગસામ્યાદિત્યનેનાપાયાંપગમાતિશયઃ, (૨) પ્રભોત્પાદિતેત્યનેન
 વચનાતિશયઃ (૩) ત્રિલોકીશેત્યનેન પૂજાતિશયઃ (૪)
 ત્રિકાલજ્ઞનેતેત્યનેન જ્ઞાનાતિશયઃ સૂચિતઃ ઇતિ ॥૧॥

ટીકાર્થઃ - ટીકાકાર આ. શ્રીઉદયસાગરસૂરિ મ.સા. પ્રથમ
 નમસ્કારાત્મક મંગલાચરણ કરે છે. 'સ્યાદ્વાદૃષ્ટી અમૃતના પૂર્ણ કુંભ
 સ્વરૂપ એવા શ્રીગૌડિપાર્શ્વનાથપ્રભુને નિત્ય પ્રણામ કરી શ્રી
 સિદ્ધસેનાદિવાકરસૂરિએ રચેલી શ્રીવર્દમાનદ્વાત્રિંશિકા ઊપર કિંચિત્
 વિવરણ (અવચૂરી) કહ્યું છે.'

આ જગતમાં સંસાર મધ્યે વર્તતા અને નરક, તિર્યચ, મનુષ્ય
 અને દેવગતિના કારણરૂપ વિવિધ શારીરિક તથા માનસિક અનેક
 દુઃખોથી પીડિત થયેલા, સર્વ પ્રાણીઓ તે પીડાના નિર્વેદ (કંટાળા)થી
 સંસારને છોડી દેવાની ઈચ્છા વડે જન્મ, જરા, મૃત્યુ તથા શોકાદિ
 સમગ્ર વિઘ્નો જે સ્પર્શ કરી શકતા નથી એવા પરમાનંદરૂપ મોક્ષપદને
 પ્રાપ્ત કરવાને ઈચ્છે છે. તેઓએ મોક્ષપદની પ્રાપ્તિને માટે પોતાના

કે પારકાનો ભેદ છોડી દઈ વર્તમાન શાસનના અધિપતિ શ્રીવર્ધમાન-સ્વામીની ગુણકીર્તનરૂપ સ્તુતિ કરવી જોઈએ. પૂર્વે શ્રીસિદ્ધસેન-દિવાકરસૂરિએ શ્રી ઉજ્જયિની નગરીમાં શ્રી વિક્રમરાજાની સમક્ષ મહાકાલેશ્વરની પાસે પ્રથમ શ્રી વર્ધમાન દ્વાત્રિંશિકા રચેલી છે., તેનો કાંઈક અર્થ યથામતિ લખું છું.

★ સ્તુતિ બે પ્રકારની છે. પ્રણામરૂપ અને 'અસાધારણ ગુણોત્કીર્તનરૂપ તેમાં જે 'પ્રણામરૂપ સ્તુતિ છે તે સામર્થ્યપણાથી પ્રાપ્ત થાય છે. કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે તે અનંતર જ કહેવામાં આવશે. જે અસાધારણ ગુણોત્કીર્તનરૂપ સ્તુતિ છે તે બે પ્રકારની છે. એક 'સ્વાર્થ સંપત્તિને કહેનારી અને બીજી પરાર્થ સંપત્તિને કહેનારી. તેમાં જે સ્વાર્થસંપત્તિ હોય તે પરાર્થને માટે સમર્થ થઈ શકે છે. એથી અહિં પ્રથમ સ્વાર્થ સંપત્તિને કહેનારી અસાધારણ ગુણોત્કીર્તનરૂપ સ્તુતિ કહે છે.

તે એક જ જિનેદ્ર-ભગવંત મારી ગતિરૂપ થાઓ. અહિં ગતિ એટલે જેનાથી સ્વરૂપ તત્ત્વ પ્રાપ્ત થાય, અથવા જણાય તે ગતિ, અર્થાત્ ધ્યેય (ધ્યાન કરવા યોગ્ય) સ્વરૂપને જણાવનાર થાઓ. જિન એટલે સામાન્ય કેવલી તેમના ઈંદ્ર-સ્વામી તે જિનેદ્ર કહેવાય. તે શ્રીજિનેદ્ર ભગવંત કેવા છે ? પરમાત્મા પર-પ્રકૃષ્ટ છે આત્મા જેનો. અર્થાત્ અવિનાશીપણાથી પરાત્મા કહેવાય છે. તે વિશે શ્રીનંદીસૂત્રની ટીકામાં તેના કર્તા કહેછે કે- 'આત્મા-જીવ તે અવસ્થા ભેદથી. (A) બાહિરાત્મા, (B) અંતરાત્મા અને (C) પરમાત્મા એમ તત્ત્વથી ત્રણ

(૧) જેમાં અસાધારણ-અસામાન્ય ગુણોનું કીર્તન હોય તે. ૨. માત્ર નમસ્કાર કરવારૂપ સ્તુતિ કરવી તે. ૩ પોતાના અર્થની સંપત્તિને કહેનારી.

પ્રકારના કહેવાય છે. (A) જે હેય (ત્યજવા યોગ્ય) અને ઉપાદેય (ગ્રહણ કરવા યોગ્ય) સંબંધી અજ્ઞાનથી પોતાનું હિત કે અહિત જાણતો નથી અને હંમેશા ઈન્દ્રિયોના વિષયોમાં નિમગ્ન રહે છે, તે મૂઠ બુદ્ધિવાળો જીવ બહિરાત્મા કહેવાય છે. (B) ક્લિષ્ટ, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા ભેદથી અંતરાત્મા ત્રણ પ્રકારનો હોય છે. તેમાં જે અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ છે તે જઘન્ય (ક્લિષ્ટ) કહેવાય છે, અને પાંચમા તથા છઠ્ઠા બે ગુણઠાણાવાળા મધ્યમ છે. તથા અપ્રમત્ત ગુણઠાણાથી માંડીને જ્યાં સુધી સર્વ કષાયક્ષીણ થાય ત્યાં સુધી બારમા ગુણઠાણા સુધી ઉત્તરોત્તર શાંત યતિઓ ઉત્તમ કહેવાય છે. (C) સૂત્રમાં સકલ અને નિઃકલ એવા બે ભેદથી પરમાત્મા કહેલા છે. તેમાં જે સામાન્ય કેવલી તે સકલ પરમાત્મા અને જે તીર્થંકર તે નિઃકલ પરમાત્મા કહેવાય છે.’

અહિં પરમાત્મા શબ્દ વડે સિદ્ધ ભગવંતનું જ ગ્રહણ કરવું. વળી તે જિનેંદ્ર કેવા છે? સદા-સર્વ કાલે ક્ષાયિક ભાવવડે ઉત્પન્ન થયેલા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર વિગેરે યોગોનું જે સામ્ય એટલે તાદાત્મ્યપણાનો અનુભવ-તે થકી જેનામાં સામ્ય એટલે તાદાત્મ્યપણાનો અનુભવ તે થકી જેનામાં સામ્ય એટલે સમાનપણું ઉત્પન્ન થયેલું છે. એવા, સિદ્ધાંતમાં પણ સર્વ સિદ્ધ ભગવંતનું સામ્ય પ્રતિપાદન કરેલું છે. ઉપર કહેલા વિશેષણોથી જિનેંદ્ર ભગવંતની સ્વરૂપ સંપત્તિ બતાવી છે. પુનઃ જિનેંદ્ર પ્રભુ કેવા છે? પ્રભા એટલે કેવલજ્ઞાન તથા કેવલદર્શનની કાંતિ તેના વડે સંસારમાં રહેલા પ્રાણીઓને જેઓએ પુણ્ય પ્રકાશ ધર્મોદ્યોત ઉત્પન્ન કરેલા છે. આ વિશેષણથી ઉપકાર સંપત્તિ કહેલી છે. વળી તે જિનેંદ્ર કેવા છે કે

જે ત્રણ લોકના સ્વામી દેવેદ્ર, ભૂમીદ્ર અને ચમરેદ્ર વિગેરે તેને વંદન કરવા યોગ્ય છે. પુનઃ તે જિનેદ્ર કેવા છે ? ત્રિકાળને જાણનારા એટલે મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મન:પર્યાય જ્ઞાનવાળા પુરુષોના જે નાયક છે. તેમજ સ્વામી એટલે સ્વનું ઐશ્વર્ય તેના ભોગવનારા છે. આ કાવ્યમાં ચારે અતિશયો બતાવ્યા છે.

- (૧) સદાયોગસામ્યાત્ એ પદથી અપાયાપગમ અતિશય,
- (૨) પ્રભોત્પાદિત એ પદથી વચનાતિશય
- (૩) ત્રિલોકીશ એ પદથી પૂજાતિશય અને
- (૪) ત્રિકાલજ્ઞનેતા એ પદથી જ્ઞાનાતિશય એમ ચારે અતિશયો સૂચવ્યા છે.

શિવોઽથાદિસંખ્યોઽથ બુદ્ધઃ પુરાણઃ,

પુમાનપ્યલક્ષ્યોઽપ્યનેકોઽપ્યથૈકઃ ।

પ્રકૃત્યાત્મવૃત્યાપ્યુપાધિસ્વભાવઃ,

સ એકઃ પર્યાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૧॥

ભાવાર્થઃ - ઉપદ્રવ રહિત; પોતાના તીર્થની આદિ કરનાર, તત્ત્વના જાણનાર, બુદ્ધ, વૃદ્ધ, સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરનાર, ઈન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાનથી અલક્ષ્ય, અનંત પર્યાયાત્મક વસ્તુના જ્ઞાતા હોવાથી અનેક, નિશ્ચયનયથી એક, કર્મ પ્રકૃતિ વિગેરેના પરિણામથી ઉપાધિરૂપ છતાં આત્મવૃત્તિ વડે સ્વભાવમય એવા તે જિનેદ્ર મારી ગતિરૂપ હો. ॥૨॥

ટીકા-શિવૈતિ । પુનઃ કિંવિશિષ્ટઃ જિનેન્દ્રઃ શિવઃ

ઉપદ્રવરહિતઃ કર્મોપદ્રવરહિતત્વાત્, કિંવિશિષ્ટઃ જિનેન્દ્રઃ
 અથ આદિસંખ્યઃ આદૌ સંખ્યા યસ્ય સઃ આદિસંખ્યઃ
 સ્વસ્વતીર્થસ્યાદિકરત્વાત્, અથ બુદ્ધઃ બુદ્ધ્યતે-અવગમ્યતે
 વસ્તુતત્ત્વમનેનેતિ જ્ઞાતતત્ત્વઃ, કિંવિશિષ્ટઃ જિ. પુરાણઃ
 વૃદ્ધપુરુષઃ સિદ્ધાનામનાદિત્વાત્, કિંવિશિષ્ટઃ જિ. પુમાન્
 સર્વસત્ત્વાનાં પાતિ રક્ષતિ, ઇતિ હેતોઃ, કિંવિશિષ્ટઃ જિ.
 અલક્ષ્યઃ લક્ષિતું યોગ્યો લક્ષ્યઃ ન લક્ષ્યઃ અલક્ષ્યઃ
 ઇન્દ્રિયજનિતજ્ઞાનેનાદૃશ્યત્વાત્। કિંવિશિષ્ટઃ જિ. અનેકઃ
 અનન્તપર્યાયાત્મકવસ્તુજ્ઞાતૃત્વેનાનેકઃ જ્ઞેયજ્ઞાનવતોરભેદત્વાત્,
 પુનઃ કિંવિશિષ્ટઃ જિ. અપિ નિશ્ચયનયેન એકઃ
 દ્રવ્યાશ્રિતનયાશ્રિતત્વાત્ ‘ઇક્કં નિચ્ચં નિરવયવમિત્યાદિવચનાત્,
 પુનઃ કિંવિશિષ્ટઃ જિ. પ્રકૃત્યા કર્મપ્રકૃત્યાદિપરિણામેન
 ઉપાધિરુપોઽપિ આત્મવૃત્યા શ્રદ્ધાભાસનરમણપરિણત્યા
 સ્વભાવમયઃ ઇદૃશા જિનેન્દ્રઃ મે મમ ગતિઃ । ઇતિ ॥ ૨ ॥

ટીકાર્થ :- તે જિનેન્દ્ર કેવા છે ? શિવ એટલે ઉપદ્રવરહિત,
 કારણ કે, તેમને કોઈ પ્રકારનો ઉપદ્રવ નથી. વળી કેવા છે ?
 આદિસંખ્ય એટલે જેની પ્રથમ સંખ્યા છે. પોતપોતાના તીર્થના આદિ-
 કર્તા હોવાથી તે પ્રથમ સંખ્યા વાળા છે. વળી બુદ્ધ એટલે વસ્તુતત્ત્વને

જાણનારા છે. અર્થાત્ તત્ત્વજ્ઞ છે. વળી તે પુરાણ એટલે વૃદ્ધપુરૂષ છે. કારણ કે, સિદ્ધનું અનાદિપણું છે. વળી પુમાન્ એટલે સર્વજીવોની રક્ષા કરનારા છે. પુનઃ અલક્ષ્ય છે. એટલે ઈન્દ્રિયજનિત જ્ઞાન વડે અદૃશ્ય હોવાથી લક્ષ કરી શકાય તેમ નથી. વળી અનેક છે. એટલે અનંતપર્યાયાત્મક વસ્તુઓના જ્ઞાતા હોવાથી અનેક છે. કારણ કે જ્ઞેય (જાણવા યોગ્ય) અને જ્ઞાતા (જ્ઞાનવાન્)માં અભેદપણું છે. પુનઃ નિશ્ચયનયથી એક પણ છે. કારણ કે, દ્રવ્યાશ્રિતનયના પણ તે આશ્રિત છે. તે વિષે સિદ્ધાંતમાં એવું વચન છે કે, 'એક, નિત્ય અને અવયવરહિત છે.' વળી પ્રકૃતિ એટલે કર્મ પ્રકૃતિ વિગેરેના પરિણામ વડે ઉપાધિરૂપ છતાં પણ આત્મવૃત્તિ એટલે શ્રદ્ધા, ભાસન અને રમણતાની પરિણતિ વડે સ્વભાવમય છે. એવા જિનેન્દ્ર મારી ગતિરૂપ હો. ૨.

જુગુપ્સાભયાજ્ઞાનનિદ્રાવિરત્યહ્-

ગભૂહાસ્યશુદ્ધેષમિથ્યાત્વરાગૈઃ ।

ન યો રત્યરત્યન્તરાયૈઃ સિષેવે,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થઃ- નિંદા, ભય, અજ્ઞાન, નિદ્રા, અવિરતિ, કામાભિલાષ, હાસ્ય, શોક, દ્વેષ, મિથ્યાત્વ, રાગ, રતિ, અરતિ, દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, ભોગાંતરાય, ઉપભોગાંતરાય અને વીર્યાંતરાય એ પાંચ અંતરાય-એ પ્રમાણેના અઢાર દોષો જેને સેવતા નથી, તેવા એક જ પરાત્મા જિનેન્દ્ર મારી ગતિરૂપ હો. ૩.

टीका-जुगुप्सेति, स जिनेन्द्रः मे मम गतिः, स कः
यः एभिरष्टादशदोषैः न सिषेवे न सेवितवान्, जुगुप्सनं
जुगुप्सा निन्दा १, भयः परेषां भयोत्पादकत्वम् २, अज्ञानं
स्वपराडनवबोधकत्वं ३, निद्रादर्शनमोहनी-योदयात् स्वपनम्
४, अप्रत्याख्यानादिकषायोदयात् त्रसस्थावरादिवधाडनि-
वर्तित्वमविरतिः ५, अंगभूः अंगात्प्र-भवतीति अंगभूः
कन्दर्पाभिलाषः ६, हास्यमोहनीयोद-यात् हसनत्वम् ७,
शोकमोहनीयोदयात् शोचनं शोकः ८, अप्रीतिहेतुत्वं द्वेषः
९, अतत्त्वार्थश्रद्धानं मिथ्यात्वम् १०, रागः स्नेहलक्षणम्
११, सुखप्राप्तौ रतिः १२, दुःखप्राप्तावरतिः १३, अन्तरायाः
पञ्चदानान्तराय-१४, लाभान्तराय-१५, भोगान्तराय-१६,
उपभोगान्तराय-१७, वीर्यान्तरायाख्या-१८, एतैरष्टादश-
दोषैर्विप्रमुक्तः जिनेन्द्रः। इति ॥ ३ ॥

टीकार्थः - ते जिनेन्द्र भारी गतिरूप थाओ. જે जिनेन्द्रને
અઢાર દોષો સેવતા નથી. તે કયા અઢાર દોષ, તે કહે છે. જુગુપ્સા
એટલે પરનિંદા ૧. ભય એટલે બીજાને ભય ઉત્પન્ન કરવો તે. ૨.
અજ્ઞાન એટલે પોતાનો અને પરનો બોધ નહિ તે. ૩. નિદ્રા એટલે
દર્શનમોહનીયકર્મના ઉદયથી ઊંઘી જવું તે. ૪. અવિરતિ એટલે

અપ્રત્યાખ્યાનાદિ કષાયના ઉદયથી ત્રસ તથા સ્થાવરાદિ જીવના વધથી નિવૃત્ત ન થવું તે. ૫. અંગભૂ એટલે અંગથી ઉત્પન્ન થનાર કામાભિલાષ. ૬. હાસ્ય એટલે હાસ્ય મોહનીય કર્મના ઉદયથી હસવું તે. ૭. શોક એટલે શોકમોહનીયના ઉદયથી શોક કરવો તે. ૮. દ્વેષ એટલે અપ્રીતિનો હેતુ. ૯. મિથ્યાત્વ એટલે તત્ત્વાર્થની શ્રદ્ધા નહીં તે અર્થાત્ મિથ્યાતત્ત્વની શ્રદ્ધા તે. ૧૦. રાગ એટલે સ્નેહનું લક્ષણ ૧૧. રતિ એટલે સુખની પ્રાપ્તિમાં હોય તે આનંદ. ૧૨. અરતિ એટલે દુઃખપ્રાપ્તિમાં હોય તે ખેદ. ૧૩. પાંચ પ્રકારના અંતરાય - જેમકે દાનાંતરાય, ૧૪. લાભાંતરાય ૧૫. ભોગાંતરાય ૧૬. ઉપભોગાંતરાય ૧૭. અને વીર્યાંતરાય. ૧૮. એ અઢાર દોષોથી મુક્ત એવા શ્રીજિનેંદ્ર મારી ગતિરૂપ થાઓ. ૩

ન યો બાહ્યસત્ત્વેન મૈત્રીં પ્રપન્ન,-

સ્તમોભિર્ન નો વા રજોભિઃ પ્રણુન્નઃ ।

ત્રિલોકીપરિત્રાણનિસ્તન્દ્રમુદ્રઃ,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ : જે પ્રભુ બાહ્યસત્ત્વ એટલે લૌકિક સત્ત્વગુણની સાથે મૈત્રીને પ્રાપ્ત થયા નથી, જે અજ્ઞાનરૂપ અંધકારથી પ્રેરાયેલા નથી તેમજ રજોગુણથી પણ પ્રેરાયેલા નથી અને ત્રણ લોકની રક્ષા કરવામાં જેની મૂર્તિ આલસ્યરહિત છે, તે એક જ શ્રીજિનેંદ્ર મારી ગતિરૂપ થાઓ. ૪.

ટીકા-નયેતિ, કિંવિશિષ્ટો જિનેન્દ્રઃ, યઃ બાહ્યસત્ત્વેન

લૌકિકસત્ત્વગુણેન મૈત્રીં પુદ્ગલરાગદશાત્વં ન પ્રપન્નઃ,
 કિંવિશિષ્ટઃ જિઃ તમોભિરજ્ઞાનાન્ધકારૈર્ન પ્રેરિતઃ, કિંવિશિષ્ટઃ
 જિઃ વા અથવા રજોભિઃ રાજસગુણૈર્નો પ્રપન્નઃ નો પ્રેરિતઃ,
 પુનઃ કિંવિશિષ્ટો જિઃ ત્રયાણાં લોકાનાં સમાહારસ્ત્રિલોકી
 તસ્યાઃ પરિત્રાણે રક્ષણે નિસ્તન્દ્રા અનાલસ્યા મુદ્રા મૂર્તિર્યસ્ય
 સઃ । ઇતિ ॥ ૪ ॥

ટીકાર્થ : તે શ્રીજિનેંદ્ર કેવા છે કે જે બાહ્યસત્ત્વ એટલે
 લૌકિક સત્ત્વ ગુણની સાથે મૈત્રી અર્થાત્ પુદ્ગલરાગની દશાને પ્રાપ્ત
 થયા નથી. વળી તે તમ એટલે અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર તેનાથી પ્રેરાયેલા
 નથી. અથવા રાજસી ગુણોથી પણ પ્રેરાયેલા નથી. વળી ત્રણ લોકની
 રક્ષા કરવામાં જેની મૂર્તિ આલસ્ય વગરની (અમંદ) છે એવા તે
 જિનેંદ્ર મારી ગતિરૂપ હો. ૪.

હૃષીકેશ ! વિષ્ણો ! જગન્નાથ ! જિષ્ણો !,
 મુકુન્દાચ્યુત ! શ્રીપતે ! વિશ્વરૂપ ! ।
 અનન્તેતિ સમ્બોધિતો યો નિરાશૈઃ,
 સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ : હે ઈંદ્રિયોના નિયંતા, હે લોકાલોકમાં વ્યાપ્ત
 જ્ઞાનવાળા, હે જગતમાં રહેલા ભવ્ય પ્રાણીઓના નાથ, હે રાગ-
 દ્વેષને જિતનાર, હે પાપથી મુકાવનાર, હે સ્ખલનારહિત, હે

केवलज्ञानरूप लक्ष्मीना पति, हे असंख्यात प्रदेशे अनावृत
स्वरूपवाणा, हे अनंत-आ प्रमाणे संबोधन आपी आशारहित
(निष्काम) अवा पुरुषोअे जेने संबोधित करेला छे अवा ते श्रीजिनेद्र
प्रभु अेक ज मारी गति छे. ५

टीका-हृषीकेशेति । पुनः किंविशिष्टः जि० यः
निराशैः आशीभावविमुक्तैर्भव्यजीवैः संबोधितः सम्यक्ज्ञातः,
हे हृषीकेश ! हृषीकाणां इन्द्रियाणां ईशः प्रभुः प्रभुत्वं
चातीन्द्रियज्ञानत्वात् तस्य संबोधनं हे हृषीकेश ! हे
विष्णो ! वेवेष्टीति यस्य भगवतो ज्ञानं लोकालोकं
व्याप्नोतीति विष्णुस्तस्य संबोधनं, हे जगन्नाथ ! जगतां
त्रिभुवनस्थानां भव्यसत्वानां नाथः योगक्षेमकारित्वात् तस्य
संबुद्धः, हे जिष्णो ! रागद्वेषादीन् जयतीत्येवं शीलो जिष्णुः
तस्यामन्त्रणं, हे मुकुन्द ! मुंचतीति मोचयतीति वा पापात्
इति मुकुन्दः मुञ्चेर्मुकुन्दप्रत्ययः कौमुद्यां तस्याह्वानं, हे
अच्युत ! कदापि कुतोऽपि निजपदात् नास्ति च्युतं
स्खलनमस्य तस्य संबोधनं, हे श्रीपते ! श्रियः केवलज्ञान-
केवलदर्शनरूपायाः पतिः स्वामी तस्याः संबोधनं, हे विश्वरूप
! विश्वं असंख्यातप्रदेशेऽनावृतत्वं रूपमस्य तस्य संबोधनं,
हे अनन्त ! न विद्यते अन्तं मृत्तिलक्षणं यस्य सः सिद्धानां

साद्यनन्तत्वात् । इति पूर्वोक्तप्रकारेण यः संबुद्धीकृतः स
एकः जिनेन्द्रः परात्मा मे गतिः । इति ॥ ५ ॥

टीकार्थ :- ते जिनेन्द्र केवा छे के जेओने निराश अेटले
आशीभाव-सकामपशाथी मुक्त अेवा लव्यज्जवोअे आ प्रमाझेना
संभोधनोथी सम्यक् प्रकारे ओणजेला छे. ते संभोधनो आ प्रमाझे
छे. हे हषीकेश ! हषीक अेटले छंद्रियो-तेना छश-प्रभु. अहिं
प्रभुपशुं अर्तीन्द्रिय ज्ञानपशार्थीं ज्ञशुं. हे विष्णु ! अेटले भगवंतनुं
ज्ञान लोकालोकने व्यापी रडेलुं छे. तेथी विष्णु कडेवाय छे. हे
जगन्नाथ ! अेटले त्रश जगतमां रडेला लव्य प्राणीओना योगक्षेम
करनार होवाथी स्वामीरूप हे जिष्णु ! अेटले राग-द्वेषादि शत्रुओने
जतनारा. हे मुकुंद ! पापथी मुक्त थाय अथवा मुक्त करावे ते
मुकुंद कडेवाय. अहिं मुञ्च धातुने कौमुदीनों मुकुन्द प्रत्यय आवेलो
छे. हे अय्युत ! अेटले जेमने क्यारे अथवा कोछ प्रकारे निजपद
थकी स्पलना थवानी नथी अेवा. हे श्रीपति ! अेटले केवलज्ञान
तथा केवलदर्शनरूप लक्ष्मीना पति. हे विश्वरूप ! विश्व अेटले सर्व
असंख्यातप्रदेशे अनावृत अेवुं रूप छे जेनुं अेवा. हे अनंत ! अेटले
जेमनो मृत्युरूप अंत नथी अेवा, सिद्धनुं सादि अनंतपशुं होवाथी.
आ प्रमाझे संभोधनो आपी जेमने निष्काम पुत्रुओअे स्तवेला छे,
ते अेक ज परात्मा जिनेन्द्र मारी गति थाओ. ५

पुरानङ्गकालारिराकाशकेशः,

कपाली महेशो महाव्रत्युमेशः ।

मतो योऽष्टमूर्तिः शिवो भूतनाथः,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ ६ ॥

भावार्थः - पूर्वे क्षपकश्रेणीमां आरूढ थया त्यारथी જે કામદેવરૂપી મલિન શત્રુના વૈરી છે, જે લોકાકાશરૂપી પુરુષાકારના મસ્તકે રહેલી સિદ્ધશિલા ઉપર સ્થાન કરનારા છે, જે બ્રહ્મચર્યને પાળનારા છે, જે મહત્ ઐશ્વર્યના ભોક્તા છે, જે મહાપ્રતને ધરનારા છે, જે કેવલજ્ઞાન - કેવલદર્શનરૂપ પાર્વતીના પતિ છે, જે અષ્ટકર્મના ક્ષયથી અષ્ટગુણરૂપી મૂર્તિવાળા છે, જે કલ્યાણરૂપ છે અને જે સર્વ પ્રાણીઓના નાથ છે તે પરાત્મા જિનેન્દ્ર એક જ મારી ગતિ હો. ૬.

टीका-पुरेति, पुनः किंविशिष्टः पुरा पूर्वं क्षपकश्रेण्यारूढावसरे शुक्लध्यानेन अनंगः कन्दर्पः तदेव मलिनवैरी तस्य हन्तृत्वात् अनंगकालारिरित्युच्यते, पुनः किंविशिष्टः आकाशकेशः चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकाकाशस्य पुरुषाकारस्य मूर्ध्नि सिद्धशिलायामुपरि योजनस्य षष्ठे भागे शेतेऽधिष्ठानं करोति इति आकाशकेश उच्यते, सिद्धानां लोकाग्रेऽवस्थानं सिद्धान्ते प्रोक्तत्वात्, “अलोप-पडिहया सिद्धा, लोगगयपडिट्टिया” इत्युत्तराध्ययनवचनात् तथा “तिलोयमथयत्था” इत्यादि-वचनात्, पुनः किंविशिष्टः

जि. कं ब्रह्मचर्यं पालयतीति कपाली परब्रह्मत्वं सिद्धानां
 राद्धान्ते प्रोक्तत्वात्, पुनः किंविशिष्टः महांश्चासावीशश्च
 महेशः परमैश्वर्यभोक्तृत्वात्, पुनः किंविशिष्टः महत् व्रतम-
 स्मिन्नस्तीति महाव्रती, पुनः किंविशिष्टः उमेश उमायाः
 केवलज्ञानकेवलदर्शनरूपायाः पार्वत्या ईशः स्वामी । पुनः
 किंविशिष्टः जि० यः अष्टमूर्तिः मतः सिद्धानां अष्टकर्मक्षयात्
 प्रादुर्भूता अष्टौ गुणाः, ते के

“अनन्तं केवलज्ञानं, ज्ञानावरणसंक्षयात् ।

अनन्तं दर्शनं चापि, दर्शनावरणक्षयात्” ॥ १ ॥

क्षायिके शुद्धसम्यक्त्व-चारित्र्ये मोहनिग्रहात् ।

अनन्तसुखवीर्ये च वेद्यविघ्नक्षयः क्रमात् ॥ २ ॥

आयुषः क्षीणभावत्वात् सिद्धानामक्षया स्थितिः ।

नामगोत्रक्षयादेवामूर्त्तानन्तावगाहता ॥ ३ ॥

इत्यष्टगुणा एवाष्टमूर्तिः, पुनः किंविशिष्टः शिवं
 कल्याणं तदात्मकत्वात् शिवः लोकानां शिवकारित्वात्,
 पुनः किं० भूतनाथः भूयन्ते स्म इति भूताः सर्वे प्राणिनः
 तेषां नाथः योगक्षेमकारित्वात्, स एकः परात्मा जिनेन्द्रः
 मे मम गतिरस्तु । इति ॥ ६ ॥

ટીકાર્થ: - તે પ્રભુ કેવા છે ? અનંગકાલારિ છે. પૂર્વે એટલે ક્ષપકશ્રેણીમાં આરૂઢ થવાને અવસરે શુકલ-ધ્યાન વડે કરી અનંગ (કામદેવ) રૂપ જે મલિનશત્રુ તેના હણનારા થયેલા છે. તેથી તે અનંગકાલારિ કહેવાય છે. વળી કેવા છે ? આકાશકેશ છે. એટલે આ ચૌદ રાજલોકાકાશરૂપ પુરૂષાકૃતિના મસ્તક ઉપર એટલે સિદ્ધ શિલા ઉપર યોજનના છઠ્ઠા ભાગમાં સ્થાન કરનારા છે તેથી તે આકાશકેશ કહેવાય છે. સિદ્ધપુરૂષોનું અવસ્થાન લોકાગ્ર ઉપર છે એમ સિદ્ધાંતમાં કહેલું છે. તે વિષે ઉત્તરાધ્યયનનું વચન છે કે, “અલોકથી પ્રતિહત એવા સિદ્ધો લોકાગ્ર ઉપર રહેલા છે.” તથા “તિલોયમત્થયત્થા” એટલે ત્રણ લોકના મસ્તક ઉપર સિદ્ધો રહેલા છે એવું પણ વચન છે. પુનઃ તે જિનેંદ્ર કેવા છે ? કપાલી છે. ક એટલે બ્રહ્મચર્ય તેના પાલન કરનારા છે. સિદ્ધોનું પરમ-બ્રહ્મત્વ સિદ્ધાંતમાં કહેલું છે. વળી તે મહેશ છે. એટલે મોટા ઈશ છે અર્થાત્ પરમ ઐશ્વર્યના ભોક્તા છે. વળી તે ઉમેશ છે એટલે કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનરૂપ ઉમા જે પાર્વતી તેના સ્વામી છે. વળી અષ્ટમૂર્તિ છે એટલે સિદ્ધોને અષ્ટકર્મનો ક્ષય થવાથી આઠ ગુણ પ્રગટ થાય છે, તે ગુણો કહે છે-“(૧) જ્ઞાનાવરણના ક્ષયથી અનંત કેવલજ્ઞાન થાય. તે પહેલો ગુણ. (૨) દર્શનાવરણના ક્ષયથી અનંત દર્શન થાય તે બીજો ગુણ છે, (૩) મોહનીય કર્મના નિગ્રહથી ક્ષાયિક શુદ્ધસમક્તિ ને ચારિત્ર થાય એ ત્રીજો ગુણ. (૪) વેદનીય અને અંતરાયકર્મના ક્ષયથી અનુક્રમે અનંત-સુખ થાય એ ચોથો ગુણ અને (૫) અનંત-વીર્ય પ્રગટે એ પાંચમો ગુણ.

(૬) આયુર્કર્મના ક્ષીણ થવાથી સિદ્ધોની અક્ષયસ્થિતિ થાય એ છઠ્ઠો ગુણ. અને (૭) નામકર્મ ગોત્રકર્મના ક્ષયથી અમૂર્તપણું, અને (૮) અનંત અવગાહતા (અગુરુ લઘુપણું) પ્રાપ્ત થાય તે સાતમો ને આઠમો ગુણ. આ આઠ ગુણો વડે અષ્ટમૂર્તિ કહેવાય છે. વળી તે પ્રભુ શિવ-એટલે કલ્યાણરૂપ હોવાથી અથવા લોકોને શિવકર્તા હોવાથી શિવરૂપ છે અને સર્વ જીવોના યોગક્ષેમકારી હોવાથી સર્વ જીવોના નાથ છે. તેથી ભૂતનાથ કહેવાય છે. તે એક જ પરાત્મા જિનેન્દ્ર પ્રભુ મારી ગતિરૂપ, હો. ૬.

વિધિબ્રહ્મલોકેશશમ્ભુ-સ્વયમ્ભુ—,

ચતુર્વક્ત્રમુખ્યાભિધાનાં વિધાનમ્ ।

ધ્રુવોઽથો ય ઋચે જગત્સર્ગहेतुः,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ ७ ॥

ભાવાર્થ: - જગતના ભવ્ય પ્રાણીઓને મોક્ષમાર્ગ આપવામાં નિશ્ચલ હેતુરૂપ એવા જે પ્રભુ, વિધિ, બ્રહ્મા, લોકેશ, શંભુ, સ્વયંભૂ અને ચતુર્મુખ વગેરે નામોના કરણરૂપ છે તે જિનેન્દ્ર એક જ મારી ગતિરૂપ થાઓ. ૭.

ટીકા: - વિધીતિ । કિંવિશિષ્ટ: જિનેન્દ્ર: વિદધાતિ
ભવ્યે જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાદિલબ્ધિં કરોતીતિ વિધિ: , વૃંહયતીતિ

૧. મૂળ સ્વરૂપે પ્રભુજી પૂર્વ દિશા તરફ બેસે છે. બીજી ત્રણ દિશાએ દેવતા તેમના જેવા જ પ્રતિબિંબ સ્થાપન કરે છે તેથી ચાર મુખવાળા દેખાય છે.

વર્દ્ધયતિ ભવ્યાનાં સ્વરુપતત્ત્વમિતિ બ્રહ્મા, પુનઃ કિંવિશિષ્ટઃ
 લોકેશઃ લોકશ્ચંતુર્દશરજ્જુપ્રમાણસ્તસ્ય ઈશઃ, શં સુખં ભવતિ
 અસ્માત્ ઇતિ શમ્ભુઃ, શમેર્ભૂન્ ઇતિ કૌમુદ્યામ્, શં કલ્યાણ-
 રુપતાં ભવતે પ્રાપ્નોતીતિ શમ્ભુઃ, મૂઙ્ પ્રાપ્તાવાત્મનેપદી, પુનઃ
 કિંવિશિષ્ટઃ સ્વયમ્ભુઃ સ્વયમાત્મના તથાભવ્યત્વાદિસામગ્રી
 પરિપાકવશાત્ નતુ પરોપદેશાત્ ભવતીતિ સ્વયમ્ભુઃ, પુનઃ
 કિંવિશિષ્ટઃ સમવસરણાવસ્થાયાં દેશનાવસરે ચત્વારિ વક્ત્રાણિ
 અસ્ય સન્તીતિ ચતુર્વક્ત્રઃ, વિધિશ્ચ બ્રહ્મા ચ લોકેશશ્ચ
 શમ્ભુશ્ચ સ્વયમ્ભુશ્ચ ચતુર્વક્ત્રશ્ચ ઇત્યાદિ મુખ્યાનાં પ્રધાનાનાં
 નામ્નાં વિધાનં કરણં યઃ જગત્સર્ગહેતુઃ ધ્રુવ ઋચે, જગતાં
 ભવ્યાનાં સંસારમાર્ગાત્ મોક્ષમાર્ગસ્ય સર્જનં પ્રદાનં તસ્ય હેતુઃ
 પુષ્ટકારણમિતિ ॥ ૭ ॥

ટીકાર્થઃ - તે જિનેંદ્ર કેવા છે ? વિધિ એટલે ભવ્ય-
 પ્રાણીઓને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ લબ્ધિને કરનારા છે. બ્રહ્મા
 એટલે ભવ્યપ્રાણીઓના સ્વરૂપ તત્ત્વને વધારનારા છે. લોકેશ એટલે
 ચૌદરાજલોક પ્રમાણ લોકાકાશ તેના સ્વામી છે. શમ્ભુ એટલે જેનાથી
 સુખ થાય તેવા છે. અહીં “શમ્” ધાતુને કૌમુદીનો મૂન્ પ્રત્યય
 આવેલો છે. અથવા જો “મૂઙ્ પ્રાપ્તૌ” એ પ્રાપ્તિ અર્થવાળો ભૂ ધાતુ
 લઈએ તો શમ્ એટલે કલ્યાણ રુપતાને પ્રાપ્ત થાય તે શમ્ભુ કહેવાય.

તેવા છે. સ્વયમ્ભૂ એટલે પોતાની મેળે જ તથા પ્રકારે ભવ્યત્વ વગેરે સામગ્રીના પરિપાક વડે, બીજાના ઉપદેશ સિવાય જે બોધ પામેલા છે એવા વળી ચતુર્વકત્ર એટલે સમવસરણમાં દેશના આપવાને સમયે જે ચાર મુખવાળા^૧ થાય છે. એવી રીતે જે વિધિ, બ્રહ્મા, લોકેશ, શંભુ, સ્વયંભૂ અને ચતુર્વકત્ર ઇત્યાદિ નામોનું જે વિધાન તેના કરવાવાળા છે, વળી જે ધ્રુવ એટલે નિશ્ચલ એવા જગત્ સર્ગના હેતુરૂપ છે, જગત્સર્ગ એટલે જગતના ભવ્ય પ્રાણીઓને સંસાર માર્ગથી મોક્ષ માર્ગ આપવામાં પુષ્ટાલંબન હોવાથી હેતુરૂપ છે. એવા પરાત્મા જે જિનેદ્ર તે જ એક મારી ગતિ હો. ૭

ન શૂલં ન ચાપં ન ચક્રાદિ હસ્તે,

ન હાસ્યં ન લાસ્યં ન ગીતાદિ યસ્ય ।

ન નેત્રે ન ગાત્રે ન વક્ત્રે વિકારઃ,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થઃ - જેના હાથમાં ત્રિશૂલ, ધનુષ્ય અને ચક્રાદિ આયુધો નથી. જેને હાસ્ય, નૃત્ય અને ગીતાદિનું કરવાપણું નથી અને જેના નેત્રમાં, ગાત્રમાં અને મુખમાં વિકાર નથી, તે પરાત્મા જિનેદ્ર એક જ મારી ગતિ થાઓ. ૮

ટીકાઃ - નેતિ યસ્ય શૂલં ત્રિશૂલં ન, ચાપં શાર્ફ-ધનુર્ન । ચક્રં સુદર્શનાચ્ચં ન, આદિશબ્દાત્ પિનાકડમરુ-કમણ્ડલુપ્રભૃતિઃ યસ્ય હસ્તે નાસ્તિ સ જિનેન્દ્રઃ, - યસ્ય

तीर्थेश्वरस्य हास्यं हसनं न, लास्यं नटनं न, गीतादिकं
 रासोत्सवादि यस्य नास्ति, यस्य नेत्रे नयने च पुनः गात्रे
 शरीरे-वक्त्रे मुखे विकारः इन्द्रियजनितानन्दचेष्टनं नास्ति,
 स मे मम जिनेन्द्रः गतिः ॥ ८ ॥

टीकार्थः - જેના હાથમાં ત્રિશૂલ, શાર્કધનુષ્ય અને સુદર્શન-
 ચક્ર, આદિ શબ્દથી પિનાક, ડમરૂ, કમંડલુ વગેરે નથી. વળી જે
 પ્રભુને હાસ્ય, નૃત્ય અને ગીતાદિ એટલે રાસોત્સવ વગેરે નથી.
 તેમજ જેના નેત્રમાં, શરીરમાં અને મુખમાં વિકાર એટલે ઈન્દ્રિયજનિત
 આનંદની ચેષ્ટ નથી, તે જિનેંદ્ર મારી ગતિ થાઓ. ૮

न पक्षी न सिंहो वृषो नापि चापं,

न रोषप्रसादादिजन्मा विडम्बः ।

न निन्द्यैश्चरित्रैर्जने यस्य कम्पः,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ ९ ॥

भावार्थः - જે ભગવંતને પક્ષી, સિંહ તથા વૃષભના વાહન
 નથી, તેમ પુષ્પનું પણ ધનુષ્ય નથી. જેમને રોષ તથા પ્રસન્નતાથી
 થયેલી વિડંબના નથી અને નિંદવા યોગ્ય ચરિત્રોથી જેમનો લોકમાં
 ભય નથી, તે શ્રી જિનેંદ્ર પ્રભુ એક જ મારી ગતિ હો. ૯

टीका - न पक्षीति, पुनः किंविशिष्टः जि० यस्य
 वाहनार्थं पक्षी गरुडादिर्न सिंहो न वृषभो न, नापि चापं

કુસુમાયુધં, રોષપ્રસાદાદિજન્મા વિડંબના નાસ્તિ આક્રોશ-
 લક્ષણં રોષઃ ચિત્તાહલાદજનનં પ્રસાદઃ, આદિ શબ્દાત્ હર્ષ-
 શોકમોહજન્મમરણાદિવિડમ્બનારહિતઃ, યસ્ય નિન્દ્યૈઃ નિન્દનીયૈઃ
 પરસ્ત્રીગમનપરદ્રવ્યાપહરણાદિભિશ્ચરિત્રૈરાચરણૈઃ જને કમ્પો
 ન, સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૯ ॥

ટીકાર્થઃ - તે પ્રભુ કેવા છે ? જેમને વાહનને માટે પક્ષી
 એટલે ગરૂડ વગેરે, સિંહ તથા વૃષભ નથી. વળી પુષ્પનું પણ
 આયુધ નથી. રોષ તથા પ્રસન્નતા વગેરેથી ઉત્પન્ન થતી વિડંબના
 નથી, અહીં કોઈના પર આક્રોશ કરવો તે રોષ અને ચિત્તમાં
 આલ્લાદ ઉત્પન્ન થવો તે પ્રસન્નતા જાણવી. આદિ શબ્દથી હર્ષ,
 શોક, મોહ, જન્મ, મરણ વગેરે વિડંબનાથી જે પ્રભુ રહિત છે.
 વળી નિંદવા યોગ્ય એવા પરસ્ત્રીગમન, પરદ્રવ્ય હરણ વગેરે દુષ્ટ
 આચરણોથી જેનો લોકોમાં કંપ (ધ્રુજારો) નથી, તે એક પરમાત્મા
 શ્રી જિનેન્દ્ર મારી ગતિ થાઓ. ૯.

ન ગૌરી ન ગઙ્ગા ન લક્ષ્મીર્યદીયં,

વપુર્વા શિરો વાપ્યુરો વા જગાહે ।

યમિચ્છાવિમુક્તં શિવશ્રીસ્તુ ભેજે,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થઃ - વળી તે જિનેન્દ્ર કેવા છે ? જેમના શરીર ઉપર

પાર્વતી રહ્યાં નથી, જેના મસ્તક ઉપર દેવતાની સરિતા જે ગંગા નદી તે રહેલ નથી અને જેના ઉરસ્થલ પર લક્ષ્મી અવગાહના કરીને રહી નથી, તેમજ તૃષ્ણાથી રહિત એવા જે પ્રભુને મોક્ષ લક્ષ્મી ભજે છે. તે શ્રી જિનેંદ્ર પ્રભુ મારી ગતિ થાઓ. ૧૦

ટીકા: - ન ગૌરીતિ, પુનઃ કિંવિશિષ્ટઃ યદીયં વપુઃ
 યસ્ય જિનેન્દ્રસ્ય શરીરં ગૌરી પાર્વતીલક્ષણં ન જગાહે
 નાવગાહં કરોતિ, યદીયં શિરઃ ગંગા સુરસરિત્ ન જગાહે,
 યદીયં ઉરઃ વક્ષસ્થલં લક્ષ્મીર્ન નાવગાહં કરોતિ, તૃષ્ણયા
 રહિતં શિવશ્રીઃ મોક્ષલક્ષ્મી ર્યં જિનં ભેજે, સ એકઃ પરાત્મા
 જિનેન્દ્રઃ મે મમ ગતિઃ ॥ ૧૦ ॥

ટીકાર્થ: - ભાવાર્થની જેમ સમજવો

જગત્સમ્ભવસ્થેમવિધ્વંસરૂપૈ-

રલીકેન્દ્રજાતકૈર્ન યો જીવલોકમ્ ।

મહામોહકૂપે નિચિક્ષેપ નાથઃ,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ: - જે પ્રભુએ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિરતા અને નાશ રૂપ ખોટા ઈંદ્રજાલો વડે આ લોકને મહામોહરૂપી કુવામાં નાંખ્યો નથી, તે એક જ પરમાત્મા શ્રી જિનેંદ્ર મારી ગતિ થાઓ. ૧૧

ટીકા: - જગદિતિ, યઃ જિનેન્દ્રઃ જીવલોકં

સમસ્તભવ્યપ્રાણિસમૂહં મહામોહકૂપે મહામોહનીયાઘષ્ટકર્માવટે
 ન ચિક્ષેપ ન ક્ષેપયામાસ, કૈઃ કૃત્વા જગતાં સમ્ભવ
 ઉત્પત્તિઃ-સ્થેમા, સ્થિરત્વં-ધ્રુવત્વં, વિધ્વંસો-નાશસ્તૈ
 રૂપૈસ્તલ્લક્ષણૈઃ, પુનઃ કૈઃ કૃત્વા અલીકેન્દ્રજાલૈઃ અલીકં
 અસત્યં તત્ ઇન્દ્રજાલં તૈઃ, પુનઃ કિં વિન્ જિનેન્દ્રઃ નાથઃ
 યોગક્ષેમકારિત્વાત્ ॥ ૧૧ ॥

ટીકાર્થઃ - જે જિનેન્દ્રે સમગ્ર ભવ્ય પ્રાણીઓના સમૂહને
 મહા મોહરૂપી એટલે મોહનીયાદિ આઠ પ્રકારના કર્મ રૂપી જે કુવો-
 તેમાં નાખ્યા નથી, શેના વડે કરીને તે કહે છે-આ જગતની ઉત્પત્તિ,
 સ્થિતિ અને નાશ તે રૂપી અસત્ય ઈન્દ્રજાલો વડે કરીને અર્થાત્ તે
 ત્રણે પ્રકારના કર્તા કહેવરાવવા રૂપ ખોટા ઈન્દ્રજાલો વડે કરીને જે
 પ્રભુએ સર્વ ભવ્ય જીવોને મોહ (મિથ્યાત્વ) રૂપ કુવામાં નાંખ્યા નથી.
 વળી જે યોગ એટલે અપ્રાપ્ત વસ્તુનો લાભ અને ક્ષેમ એટલે પ્રાપ્ત
 વસ્તુની રક્ષા કરનાર હોવાથી નાથ છે-સર્વના સ્વામી છે, તે જિનેન્દ્ર
 પ્રભુ મારી ગતિ રૂપ થાઓ. ૧૧.

હવે શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુમાં બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશ્વર પણ સૂચવે
 છે.

સમુત્પત્તિવિધ્વંસનિત્યસ્વરૂપા,

યદુત્થા ત્રિપદ્યેવ લોકે વિધિત્વમ્ ।

હસ્ત્વં હરિત્વં પ્રપેદે સ્વભાવૈઃ,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ १५ ॥

भावार्थः - જે तीર્થકર પ્રભુથી પ્રગટ થયેલી ઉત્પત્તિ, વિનાશ અને નિત્યત્વ (ધ્રુવત્વ) રૂપ ત્રિપટી જ આ લોકમાં સ્વભાવથી બ્રહ્માપણાને, શિવપણાને અને વિષ્ણુપણાને પ્રાપ્ત થયેલી છે, તે શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુ મારી ગતિ રૂપ થાઓ. ૧૨.

ટીકા: - અથ ત્રિદેવત્વં જિનેન્દ્રે સૂચયતિ, સમુત્પત્તિ-તત્તીતિ, યદુત્યા યસ્માત્પ્રકટીભૂતા ત્રિપદેવ સમુત્પત્તિ-ઉત્પાદઃ, વિધ્વંસો-વ્યયઃ, નિત્યસ્વરૂપા-ધૌવ્યત્વમ્, જગદુત્પાદકત્વેન જ્ઞાનાદિરત્નત્રયાણાં ભવ્યેભ્ય આવિર્ભાવકરણેન બ્રહ્મત્વં પ્રપેદે, વિધ્વંસેન વિભાવપરિણતિ વિનાશકત્વેન હરત્વં પ્રપેદે, નિત્યસ્વરૂપેણ મૂલવસ્તુસ્વભાવધર્માચલત્વેન હરિત્વં પ્રપેદે, સ્વભાવૈઃ સ્વરૂપૈઃ કૃત્વા ત્રિદેવત્વમપિ, સ એકઃ જિનેન્દ્રઃ ॥ ૧૨ ॥

ટીકાર્થ: - શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુમાં બ્રહ્મા, શિવ અને વિષ્ણુ એ ત્રણ દેવપણું સૂચવે છે. જે શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુથી પ્રગટ થયેલી ઉત્પત્તિ તે ઉત્પાદ; વિધ્વંસ તે વ્યય અને નિત્ય સ્વરૂપપણું તે ધૌવ્ય-આ ત્રિપટી જ ત્રિદેવપણાને પામેલી છે. તેમાં જગતના ઉત્પાદકપણાથી એટલે જ્ઞાનાદિ ત્રણ રત્નોને ભવ્યપ્રાણીઓના હૃદયમાં પ્રગટ કરવાથી

બ્રહ્માપણાને પામેલી છે, તથા વિધ્વંસ એટલે વિભાવ પરિણતિનો વિનાશ કરવાથી શિવપણાને પામેલી છે અને નિત્ય સ્વરૂપ એટલે જીવાદિ ષડ્ દ્રવ્યનો મૂલ વસ્તુ સ્વભાવ જે ધર્મ તેનું અચલપણું કરવા વડે વિષ્ણુપણાને પામેલી છે. એવીરીતે જુદા જુદા સ્વભાવ-સ્વરૂપ વડે જે જિનેંદ્ર ત્રિદેવપણાને પ્રાપ્ત થયેલા છે, તે એક જ પરાત્મા પ્રભુ મારી ગતિ થાઓ. ૧૨.

ત્રિકાલ-ત્રિલોક-ત્રિશક્તિ-ત્રિસન્ધ્ય,-

ત્રિવર્ગ-ત્રિદેવ-ત્રિરત્નાદિભાવૈઃ ।

યદુક્તા ત્રિપદ્યેવ વિશ્વાનિ વવ્રે,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થઃ - જે ભગવંતે પ્રતિપાદન કરેલી ત્રિપદી ત્રિકાલ, ત્રિલોક, ત્રિશક્તિ, ત્રિસંધ્યા, ત્રિવર્ગ, ત્રિદેવ અને ત્રિરત્ન વગેરે ભાવોથી સર્વ વિશ્વને વરેલી છે, તે શ્રી જિનેંદ્ર પ્રભુ એક જ મારી ગતિ થાઓ. ૧૩

ટીકાઃ - ત્રિકાલેતિ, યદુક્તા ત્રિપદી યેન તીર્થકરેણ પ્રતિપાદિતા ત્રિપદી વિશ્વાનિ વવ્રે, કૈઃ કૃત્વાં ત્રિકાલા-દિભાવૈઃ, તત્ર ત્રિકાલં ભૂતભવદ્ભવિષ્યલ્લક્ષણં, ત્રિલોકં સ્વર્ગમર્ત્યપાતાલ-લક્ષણં, ત્રિશક્તિત્વં પ્રભુત્વોત્સાહત્વમંત્ર-જત્વાદિલક્ષણમ્, ત્રિસન્ધ્યં પ્રાતર્મધ્યાહ્ન-સાયંકાલલક્ષણમ્, ત્રિવર્ગત્વં ધર્માર્થકામલક્ષણં, ત્રિદેવત્વં બ્રહ્મ-વિષ્ણુમહેશ-

ત્વમ્, ત્રિરત્નં સમ્યગ્જ્ઞાનસમ્યગ્દર્શનસમ્યક્ચારિત્રાદિરૂપમ્,
 આદિશબ્દાત્ ત્રિપુષ્કરં ત્રિબ્રહ્મમ્ ઇત્યાદિ જ્ઞાતવ્યમ્, સ એકઃ
 જિનેન્દ્રઃ ॥ ૧૩ ॥

ટીકાર્થ: - જે તીર્થંકર પ્રભુએ પ્રતિપાદન કરેલી ત્રિપદી
 સર્વ વિશ્વને વરતી હતી. શેનાથી વરતી હતી ? તે કહે છે. ત્રિકાલ
 વગેરે ભાવોથી. તેમાં ત્રિકાલ-એટલે ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળ.
 ત્રિલોક એટલે સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાળલોક. ત્રિશક્તિ એટલે
 પ્રભુત્વ શક્તિ, (સામર્થ્ય) ઉત્સાહશક્તિ અને મંત્રશક્તિ. ત્રિસંઘ્ય
 એટલે પ્રાતઃ, મધ્યાહ્ન અને સાયંકાલ. ત્રિવર્ગ એટલે ધર્મ, અર્થ અને
 કામ. ત્રિદેવ એટલે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર. ત્રિરત્ન એટલે
 સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ચારિત્રાદિ. અહીં આદિ-
 શબ્દનું પ્રહણ છે તેથી ત્રિપુષ્કર અને ત્રિબ્રહ્મ ઇત્યાદિ શબ્દો જાણી
 લેવા. તેવા ત્રિકાલાદિ ભાવોથી જેણે પ્રતિપાદિત કરેલી ત્રિપદી સર્વ
 વિશ્વને વરેલી છે તે શ્રી જિનેન્દ્ર એક જ મારી ગતિ હો. ૧૩.

યદાજ્ઞા ત્રિપર્ણવ માન્યા તતોઽસૌ,

તદસ્ત્યેવ નો વસ્તુ યંનાધિતષ્ઠૌ ।

અતો બ્રૂમહે વસ્તુ યત્તદ્યદીયં,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ: - જે ભગવંતની આજ્ઞા તે ત્રિપદી જ છે, અને

તેથી કરીને એ ત્રિપદી માનવા યોગ્ય છે. જે વસ્તુ ત્રિપદીથી વ્યાપ્ત છે તે વસ્તુ છે અને જે ત્રિપદીથી અધિષ્ઠિત નથી તે વસ્તુ પણ નથી, એ માટે અમે કહીએ છીએ કે, જે વસ્તુ છે તે ત્રિપદીમય છે. એવા શ્રી જિનેંદ્ર પરમાત્મા એક જ મારી ગતિ હો. ૧૪.

ટીકા: - યદેતિ યદાજ્ઞા ત્રિપદ્યેવ । તતઃ તસ્માત્કારણાત્
અસૌ આજ્ઞા માન્યા માનનીયા, યત્ત્રિપદ્યાત્મકં વસ્તુ તદસ્ત્યેવ,
યદ્વસ્તુ ત્રિપદી નાધિતષ્ઠૌ નાધિશિશ્રાય તદ્વસ્ત્વપિ ન,
અતઃકારણાદ્વયં બ્રૂમહે યદ્વસ્તુ સમસ્તિ તત્ ત્રિપદ્યાત્મકમિતિ ॥૧૪॥

ટીકાર્થ: - ભાવાર્થની જેમ સમજવો.

ન શબ્દો ન રૂપં રસો નાપિ ગન્ધો,

નવા સ્પર્શલેશો ન વર્ણો ન લિङ્ગમ્ ।

ન પૂર્વાપરત્વં ન યસ્યાસ્તિ સંજ્ઞા,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ: - જે જિનેંદ્ર પ્રભુને શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ
-એ પાંચ વિષયો નથી, જે પ્રભુને શ્વેતાદિ વર્ણ નથી, જેમને સ્ત્રી,
પુરુષ, કે નપુંસકલિંગ નથી અને આ પહેલો અને બીજો એવી સંજ્ઞા
નથી, તે શ્રી જિનેંદ્ર પ્રભુ એક જ મારી ગતિ હો. ૧૫.

ટીકા: - ન શબ્દ ઇતિ, યસ્ય જિનેન્દ્રસ્ય શબ્દઃ
શ્રોત્રગ્રાહ્યં, રૂપં ચક્ષુગ્રાહ્યં, રસો રસનેન્દ્રિયેણ ગ્રાહ્યો, ગન્ધઃ

घ्राणेन्द्रियविषयः, स्पर्शः त्वगिन्द्रियग्राह्यः, एते पञ्चेन्द्रियविषया
 न सन्ति सिद्धानामतीन्द्रियत्वात्, तथा यस्य वर्ण
 श्वेतादिपञ्चप्रकारं नास्ति, तथा लिंगं पुंस्त्रीनपुं सकलक्षणं
 यस्य नैव विद्यते मुक्तात्मनामवेदकत्वात्, यस्य पूर्वमयं
 प्रथमः, अयमपरः द्वितीयः इत्यादिसंज्ञा नास्ति सिद्धानामना-
 द्यनन्तत्वात्, स एकः जिनेन्द्रः मे मम गतिः ॥ १५ ॥

टीकार्थः - જે જિનેંદ્ર પ્રભુને શ્રોત્રગ્રાહ્યલક્ષણવાળો શબ્દ
 નથી, ચક્ષુ ઈન્દ્રિયથી ગ્રાહ્ય એવું રૂપ નથી, રસના ઈન્દ્રિયથી ગ્રાહ્ય એવો
 રસ નથી, ઘ્રાણેન્દ્રિયના વિષયરૂપ ગંધ નથી અને ત્વચા ઈન્દ્રિયથી
 ગ્રાહ્ય એવો સ્પર્શ નથી-અર્થાત્ પાંચે ઈન્દ્રિયોના પાંચ વિષયો નથી.
 કારણ કે, સિદ્ધના જીવો અતીન્દ્રિય કહેવાય છે. વળી જે ભગવંતને
 શ્વેત વિગેરે પાંચે પ્રકારના વર્ણ નથી તથા પુરૂષ, સ્ત્રી અને નપુંસક
 એ ત્રણમાંનું કોઈ પણ લિંગ નથી. કારણ કે, મુક્ત જીવો અવેદી
 હોય છે. વળી જેને આ પૂર્વ-એટલે પહેલો અને આ અપર એટલે
 બીજો ઈત્યાદિ સંજ્ઞા નથી. કારણ કે, સિદ્ધોનું અનાદિ અનંતપણું
 છે. તે શ્રી જિનેંદ્ર પ્રભુ મારી ગતિ હો. ૧૫

छिदा नो भिदा नो न क्लेदो न खेदो,

न शोषो न दाहो न तापादिरापत् ।

न सौख्यं न दुःखं न यस्यास्ति वाञ्छा,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ १६ ॥

ભાવાર્થ: - જે ભગવંતને શસ્ત્રાદિકથી છેદ નથી, કરવત વગેરેથી ભેદ નથી, જલાદિકથી ક્લેદ નથી, ખેદ નથી, શોષ નથી, દાહ નથી, તાપ વગેરે આપત્તિ નથી, સુખ નથી, દુઃખ નથી અને વાંછા-ઈચ્છા નથી તે એક જ શ્રી જિનેંદ્ર મારી ગતિ થાઓ. ૧૬.

ટીકા: - છિદેતિ, यस्य जिनेन्द्रस्य शस्त्रादिभिः छिदा छेदनं नो नास्ति । यस्य भिदा क्रकचपत्रादिभिर्विदारणं नो नास्ति, यस्य क्लेदो जलादिभिः क्वथनं नास्ति, यस्य खेदो गमनागमनश्रमः स नास्ति, यस्य सिद्धभगवतः शोषणं शोषः पुद्गलापचयस्तस्याभावः, यस्य दाहोऽग्न्यादिना दहनं तस्याप्यभावः, यस्य तापादिरापत् न दिनकरा-तापादिकष्टं नास्ति, यस्य इन्द्रियजनितं सौख्यं नास्ति, यस्य इन्द्रियविषयविकारोद्धवं दुःखमपि नास्ति, यस्य वाञ्छा मनःस्पृहा नास्ति, स जिनेन्द्रः मे मम गतिः ॥ १६ ॥

ટીકાર્થ: - જે ભગવંતને શસ્ત્રાદિક વડે છેદ નથી, કરવત વગેરેથી ભેદ નથી, જલાદિકથી ક્લેદ (આદ્રતા) નથી, ખેદ એટલે ગમનાગમનથી થતો શ્રમ નથી, જે સિદ્ધ ભગવંતને શોષ એટલે પુદ્ગલનો અપચય-તે નથી, અગ્નિ વગેરેથી દાહ નથી, સૂર્યના આતપ વગેરેનું કષ્ટ નથી, ઈન્દ્રિયજનિત સુખ નથી, તેમજ ઈન્દ્રિયવિષયના વિકારથી ઉત્પન્ન થયેલું દુઃખ પણ નથી, અને કોઈ

प्रकारनी षष्ठ्या उद्भवती ञ नथी ते श्री जिनेंद्र अेक ञ मारी गति
थाओ. १६

न योगा न रोगा न चोद्वेगवेगाः,

स्थितिर्नो गतिर्नो न मृत्युर्न जन्म ।

न पुण्यं न पापं न यस्यास्ति बन्धः,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ १७ ॥

भावार्थः - ञे प्रभुने मन, वचन अने कायाना योग नथी,
ज्वरादि रोगे थता नथी अने चित्तभाः उद्वेगना वेग थता नथी.
वणी ञे ल्गवतने आयुध्यनी स्थिति (मर्यादा) नथी, परभवभां
गति (गमन) नथी, मृत्यु नथी, योर्थाशी लाप ज्वयोनिभां जन्म
नथी, अने पुण्य, पाप अने अंध नथी ते श्री जिनेंद्र मारी गति
थाओ. १७

टीका - न योगा इति, यस्य योगाः मनोवाक्काय-
लक्षणा न सन्ति सिद्धानामयोगित्वात्, रोगाः कासश्वासादयः
तेऽपि नैव विद्यन्ते, न पुन उद्वेगवेगाः उद्वेजनं चित्तस्यौदासीन्यं
उद्वेगस्तस्य वेगास्त्वरितानि नैव विद्यन्ते, यस्य जिनेन्द्रस्य
स्थितिरायुर्लक्षणा नास्ति, यस्य जिनेन्द्रस्य गतिः परभव-
गमनलक्षणा नास्ति, यस्य मृत्युर्मरणं नास्ति, यस्य जन्म
चतुरशीतिलक्षजीवयोनिषु गर्भावतरणं नास्ति, यस्य पुण्यं

શાતાવેદનીયલક્ષણં નાસ્તિ, यस्य पापं अशातावेदनीयलक्षणं
 नास्ति, शाताअशातावेदनीयकर्मो-दयाभावात्, यस्य बन्धः
 अभिनवकर्मग्रहणं नास्ति समस्तकर्मक्षयकारित्वात्, स
 एकः जिनेन्द्रः परात्मा मे मम गतिः स्यात् ॥ १७ ॥

टीकार્थः - જે જિનેંદ્ર પ્રભુને યોગ એટલે મન, વચન
 અને કાયાના યોગ નથી. કારણ કે, સિદ્ધભગવંત અયોગી કહેવાય
 છે. જે ભગવંતને કાસ (ખાંસી) શ્વાસ વગેરે રોગ પણ થતા નથી.
 જેમને ઉદ્વેગ એટલે ચિત્તમાં ઉદાસીપણું તેના વેગ પણ થતા નથી.
 જે પ્રભુને આયુષ્ય લક્ષણવાળી સ્થિતિ નથી. જે ભગવંતને ગતિ
 એટલે પરભવમાં ગમન પણ નથી. જેમને મૃત્યુ નથી કારણ કે,
 સિદ્ધભગવંત અમર છે. વળી જેમને જન્મ એટલે ચોરાશી લાખ જીવ-
 યોનિમાં ગર્ભાવતરણ નથી. જેમને પુણ્ય એટલે શાતાવેદનીય અને
 પાપ એટલે અશાતાવેદનીય પણ નથી. કારણ કે, સિદ્ધ ભગવંતને
 શાતા અશાતા વેદનીય કર્મના ઉદયનો અભાવ છે. જે પ્રભુને બંધ
 એટલે નવીન કર્મનો બંધ થતો નથી કારણ કે, તેમણે સર્વ કર્મનો
 ક્ષય કરેલો છે. એવા તે પ્રભુ મારી ગતિ રૂપ થાઓ. ૧૭

तपः संयमः सुनृतं ब्रह्म शौचं,

मृदुत्वार्जवाकिञ्चनत्वानि मुक्तिः ।

क्षमैवं यदुक्तो जयत्येव धर्मः,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ १८ ॥

ભાવાર્થ: - જેમનો કહેલો તપ, સંયમ, સત્યવચન, બ્રહ્મચર્ય, અચૌર્યતા, નિરભિમાનીપણું, આર્જવ (સરલતા), અપરિગ્રહ, મુક્તિ (નિર્લોભતા) અને ક્ષમા - આ દશ પ્રકારનો ધર્મ જ્યવંત વર્તે છે તે શ્રી જિનેંદ્ર પ્રભુ એક જ મારી ગતિ થાો. ૧૮

ટીકા - તપ ઙ્કિત, યેન તીર્થકરેણ પ્રોક્તઃ દશઘા ધર્મઃ જયત્યેવ સર્વોત્કર્ષેણ પ્રવર્ત્તતે, તપઃ ઙ્ક્રુષ્ટાનિરોધઃ દ્વાદશવિધઃ, સંયમઃ સપ્તદશપ્રકારઃ, સૂનૃતં સત્યમ્, બ્રહ્મ અષ્ટાદશઘા, શૌચં અદત્તાદાનરહિતત્વં, મૃદુત્વં માનરહિતત્વમ્, આર્જવં માયારહિતત્વમ્, અકિંચનત્વં નિઃપરિગ્રહત્વમ્, મુક્તિર્નિલોભતા, ક્ષમા ક્રોધોપશાન્તિઃ, ઁવં દશઘા ધર્મઃ યેન તીર્થેશ્વરેણ ઁક્તઃ સ જિનેન્દ્રઃ મેઃ ॥ ૧૮ ॥

ટીકાર્થ: - જે ભગવંતે કહેલો દશ પ્રકારનો ધર્મ સર્વોત્કર્ષપણે પ્રવર્તે છે. (૧) તપ એટલે ઈચ્છાનિરોધ. જેના બાર પ્રકાર છે. (૨) સંયમ જેના સત્તર પ્રકાર છે. (૩) સૂનૃત એટલે સત્ય વચન. (૪) બ્રહ્મ એટલે અઢાર પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય. (૫) શૌચ એટલે અદત્તાદાનનો ત્યાગ. (૬) મૃદુત્વ એટલે માનરહિતપણું. (૭) આર્જવ એટલે કપટ-માયા રહિતપણું. (૮) અકિંચનત્વ પરિગ્રહ રહિતપણું. (૯) મુક્તિ એટલે નિર્લોભતા અને (૧૦) ક્ષમા એટલે ક્રોધની ઉપશાંતિ. એ દશ પ્રકારનો ધર્મ જે ભગવંતે કહેલો છે તે શ્રી જિનેંદ્ર ભગવંત મારી ગતિરૂપ થાઓ. ૧૮

अहो विष्टपाधारभूता धरित्री,

निरालम्बनाधारमुक्ता यदास्ते ।

अचिन्त्यैव यद्धर्मशक्तिः परा सा,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ १९ ॥

भावार्थः - अहो ! જે ભગવંતના ધર્મની શક્તિ અચિત્ય અને ઉત્કૃષ્ટ છે કે જેનાથી સર્વ ત્રૈલોક્યજનના આધારરૂપ આ પૃથ્વી આલંબન વગર અને સ્તંભાદિમા આધાર વગર રહેલી છે, તે શ્રી જિનેંદ્ર પરમાત્મા એકજ મારી ગતિ થાઓ. [અહીં ધર્મ તે વસ્તુ સ્વભાવ સમજવો, કે જે ભગવંતે યથાર્થ કહેલ છે.] ૧૯

ટીકા - યદ્ધર્મશક્તિઃ યસ્ય જિનેન્દ્રસ્ય ધર્મસ્ય શક્તિઃ સ્ફૂર્તિઃ અચિન્ત્યા અચિન્તનીયા સા પરા ઉત્કૃષ્ટા વર્તતે । યયા શક્ત્યા અહો આશ્ચર્યેણ ધરિત્રી ભૂમિઃ વિષ્ટપાધારભૂતા ત્રૈલોક્યજનાધારભૂતા નિરાલમ્બના અવષ્ટમ્ભરહિતા આધારમુક્તા સ્તમ્ભાદ્યાધારરહિતા આસ્તે સમુપતિષ્ઠતે સ એકઃ પરાત્મા શ્રીજિનેન્દ્રો મે મમ ગતિઃ ॥ ૧૯ ॥

ટીકાર્થઃ - ભાવાર્થની જેમ સમજવો.

ન ચામ્ભોધિરાપ્લાવયેત્ ભૂતધાર્ત્રીં,

સમાશ્વાસયત્યેવ કાલેઽમ્બુવાહઃ ।

यदुद्धृतसद्धर्मसाम्राज्यवश्यः

स एकः परात्मा गतिर्मे जनेन्द्रः ॥ २० ॥

भांवार्थः - જે ભગવંતથી પ્રગટ થયેલા સદ્ધર્મના સામ્રાજ્યને વશ થયેલો સમુદ્ર આ પૃથ્વીને ડુબાડતો નથી અને મેઘ યોગ્યકાળે આવ્યા કરે છે તે શ્રી જિનેંદ્ર પ્રભુ એક જ મારી ગતિ થાઓ. ૨૦

टीका-नचेति-यस्मादुद्धृतः प्रकटितः सद्धर्मः तस्य साम्राज्येन वशं गतः अम्भांसि धीयन्ते इत्यम्भोधिः समुद्रः भूतधात्रीं पृथ्वीं न आप्लावयेत् जलमयीं तु न कुर्यात् । काले वर्षाकाले अम्बुवाहो मेघः समाश्वासयति समागच्छत्येव । स भगवद्धर्मस्य प्रभावः स परात्मा जिनेन्द्रो मे मम गतिः ॥ २० ॥

टीकार्थः - જે ભગવંતથી પ્રગટ થયેલા સદ્ધર્મના સામ્રાજ્ય વડે વશ થયેલો અંભોધિ એટલે જેમાં જળ ધારણ થાય તે-સમુદ્ર સર્વ પ્રાણીઓને ધારણ કરનારી પૃથ્વીને ડુબાડી દેતો નથી. વર્ષા વર્ષાકાલે મેઘ આવ્યા કરે છે, તે જે ભગવંતના ધર્મનો પ્રભાવ છે, તે શ્રી પરાત્મા જિનેંદ્ર મારી ગતિરૂપ થાઓ. ૨૦.

न तिर्यग् ज्वलत्येव यत् ज्वालजिह्वो,

यदूर्ध्वं न वाति प्रचण्डो नभस्वान् ।

स जागर्ति यद्धर्मराजप्रतापः,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥ २१ ॥

भावार्थः - જે ભગવંતના ધર્મરાજનો પ્રતાપ તેવો જાગૃત છે કે જેથી અગ્નિ તિર્થો પ્રજ્વલિત થતો નથી અને પ્રચંડવાયુ ઉર્ધ્વ ભાગે વાતો નથી, તે શ્રી ભગવંત જિનેંદ્ર મારી ગતિ હો. ૨૧

टीकाः - न तिर्यगिति - यस्य पारङ्गतस्य भावधर्मरूपस्य प्रतापो जागर्ति यत् ज्वालजिहवो वह्निः तिर्यग् तिर्यक्षु न ज्वलति, प्रचण्डः प्रबलः नभस्वान् वायुः उर्ध्वं न वाति, स भगवद्धर्मराजप्रतापो जागर्ति, स एकः परात्मा जिनेन्द्रो मे मम गतिः ॥ २१ ॥

टीकार्थः - પારંગત એવા જે પ્રભુના ભાવધર્મરૂપી રાજનો પ્રતાપ સદા જાગૃત છે કે જેથી અગ્નિ તિર્થો આડો અવળો પ્રજ્વલિત થતો નથી. ઉર્ધ્વગતિ જ કરે છે. અને પ્રચંડ એવો વાયુ ઉર્ધ્વભાગે વાતો નથી તિર્થો જ વાય છે. તેવો જે ભગવંતના ધર્મરાજનો પ્રતાપ જાગતો છે તે એક પરાત્મા શ્રી જિનેંદ્ર મારી ગતિ થાઓ. ૨૧

इमौ पुष्पदन्तौ जगत्यत्र विश्वो-

पकाराय दिष्ट्योदयेते वहन्तौ ।

उरीकृत्य यत्तुर्यलोकोत्तमाज्ञां,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥२२॥

भावार्थ : જે લોકોત્તમ પ્રભુની આજ્ઞાને અંગીકાર કરી વહન કરતા એવા આ સૂર્ય અને ચંદ્ર આ જગતમાં વિશ્વના ઉપકારને માટે હર્ષથી ઉદય પામે છે તે એક જ પરમાત્મા પ્રભુ મારી ગતિ થાઓ. ૨૨

ટીકા:- ઇમાવિતિ-ઈમૌ પ્રત્યક્ષગતૌ પુષ્પદન્તૌ ચન્દ્રભાસ્કરૌ જગતિ અત્ર મર્ત્યલોકે વિશ્વોપકારાય જન્તૂનામુપકારાર્થં દિષ્ટ્યા હર્ષેણ ઉદયેતે ઉદ્ગચ્છતઃ । કિં-વિશિષ્ટૌ પુષ્પદન્તૌ યત્તુર્યલોકોત્તમાજ્ઞાં ડરીકૃત્ય વહન્તૌ । તુર્યલોક ઇતિ ભાવતઃ લોકોત્તરાજ્ઞાં વહન્તૌ સ એકઃ પરાત્મા જિનેન્દ્રઃ મે ગતિઃ ॥૨૨॥

ટીકાર્થ- : આ પ્રત્યક્ષ એવા સૂર્ય, ચંદ્ર આ મર્ત્યલોકમાં સર્વ પ્રાણીઓના ઉપકારને માટે હર્ષથી ઉદય પામે છે, તે કેવા છે કે જેઓ લોકોત્તમ એવા પ્રભુની આજ્ઞાને અંગીકાર કરીને તેનું વહન કરે છે. અહિં 'તુર્યલોક' એ ભાવથી છે. અર્થાત્ લોકોત્તર ભગવંતની આજ્ઞાને વહન કરનારા એમ લેવું. તે શ્રી જિનેન્દ્ર પરમાત્મા મારી ગતિ હો. ૨૨

અવત્યેવ પાતાલજમ્બાલપાતાત્,
 વિધાયપિ સર્વજ્જલક્ષ્મીનિવાસાન્ ।
 યદાજ્ઞા વિધિત્સાશ્રિતાનઙ્ગભાજઃ,
 સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૨૩॥

ભાવાર્થ :- શરીરને નહીં ભજનારા એવા સિદ્ધ કરવાની ઈચ્છાને આશ્રિત રહેલી અર્થાત્ સિદ્ધ (મુક્ત) કરવાને ઈચ્છતી એવી અથવા સિદ્ધોએ પણ જે આજ્ઞાનો આશ્રય ઈચ્છ્યો હતો એવી જે ભગવંતની આજ્ઞા ભવ્યપ્રાણીઓને સર્વજ્ઞલક્ષ્મીના નિવાસરૂપ બનાવીને નરકનિગોદાદિ કાઢવમાં પડવાથી બચાવે છે, તે શ્રી સર્વજ્ઞ પરમાત્મા મારી ગતિ થાઓ. ૨૩

ટીકા:- અવતીતિ-યસ્ય ભગવત આજ્ઞા પાતાલજમ્બાલ-પાતાત્ નરકનિગોદાદિકર્દમપાતાત્ અવતિ રક્ષતિ, કિંકૃત્વા સર્વજ્ઞલક્ષ્મીનિવાસાન્ વિધાય અપિ નિશ્ચયેન, કિંવિશિષ્ટા આજ્ઞા અનન્નભાજઃ વિધિત્સાશ્રિતા અનન્નભાજઃ સિદ્ધાન્ વિધિત્સા ચિકીર્ષા કર્તુમિચ્છા આશ્રિતા, સ એકઃ પરાત્માઃ જિનેન્દ્રઃ મે ગતિરસ્તુ ॥૨૩॥

ટીકાર્થઃ - ભાવાર્થની જેમ સમજવો.

સુપર્વદ્વચિન્તામણિકામધેનુ-

પ્રભાવા નૃણાં નૈવ દૂરે ભવન્તિ ।

ચતુર્થે યદુત્થે શિવે ભક્તિભાજાં,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૨૪॥

ભાવાર્થઃ જે ભગવંતથી પ્રગટ થયેલા ચોથા લોકોત્તર

કલ્યાણને વિષે, ભક્તિવંત એવા ભવ્ય પ્રાણીઓને કલ્પવૃક્ષ,
ચિંતામણી, અને કામધેનુના પ્રભાવો પણ દૂર નથી. તે શ્રી જિનેંદ્ર
પ્રભુ એક જ મારી ગતિ થાઓ. ૨૪

ટીકા-સુપર્વેતિ । યસ્માદુત્થે પ્રકટીભૂતે ચતુર્થે
લોકોત્તરકલ્યાણે સતિ ભાવશિવે ભક્તિભાજાં નૃણાં સુપર્વદ્રુઃ
કલ્પવૃક્ષઃ ચિન્તામણિઃ દેવતાધિષ્ઠિતં રત્નં કામધેનુઃ
સુરગવી ઇષાં પ્રભાવાઃ નૈવ દૂરે ભવન્તિ સ જિનેન્દ્રઃ એકઃ
મે મમ ગતિઃ ॥ ૨૪ ॥

ટીકાર્થઃ - ભાવાર્થની જેમ સમજવો

કલિવ્યાલવહિનગ્રહવ્યાધિચૌર-,

વ્યથાવરણવ્યાઘ્રવીથ્યાદિવિચ્નાઃ ।

યદાજ્ઞાજુષાં યુગ્મિનાં જાતુ ન સ્યુઃ,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૨૫॥

ભાવાર્થઃ જે ભગવંતની આજ્ઞાનું સેવન કરનારા યુગલિકોને
અર્થાત્ સ્ત્રી પુરુષોને કલેશ, સર્પભય, અગ્નિભય, ગ્રહપીડા, રોગ,
ચોરનો ઉપદ્રવ, હસ્તીનો ભય અને વ્યાઘ્રની શ્રેણીનો ભય ઇત્યાદિ
વિઘ્નો કટી પણ થતા નથી, તે શ્રીજિનેંદ્ર પરમાત્મા એક જ મારી
ગતિ હો. (યુગલ શબ્દથી સ્ત્રી-પુરુષ સમજવા, યુગલિકો નહિ) ૨૫

ટીકા-કલીતિ । યદાજ્ઞાજુષાં યસ્ય તીર્થકરસ્ય

આજ્ઞાસેવિનાં યુગ્મિનાં યુગલધર્મિણાં જાતુ કવાચિત્ એતે
 પદાર્થા ન સ્યુઃ ન ભવન્તિ । તે કે કલિઃ ક્લેશઃ, વ્યાલાઃ
 સર્પભયાનિ, વહ્નિઃ- અગ્નિભયાનિ, ગ્રહાઃ દુષ્ટગ્રહાણાં પીડાઃ,
 વ્યાધિઃ શરીરજા પીડા । ચૌરભયં, વારણઃ હસ્તિતો ભયં,
 વ્યાઘ્રાણાં વીથી શ્રેણિઃ, આદિશદ્ધાદન્યેઽપિ વિઘ્નાઃ
 તીર્થકરધ્યાનાત્ ન ભવન્તિ । સ જિનેન્દ્રઃ મે મમ ગતિઃ ॥૨૫॥

ટીકાર્થઃ - જે ભગવંતની આજ્ઞાને સેવન કરનારા યુગલધર્મી-
 સ્ત્રીપુરૂષોને કદિ પણ આટલા પદાર્થો થતા નથી. તે ક્યા પદાર્થો
 તે કહે છે-કલેશ, સર્પનો ભય, અગ્નિનો ભય, દુષ્ટગ્રહોની પીડા,
 શારીરિક વ્યાધિઓની પીડા, ચોરનો ભય, હાથીઓનો ભય અને
 વ્યાધો [વાઘો]ની શ્રેણીનો ભય-આદિ શબ્દથી બીજા વિઘ્નો પણ
 જાણી લેવા. તે શ્રીતીર્થંકર પ્રભુના ધ્યાનથી થતા નથી, એવા તે
 શ્રીજિનેન્દ્ર પ્રભુ મારી ગતિરૂપ થાઓ. ૨૫

અબન્ધસ્તથૈકઃ સ્થિતો વાક્ષયી વા-

પ્યસદ્ધા મતો યૈર્જડૈઃ સર્વથાત્મા ।

ન તેષાં વિમૂઢાત્મનાં ગોચરો યઃ,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૨૬॥

ભાવાર્થઃ - જે જડો આત્માને સર્વથા કર્મના બંધરહિત, એક,
 સ્થિર, વિનાશી અને અસત્ માને છે, તેવા મૂઢ પુરૂષોને જે ભગવંત

ગોચર (જ્ઞાનવિષયી) થતા નથી તે શ્રીજિનેંદ્ર પરાત્મા મારી ગતિ
થાઓ. ૨૬

ટીકા:-અબન્ધ ઇતિ-યઃ જિનેશ્વરઃ તેષાં વિમૂઢાત્માનાં
અજ્ઞાનતિમિરાન્ધાનાં પ્રાણિનાં ગોચરો વિષયો ન ભવતિ । યૈર્જડૈઃ
પુરુષૈઃ સર્વથા આત્મા અબન્ધઃ કર્મબન્ધનરહિતો મતઃ
વેદાન્તપદ્ધિવત્ । તથા સર્વથા આત્મા એક એવ મતઃ તથા સ્થિતઃ
સ્થિરત્વં સર્વથા મનુતે । તથા સર્વથાક્ષયી વિનાશવાન્ આત્મા
મન્યતે બૌદ્ધદર્શનિવત્ । તથા સર્વથા અસત્ આત્મા મન્યતે
ઇન્દ્રજાલવત્ । સ્વપ્નોપમં વૈ સકલં જગત્ ઇતિ
ષડ્દર્શનસમુચ્ચયે પ્રતિપાદનાત્ । એતે પંચાપિ દર્શનિનઃ
એકાન્તપક્ષગ્રહિત્વાત્ ભગવત્સવરુપં સમ્યગ્ ન જાનન્તિ । સ એકઃ
પરાત્મા જિનેન્દ્રઃ મે મમ ગતિઃ ॥૨૬॥

ટીકાર્થઃ - જે પ્રભુ તેવા મૂઢાત્મા એટલે અજ્ઞાનરૂપ
અંધકારથી અંધ થયેલા પ્રાણીઓને ગોચર થતા નથી કે જે
જડપુરુષોએ વેદાંત પક્ષવાળાની જેમ સર્વથા આત્માને અંધન-એટલે
કર્મના અંધનથી રહિત માનેલો છે. જેઓએ સર્વથા આત્માને એક
જ માનેલો છે. જેઓએ આત્માને સર્વથા સ્થિર માનેલો છે. જેઓએ
બૌદ્ધદર્શનીની જેમ આત્માને સર્વથા વિનાશી માનેલો છે અને
જેઓએ ઈંદ્રજાળની જેમ આત્માને અસત્ માનેલો છે. આ જગત્
સ્વપ્નગત્ છે. એવીરીતે ષડ્દર્શનસમુચ્ચયમાં પ્રતિપાદન કરેલું છે,

(૧) તે આત્માને એકાંતે અબંધ માનનારા (૨) આત્માને એકાંતે એક જ માનનારા, (૩) આત્માને એકાંતે સ્થિર માનનારા, (૪) આત્માને એકાંતે વિનાશી માનનારા અને (૫) આત્માને એકાંતે અસત્ માનનારા પાંચે દર્શનવાળાઓ એકાંત પક્ષના આગ્રહી હોવાથી શ્રીભગવંતના સ્વરૂપને સમ્યક્ પ્રકારે જાણી શકતા નથી. એવા એકાંતવાદીઓને જે ભગવંત જ્ઞાનગોચર થતા નથી તે શ્રી જિનેંદ્ર પરમાત્મા મારી ગતિ થાઓ. ૨૬

નવા દુઃખગર્ભે નવા, મોહગર્ભે,

સ્થિતા જ્ઞાનગર્ભે તુ વૈરાગ્યતત્ત્વે ।

યદાજ્ઞા નિલીના યયુર્જન્મપારં,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૨૭॥

ભાવાર્થઃ - જે ભગવંતની આજ્ઞા દુઃખગર્ભિતવૈરાગ્યમાં કે મોહગર્ભિતવૈરાગ્યમાં રહી નથી પણ જ્ઞાનગર્ભિત એવા વૈરાગ્યતત્ત્વમાં રહેલી છે. વળી જેમની આજ્ઞામાં લીન થયેલા પુરુષો જન્મમરણરૂપ સંસાર સમુદ્રના પારને પામી ગયા છે. તે શ્રીજિનેંદ્ર ભગવંત મારી ગતિ હો. ૨૭

ટીકાઃ- યદાજ્ઞાનિલીના ઇતિ યસ્ય જિનેશ્વરસ્ય આજ્ઞાવશવર્તિનઃ પુરુષાઃ જન્મપારં સંસારસમુદ્રપારં યયુઃ પ્રાપુઃ, યદાજ્ઞા દુઃખગર્ભે તથા મોહગર્ભે નૈવ સ્થિતા તથા જ્ઞાનગર્ભે વૈરાગ્યતત્ત્વે યદાજ્ઞા સ્થિતા, સ એકઃ પરાત્મા

जिनेन्द्रः मे गतिरस्तु ॥२७॥

टीकार्थः - भावार्थनी जेम सभजवो.

विहायाश्रवं संवरं संश्रयैव,

यदाज्ञापराभाजि यैर्निर्विशेषैः ।

स्वकस्तैरकार्यैव मोक्षो भवो वा,

स एकः परात्मा गतिर्मे जिनेन्द्रः ॥२८॥

भावार्थः - જે નિર્વિશેષ (સામાન્ય) પુરૂષોએ 'હે જીવ, તું આશ્રવને છોડીને સંવરનો આશ્રય કર.' એવી જે ભગવંતની ઉત્કૃષ્ટ આજ્ઞાને સેવેલી છે. તે પુરૂષોએ પોતાનો ભવ મોક્ષરૂપ કર્યો છે, એવા તે શ્રીજિનેંદ્ર ભગવંત એક જ મારી ગતિ થાઓ. ૨૮

टीका:-विहायेति - निर्विशेषैः पुरुषैः यैः यस्य तीर्थंकरस्य आज्ञा परा उत्कृष्टा अभाजि असेवि, कीदृशी आज्ञा 'हे जीव संवरं संश्रय आश्रय, किंकृत्वा आश्रवं विहाय त्यक्त्वा तैस्तीर्थकराज्ञावंशवर्तिभिः पुरुषैः स्वकः भवो जन्म मोक्षरूपः अकारि, जीवन्मुक्तदशाप्राप्तत्वात् ॥२८॥

टीकार्थः निर्विशेष सामान्य एवा पशु જે પુરૂષોએ જે ભગવંતની ઉત્કૃષ્ટ આજ્ઞા સેવી છે, તે કેવી આજ્ઞા તે કહે છે, 'હે જીવ આશ્રવને છોડીને સંવરનો આશ્રય કર.' તે તીર્થંકરની આજ્ઞાને

વશવર્તી એવા પુરુષોએ પોતાના ભવ-જન્મ મોક્ષરૂપ કરેલો છે, કારણ કે તેઓ જીવન્મુક્ત દશાને પામેલા છે. તે શ્રીજિનેંદ્ર પ્રભુ મારી ગતિરૂપ થાઓ. ૨૮

શુભધ્યાનનીરૂરીકૃત્ય શૌચં,

સદાચાર-દિવ્યાંશુકૈભૂષિતાઙ્ગઃ ।

બુધાઃ કેચિદર્હન્તિ યં દેહગેહે,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૨૯॥

ભાવાર્થઃ - કેટલાક વિદ્વાનો શુભધ્યાનરૂપ જળથી પવિત્ર થઈ અને સદાચારરૂપી દિવ્યવસ્ત્રોથી અંગને અલંકૃત કરી પોતાના શરીરરૂપ મંદિરમાં જે ભગવંતના સ્વરૂપની પૂજા કરે છે, તે એક જ જિનેંદ્ર મારી ગતિ થાઓ. ૨૮

ટીકાઃ-શુભેતિ-કેચિદ્ બુધાઃ શુભધ્યાનજલૈઃ ધર્મધ્યાન-નીરૈઃ શૌચં પવિત્રત્વં ડરીકૃત્ય અઙ્ગીકૃત્ય, સદાચારદિવ્યાંશુકૈઃ સમ્યગ્રત્નત્રયારાધનરૂપાચારૈસ્તદેવ પ્રધાનવસ્ત્રૈઃ ભૂષિતં અંગં યૈષાં તે ઙ્ગિતિ ભૂષિતાંગાઃ, દેહગેહે શરીરમન્દિરે યં જિનસ્વરૂપં અર્હન્તિ પૂજયન્તિ સ એકઃ જિનેન્દ્રઃ મે ગતિરસ્તુ ॥૨૯॥

ટીકાર્થઃ - કેટલાક વિદ્વાનો શુભધ્યાન-ધર્મધ્યાનરૂપી જળવડે કરીને પવિત્રતા સ્વીકારી, સદાચાર એટલે સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન-ચારિત્ર એ ત્રણ રત્નના આરાધનરૂપ આચાર તે રૂપી ઉત્તમવસ્ત્રોથી

અંગને વિભૂષિત કરી, પોતાના દેહ રૂપ મંદિરમાં જે ભગવંતના સ્વરૂપને પૂજે છે, તે શ્રીજિનેંદ્ર મારી ગતિરૂપ થાઓ. ૨૯

‘દયાસુનૃતાસ્તેયનિ:સઙ્ગમુદ્રા,

તપોજ્ઞાનશીલૈર્ગુરુપાસ્તિમુચ્ચૈઃ ।

સુમૈરષ્ટભિર્યોઽર્ચ્યતે ધામ્નિ ધન્યૈઃ,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૩૦॥

ભાવાર્થ: - ધન્ય એવા પુરૂષો, દયા, સત્ય, અર્થોર્થ, નિઃસંગ- મુદ્રા, તપ, જ્ઞાન, શીલ અને ગુરૂની ઉપાસના પ્રમુખ આઠ પુષ્પોથી જે ભગવંતનું જ્ઞાનજ્યોતિમાં પૂજન કરે છે, તે શ્રીજિનેંદ્ર પરમાત્મા એક જ મારી ગતિ હો. ૩૦

ટીકા:-દયેતિ-યો ભગવાન્ જિનઃ ધન્યૈઃ ધનદાતૃભિઃ પુરુષૈઃ અષ્ટભિઃ સુમૈઃ પુષ્પૈઃ ધામ્નિ જ્ઞાનજ્યોતિષિ અર્ચ્યતે, કિંવિશિષ્ટૈઃ સુમૈઃ દયા પ્રાણિનાં ભાવપ્રાણરક્ષણમ્, સૂનૃતં સત્યવચનમ્, અસ્તેયં પરિવિત્તાદપસરણમ્, નિઃસંગમુદ્રા અકિંચનત્વં પરિગ્રહરાહિત્યમ્, તપ ઇચ્છા નિરોધત્વમ્, જ્ઞાનં સ્વતત્વાવબોધકમ્, શીલં બ્રહ્મચર્યત્વમ્, ગુરુપાસ્તિઃ ગુરુસેવના, ઇભિરષ્ટભિઃ કુસુમૈઃ પૂજાં કરોતિ, અષ્ટકર્મણાં ક્ષયત્વં તસ્ય પૂજાકર્તુઃ સંપદ્યતે, સ એકઃ જિનેન્દ્રઃ મે ગતિઃ ॥૩૦॥

ટીકાર્થ: - જે સર્વજ્ઞ ભગવંતને ધનદાતાર અથવા પુણ્યશાળી એવા પુરૂષો આઠ પુષ્પોથી પોતાની જ્ઞાનજ્યોતિમાં પૂજે છે તે આઠ પુષ્પો કયા ? (૧) દયા એટલે પ્રાણીઓના ભાવપ્રાણની રક્ષા, (૨) સુનૃત એટલે સત્યવચન, (૩) અસ્તેય એટલે પારકાદ્રવ્યથી દૂર રહેવું, (૪) નિઃસંગમુદ્રા એટલે અર્કિયનપણું-પરિગ્રહરહિતપણું, (૫) તપ એટલે ઈચ્છાનો નિરોધ, (૬) જ્ઞાન એટલે સ્વતત્ત્વનો બોધ, (૭) શીલ એટલે બ્રહ્મચર્ય અને (૮) ગુરૂપાસ્તિ એટલે ગુરૂની સેવના, એ આઠ પુષ્પોથી પૂજા કરે છે. તેવી પૂજા કરનારના આઠ કર્મોનો ક્ષય થાય છે. તેવા શ્રીજિનેંદ્ર પરમાત્મા મારી ગતિ થાઓ. ૩૦

મહાર્ચિર્ધનેશો મહાજ્ઞા મહેન્દ્રો,

મહાશાન્તિભર્તા મહાસિદ્ધસેનઃ।

મહાજ્ઞાનવાન્ પાવનીમૂર્તિરર્હન્,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૩૧॥

ભાવાર્થ: - હે અર્હન્ ! જે તમે પરમજ્યોતિવાળા છો, કુર્બેરરૂપ છો, મહાન આજ્ઞાવાળા છો, મહેંદ્રરૂપ છો, મહાશાંતરસના નાયક છો, મહાન સિદ્ધોની સંતતિવાળા છો, મહાજ્ઞાની છો અને પવિત્ર મૂર્તિવાળા છો, તે શ્રીજિનેંદ્ર પ્રભુ મારી ગતિરૂપ થાઓ. ૩૧

ટીકા:- મહાર્ચિરિતિ, હે અર્હન્ ત્વં મહાર્ચિઃ પરમજ્યોતિર્વર્ત્તસે, ત્વં ધનેશ આત્મર્હિસ્વામી, ત્વંદીયા

મહતી આજ્ઞા, ત્વં મહાન્ ઇન્દ્રઃ પરમૈશ્વર્યભોક્તૃત્વાત્, ત્વં
 પરમશાન્તરસર્નેતા, ત્વં મહાસિદ્ધસેનઃ વસુવિધકર્માન્મૂલનેન
 સિદ્ધપર્યાયાવિર્ભાવાત્ તસ્ય સિદ્ધાનાં સેના સન્તતિઃ યસ્ય,
 મહાજ્ઞાનવાન્ કેવલજ્ઞાનવાન્, પાવની પવિત્રકર્ત્રી મૂર્તિર્યસ્ય,
 સ એકઃ પરાત્મા મે મમ ગતિઃ ॥૩૧॥

ટીકાર્થ: - હે અર્હન્ ! તમે પરમશ્રોતિરૂપ છો, તમે
 ધનપતિ એટલે આત્મઋદ્ધિના સ્વામી છો, તમારી આજ્ઞા મહાન છે,
 તમે પરમૈશ્વર્યના ભોક્તા હોવાથી મહાન ઈન્દ્ર છો, તમે
 પરમશાન્તરસના નાયક છો, તમે મહાન સિદ્ધસેન છો. વસુ એટલે
 આઠ પ્રકારના કર્મોનું ઉન્મૂલન કરવાથી સિદ્ધપર્યાય પ્રગટ થાય છે,
 તેવા સિદ્ધપુરુષોની સેના એટલે સંતતિ જેને છે તેથી સિદ્ધસેન છો,
 તમે મહાજ્ઞાની અર્થાત્ કેવલજ્ઞાની છો, અને જેમની મૂર્તિ પવિત્રતાને
 કરનારી છે, એવા તે શ્રી જિનેન્દ્ર મારી ગતિ થાઓ. [મહાસિદ્ધસેન
 પદથી કર્તાએ પોતાનું નામ સૂચિત કર્યું છે.] ૩૧

મહાબ્રહ્મયોનિર્મહાસત્વમૂર્તિ-

મહાહંસરાજો મહાદેવદેવઃ ।

મહામોહજેતા મહાવીરનેતા,

સ એકઃ પરાત્મા ગતિર્મે જિનેન્દ્રઃ ॥૩૨॥

ભાવાર્થ :- જે ભગવંત પરબ્રહ્મના ઉત્પતિસ્થાન છે, જે

મહાન ધૈર્યની મૂર્તિ છે, જે મહાન ચૈતન્યના રાજા છે. જે ચાર પ્રકારના કર્મોપાધિવાળા મહાન દેવોના પણ દેવ છે. જે મહામોહને જિતનારા છે. અને જે મહાવીર (કર્મને હણવામાં સુભટ) ના પણ સ્વામી છે. તે શ્રી જિનેંદ્ર ભગવાન એક જ મારી ગતિ થાઓ. ૩૨

ટીકા:- મહાબ્રહ્મેતિ કિંવિશિષ્ટઃ સ જિનેન્દ્રઃ મહાબ્રહ્મયોનિઃ પરબ્રહ્મયોનિઃ । યોનિરત્રોત્પત્તિઃ, મહાધૈર્યસ્ય મૂર્તિઃ આકૃતિઃ, મહાચૈતન્યરાજા, મહાદેવાઃ કર્મોપાધિસહિતાઃ ચતુર્વિધાસ્તેષાં દેવઃ, મહામોહજેતા મહામોહનીયસ્ય ત્રિંશદ્વિધસ્ય જેતા જયનશીલઃ, કિંવિશિષ્ટઃ જિઃ મહાવીર મહાન્ સુખટઃ તસ્ય નેતા સ્વામી, સ એકઃ પરાત્મા જિનેન્દ્રઃ મે ગતિરસ્તુ ॥૩૨॥

ટીકાર્થઃ ભગવંત કેવા છે. જે પરબ્રહ્મના યોનિ એટલે ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, જે મહાન ધૈર્યની મૂર્તિ-આકૃતિ છે, જે મહાન ચૈતન્યના રાજા છે, જે કર્મોપાધિવાળા ચતુર્વિધ દેવતાઓના પણ દેવ છે, જે મહામોહ એટલે ત્રીશ પ્રકારના મોહનીયકર્મનો જય કરનારા છે. જે મહાવીર એટલે માટો સુભટના સ્વામી છે, તે શ્રીજિનેંદ્ર પરમાત્મા એક જ મારી ગતિ હો. ૩૨

ગ્રન્થપ્રશસ્તિકાવ્યમ્ । (શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્)

इत्थं ये परमात्मरूपमनिशं श्रीवर्धमानं जिनं,

વન્દન્તે પરમાર્હતાસ્ત્રિભુવને શાન્તં પરં દૈવતમ્ ।
 તેષાં સપ્તભિયઃ ક્વ સન્તિ દલિતં દુઃખં ચતુર્ધાપિ તૈ-
 મુક્તૈર્યત્સુગુણાનુપેત્ય વૃણુતે તાશ્ચક્રિશક્રશ્રિયઃ ॥૧॥

ભાવાર્થ:- આ પ્રમાણે (આ વર્ધમાન દ્વાત્રિંશિકાનો પાઠ કરી)
 જે પરમ શ્રાવકો હંમેશા ત્રણ ભુવનમાં શાંત પરમાત્મરૂપ અને પરમ
 દૈવત એવા શ્રીવર્ધમાનપ્રભુને વંદના કરે છે તે શ્રાવકોને સાત
 પ્રકારના ભય તો ક્યાંથી જ રહે ? પણ તેઓ મુક્ત થઈ ચાર પ્રકારના
 દુઃખને દળી નાખે છે અને તેઓને અનંત ચતુષ્ટયાદિ ઉત્તમ ગુણોને
 પ્રાપ્ત કરાવીને ચક્રવર્તી અને મોક્ષની લક્ષ્મીઓ વરે છે. ૧

ટીકા-હૃત્યમિતિ - હૃત્યં પૂર્વોક્તપ્રકારેણ યે પરમાર્હતાઃ
 પરમશ્રાદ્ધાઃ અનિશં નિરન્તરં ત્રિંભુવને પરમાત્મરૂપં શાન્તં
 પરં દૈવતમ્ શ્રીવર્ધમાનં વન્દન્તે તેષાં શ્રાવકાણાં હહલોકાઘાઃ
 સપ્તભિયઃ સપ્તભયાનિ ક્વ સન્તિ કદાપિ ન ભવન્તિ,
 તૈર્મુક્તૈર્જીવૈઃ ચતુર્ધાપિ દુઃખં દલિતં, યત્ યસ્માત્કારણાત્
 સુષ્ટુગુણાન્ અનન્તચતુષ્ટયાદીનુપેત્ય પ્રાપ્ય ચક્રિશક્રશ્રિયઃ
 મોક્ષલક્ષ્મ્યઃ તાન્ ભવ્યાન્ વૃણુતે અંગીકુર્વન્તીત્યર્થઃ ॥૧॥

इति श्रीवर्धमानद्वात्रिंशिकाया अवचूरी समाप्ता,

ટીકાર્થઃ - એવી રીતે એટલે પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જે પરમ

શ્રાવકો હંમેશા ત્રણ ભુવનમાં શાંત, પરમાત્મરૂપ અને પરમદેવત એવા શ્રીવર્ધમાનસ્વામીને વંદન કરે છે, તે શ્રાવકોને આલોક વિગેરે સાત પ્રકારના ભય તો ક્યાંથી જ રહે ? અર્થાત્ કદિ પણ ન જ થાય પણ મુક્ત થયેલા તે પુરુષો ચાર પ્રકારના દુઃખને પણ દળી નાખે છે, અને અનંતચતુષ્ટય વિગેરે ઉત્તમગુણોને પ્રાપ્ત કરીને તેઓને ચક્રી શક્રી એટલે મોક્ષલક્ષ્મી વરે છે. અર્થાત્ અંગીકાર કરે છે. ૧

॥ ટીકાકર્તુઃ પ્રશસ્તિઃ ॥

ચાન્દ્રકુલે શ્રીવિધિપક્ષગચ્છે, વિદ્યાબ્ધયઃ સૂરિવરા અભૂવન્ ।
તચ્છિષ્યમુખ્યૈસ્તુ વિનિર્મમે સદ્વૃત્તિર્વરા શ્રીઉદયાબ્ધિપૂજ્યૈઃ ॥૧॥

ભાવાર્થ: ચાન્દ્રકુલમાં શ્રીવિધિપક્ષ [અંચલ] ગચ્છને વિષે વિદ્યાસાગર નામે સૂરિ હતા. તેમના શિષ્યોમાં મુખ્ય એવા શ્રીઉદયસાગરસૂરિએ આ ઉત્તમ અવયૂરી રચેલી છે.

जगद्गुरु श्रीहीरविजयसूरिकृतम्

“श्री वर्धमानजिन-स्तोत्रम्”

(इन्द्रवंशा-वंशस्थयोर्मेलनाद् उपजातिवृत्तम्.)

भक्त्या नमस्कृत्य गुरुं गुरुं गुरुं,

बुद्ध्या सतां सर्वदया दयादया ।

भास्वत् प्रभावं विभयाभयाभया,

मुनिस्सतारं सुदरं दरन्दरम् ॥३॥

श्रीवीरमर्हन्तमहो महोमहो-

दयं स्तुवे भक्तहितं हितं हि तम् ।

देवाधिदेवं सुमनोमनोमनो-

हारानुभावं सकलं कलं कलम् ॥२॥ युग्मम् ॥

दीपिकाया मङ्गलाचरणम् (शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

नत्वा पार्श्वजिनं जगद्गुरुवरं श्रीहीरसूरीश्वरं,

तीर्थोद्धारकनेमिसूरिप्रवरं लावण्यसूरिं तथा ।

दक्षं नाम गुरुं च वै जिनगिरं कुर्वे सुशीलो मुनिः,

स्तोत्रस्योपरि दीपिकां च सुलभां श्रीवर्द्धमान प्रभोः ॥१॥

‘श्री वीरम्’ इत्यस्य ‘स्तुवे’ इत्यस्य च द्वितीयपद्य-
स्थस्यात्रान्वयः, तथा च श्रीवीरं भक्त्या नमस्कृत्य स्तुवे इत्य-
न्वयः, अत्र ‘भक्त्या’ इत्यनेन मानसिकः, ‘नमस्कृत्य’ इत्यनेन
कायिकः, ‘स्तुवे’ इत्यनेन वाचिकश्च नमस्कार आवेदितः ।

श्री वीरम् “विदारयति यत्कर्म, तपसा च विराजते ।

तपोवीर्येण युक्तश्च, तस्माद् वीर इति स्मृतः” ॥१॥

इति योगशास्त्रोक्तं श्रीमहावीरमित्यर्थः, भक्त्या-
हार्दिकादरेण, नमस्कृत्य-कायप्रणिपातं कृत्वा ।

स्तुवे-स्तुत्यवचनैः प्रशंसां करोमि, कीदृशं वीरम् ?
गुरुं-‘गृह्णाति सद्धर्मं कथयतीति गुरुः’ भव्यप्राणिगणेभ्यो
धर्मोपदेशदायकः, तम्, जगद्गुरुमिति फलितोऽर्थः । एत-
दनुवादकं पद्यमुक्तं श्रीनन्दीसूत्रे ‘जयइ जगजीवजोणी-
वियाणओ जगगुरु०’ इत्यादिः ।

पुनः कीदृशम् ? गुरुं-महान्तम् । कथं महत्त्वमित्याका-
ङ्क्षायामाह-बुद्ध्यति, बुद्ध्या-निर्मलप्रतिभया, गुरुं-
बृहस्पतिसमानम्, अत्रापि डमरुकमणिन्यायेन प्राक्तनस्य

गुरुमित्यस्यान्वयात् महाबृहस्पतिमित्यर्थो भवति, बृहस्पतेरप्य-
धिकमिति फलितोऽर्थः, आधिक्यं च बुद्धिविशेषेणाह-
सतां सर्वदयेति, सतां-सत्पुरुषाणाम्, सर्वदया-सर्वाभिलषित-
दायिकयेत्यर्थः, यद्वा सतां-सद्भूतवस्तुनाम्, सर्वदया उत्पाद-
व्ययधौव्यात्मकाखिल-स्वतत्त्वसमर्पिकया ।

पुनः कीदृश्या बुद्ध्या ? दयादयेति-दयां दत्ते इति
दयादा, तथा दयादया, सकलप्राणिगणाभयदायिकयेत्यर्थः,
यद्वा अदयां हिंसां द्यति छिनत्तीत्यदयादा, तथाऽदयाद-
येति । हिंसानिवारिण्येत्यर्थः ।

पुनः कीदृशम् ? विभया भास्वत् प्रभावं, विभया
विशिष्टदेहकान्त्या, भास्वत् प्रभावं-भास्वत इव सूर्यस्य इव
प्रभावः प्रभावो यस्य तं तथा, देहकान्त्या सूर्यादप्य-
धिकमित्यर्थः । एतदर्थानुवादकं यदुक्तं श्री चतुर्विंशति
स्तवे 'आईच्चेसु अहिअं पयासयरा' इति । एतदेवाधिक्यं
विभाविशेषणतयाऽऽह-अभयाभयेति-अभयेन भयाऽभवेन-
ऽऽभातीत्यभया भा तथा तथा, उग्रतारहितयेत्यर्थः । एत-
दथाऽनुवादकं यदुक्तं शक्रस्तवे 'अभयदयाणं' इति ।

पुनः कीदृशम् ? मुनित्सतारं-अत्र मुनिस्नतारमिति

पाठः सम्यगाभाति । मुनिस्नान् मुनिकुशलान् तारयतीति मुनिस्नतारः तं तथा । मुनिकुशला एव साक्षान्मुक्तेरर्हा इति मुनिशब्दोपादानम्, इतरथा भव्यपदोपादानं स्यादिति भावः । यद्वा मुनीशितारमिति पाठः, तत्र मुनीनामिश-मित्यर्थः ।

पुनः कीदृशम् ? सुदरं-दकारो दमनवाचकः, सुन्दरदमनं राति उपदेशद्वारा भव्येभ्यः प्रयच्छतीति सुन्दरः, तं तथा । पुनः कीदृशम् ? दरंदरम्-दरं भयं दृणाति नाशयतीति दरंदरः, तं तथा, (बहुलाधिकारात्-खः) भयनाशकमिति भावः ।

पुनः कीदृशम् ? अर्हन्तम्-अर्हति अष्टमहाप्रातिहार्यादि पूजायोग्यो भवतीत्यर्हन्, तं तथा, तीर्थङ्करमित्यर्थः । अहो-इत्याश्चर्ये । पुनः कीदृशम् ? महोमहोदयं-महसः प्राणीनां ज्ञानादितेजसो महानुदयो यस्मात् सः, तं तथा पुनः कीदृशम् ? भक्तहितं-भक्तजनहितकरम्, यद्वा अकार-प्रश्लेशात्-अभक्तहितं-शत्रुजनानामपि हितकरम्, अथवा भक्तं विभक्तं हिताहितसमुदायात् पृथक्कृत्य गृहीतं हितं येन स भक्तहितः, तं तथा, अत एव हितं सकलजन्तुहित-करम्,

हि निश्च-येन, पुनः कीदृशम् ? तम्-जगत्प्रसिद्ध-म् ?
 पुनः कीदृशम् ? देवाधिदेवं-देवानामपि परमदेव-म् । पुनः
 कीदृशम् ? सुमनोमनोहारानुभावं-हारा स्थाने हरेति पाठः
 सम्यगाभाति, सुमनसां देवानां विदुषां सज्जनानां वा यानि
 मनांसि चेतांसि तेषु मनोहरः सुन्दरोऽनुभावः प्रभावो यस्य
 तं तथा, मनोहारेति पाठेऽप्ययमेवार्थः ।

पुनः कीदृशम् ? सकलं-कलाभिः सह वर्तते इति
 सकलः, तं तथा । कलंकलम् - कलंकं लुनातीति
 कलङ्कः, तं तथा । यद्वा कलंकलं-कलङ्कं मृगरूपं लाति
 गृह्णातीति कलङ्कलः, मृगरूपचिह्नकलित चन्द्रः, तत्सदृश-
 मित्यर्थः ।

श्रीवीरमाश्रित्य पद्यद्वयं व्याख्यातम् । यद्वा प्रथमपद्यं
 गुरुमेवाश्रित्य व्याख्येयम् । तत्र गुरुमित्यस्य
 दीक्षागुरुमित्यर्थोऽवसेयः । तस्मिन् पक्षेऽयमर्थः । गुरुं
 निजदीक्षागुरुम् । कीदृशम् ? बुद्ध्या गुरुं गुरुं-बुद्ध्या
 निर्मलप्रतिभया, गुरुं-महान्तम्, गुरुं बृहस्पतिसमानम्,
 कीदृश्या बुद्ध्या ? सतां-सत्पुरुषाणाम्, सर्वदयेत्यस्य
 दयादयेत्यस्य च प्राग्वदर्थोऽवसेयः, पुनः भास्वत्प्रभावं

भास्वत इव सूर्यस्य इव प्रभावो यस्य तं तथा, शेषन्तु प्राग्वत्, तथा च निजगुरुं भक्त्या नमस्कृत्य “श्रीवीरं स्तुवे” इति द्वितीयपद्यस्थस्यात्रान्वयः ।

इति प्रथमद्वितीयपद्ययोरन्वयः ।

अत्रालंकारबाहुल्येऽपि गुरुं गुरुं गुरुमित्यादिना यमकालंकारस्य मुख्यता ज्ञेया । यमकारलंकारस्य लक्षणमाह-

“सत्यर्थे पृथगर्थायाः, स्वरव्यञ्जनसंहते ।

क्रमेण तेनैवावृत्तिर्यमकं विनिगद्यते” ॥ ८ ॥

इति साहित्यदर्पणे दशमपरिच्छेदे कथितम् ।

प्रथमश्लोके त्रयः पादा इन्द्रवंशावृत्तस्य, चतुर्थः पादः वंशस्थविलवृत्तस्य च, अत्र मिश्रितत्वात् उपजातिवृत्तम्, ‘तच्चेन्द्रवंशा प्रथमाक्षरे गुरौ’ इति ‘इन्द्रवंशा’ वृत्तलक्षणम् । ‘वदन्ति वंशस्थिलं’ जतौ जरौ इति ‘वंशस्थविल’ वृत्तलक्षणम् । मिश्रणे ‘उपजाति’-त्वमाह- छन्दोमज्जया

अनन्तरोदीरितलक्ष्मभाजौ,

पादौ यदीया ‘वुपजातय’ स्ताः ॥

इत्थं किलान्यास्वपि मिश्रितासु

वदन्ति जातिष्विदमेव नाम ॥ ४३ ॥

સ્પષ્ટાર્થ : “જગદ્ગુરુ, દયાને ધારણ કરનારી અને સત્પુરુષોના સકલ મનોવાંછિતને દેનારી એવી બુદ્ધિવડે કરીને મોટા બૃહસ્પતિ સમાન, અભયથી શોભતી એવી વિશિષ્ટ કાન્તિવડે સૂર્યના સરખા પ્રભાવવાળા, કુશલ મુનિઓને તારનારા-અથવા મુનિઓના સ્વામી, રૂડાં સંયમને દેનારા, ભયને નાશ કરનારા, આશ્ચર્યકારી જ્ઞાનાદિ તેજના મહાન્ ઉદયને આપનારા, ભક્તજનને હિતકારી, શત્રુને હિતકારી, અહિતથી બચાવી હિતને આપનારા, અર્થાત્ સકલ જનને હિતકારી, દેવોના પણ દેવ (અર્થાત્ દેવાધિદેવ), દેવો-પંડિતો અને સજ્જનોના મનમાં સુંદર પ્રભાવવાળા, કલાએ કરી સહિત અને કલંકને દૂર કરનારા એવા, અથવા ચન્દ્રસમાન એવા તે અરિહંત શ્રીમહાવીરપ્રભુને કાય-પ્રણિપાતપૂર્વક ભક્તિથી ખરેખર હું સ્તવું છું.” ॥ ૧-૨ ॥

પ્રથમ શ્લોકનો બીજો અર્થ :

“સત્પુરુષોના સર્વ અભિષ્ટને આપનારી અને દયાને ધારણ કરનારી એવી નિર્મલ પ્રતિભા વડે મોટા બૃહસ્પતિ સમાન, અભયથી શોભતી એવી વિશિષ્ટ કાન્તિ વડે સૂર્યના સદૃશ પ્રભાવવાળા, ભયનો નાશ કરનારા, એવા ગુરુ મહારાજને ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કરીને-શ્રીમહાવીરવિભુને સ્તવું છું.” (૧-૨)

શ્રીત્રૈશલેયોઽવૃજિનો જિનો જિનો-

નડ્ગાધિરાજોઽમમતામતામતાઃ ।

દેયાદલં ઘઃ પરમારમારમા-

पीयूषगीर्देवरतीरतीरतीः ॥ ३ ॥

दीपिका टीका-श्री त्रैशलेयो जिनो देयाद् इत्यन्वयः,
त्रिशलाया अपत्यं त्रैशलेयः, श्रिया युक्तः त्रैशलेयः
श्रीत्रैशलेयः-श्रीमहावीर इत्यर्थः, जिनः-तीर्थङ्करः, कीदृशो
जिनः ? अवृजिनः-वृजिनं पापं कर्म वा, तन्न विद्यते
यस्य सोऽवृजिनः पापकर्मरहित इत्यर्थः, पुनः कीदृशः ?
जिनः जयतीति जिनः, विजेतेत्यर्थः, कस्य विजेता ?
*अनङ्गाधिराजः-अनङ्गः कामः, स चासौ अधिराट्, तस्य
अनङ्गाधिराजः, कामरूपप्रबलनृपस्य विजेतेत्यर्थः, अलं-
अत्यन्तम् । वः युष्मभ्यम् । देयाद्-ददातु इत्यर्थः, काः
ददातु ? इत्याह-परमारमेत्यादि-अरीणां समूह आरम्, परमं
च तद् आरं च परमारम्, कामक्रोधादिपरमशत्रुसमूहः,
तस्य मारा मारकाः परमारमाराः, सिद्धा-इत्यर्थः, तेषां मा-
लक्ष्मीः मोक्षलक्ष्मीरित्यर्थः, पीयूषगीः-सुधा सदृशी वाणी,
देवरतिः-सुदेवविषयकरागः, परमारमा च पीयूषगीश्च देवरतिश्च
परमारमारमापीयूष-गीर्देवरतयः, तास्तथा, अयं भावः-
श्रीमहावीरस्वामी सिद्ध-लक्ष्मीं सुधासदृशीं वाणीं
सुदेवविषयकरागं च ददातु ।

कीदृश्यस्ताः ? अममतामतामताः न विद्यते ममता
 येषां ते अममता जिना इत्यर्थः, तेषां आमतं सामस्त्येन
 दर्शनं येषां ते अममतामताः, तैः, आमताः साकल्येन
 अभिप्रेता इत्यर्थः, पुनः कीदृश्यस्ताः ? अतिरतीः- इः-कामः,
 तस्य रतिः-प्रेम, इरतिः, तामतिक्रान्ता इति अतीरतयः,
 तास्तथा कामविषयकरागरहिता इत्यर्थः ।

*[आदर्शं नंगाधरातो इति पाठः दृश्यते तत्स्थाने
 'उन्गाधिराजो' इति पाठं संभाव्य व्याख्यातम्]

स्पष्टार्थः पापकर्मधी रहित, तीर्थंकर अने कामरुपी प्रबल-
 भूपने छतनारा अेवा श्रीत्रिशलानंदन परमात्मा श्रीमहावीर तभोने
 काम रागधी रहित अने सम्यग्दृष्टिओअे मानेली अेवी भोक्षलक्ष्मी,
 अभृतना सरपी वाशी, अने सुद्वेवविषयक प्रीति आपो. (3).

श्रीज्ञातपुत्रं विरतारता-

सिद्धयै श्रयध्वं समयामयामया ।

सदा समाद्यैर्वसुधासुधासुधा-

करोपमं साधुपरंपरं परम् ॥ ४ ॥

दीपिका टीका : हे विरताश्च ! हे रतारताश्च !

श्रीज्ञातपुत्रं सिद्धयै सदा श्रयध्वमित्यन्वयः ।

विरताः ! विरतिमन्तो मुनयः, रतारताः ! देशविरति-

भाजः श्रमणोपासकाः, श्रीज्ञातपुत्रं-श्री ज्ञातकुलोत्पन्नसिद्धार्थ-
सुतम्, श्रीमहावीरमिति फलितोऽर्थः, सिद्धयै-मुक्त्यर्थम्,
सदा-प्रतिदिनमित्यर्थः, श्रयध्वं आश्रयणं कुरु, कीदृशं
ज्ञातपुत्रं ? -समयामयामया-समे सर्वे यामा महाव्रतानि
यस्यां सा समयामा, तथा तथा, मया-आत्मसम्पत्त्या,
उपलक्षणार्थं तृतीयाविधानात् सकलमहाव्रतरूपसम्प-
त्योपलक्षितमित्यर्थः, पुनः कीदृशं ज्ञातपुत्रं ? समा :-
अत्र शमाद्यैरिति पाठः सम्यगाभाति, उपशमादिगुणैरिति
तदर्थः, पुनः कीदृशम् ? वसुधासुधासुधाकरोपमं वसुधायां
पृथिव्यां येऽसुधाः-असून् प्राणान् दधति धारयन्तीति
असुधाः प्राणिनः, तेषु सुधाकरस्य चन्द्रस्योपमा सादृश्यं
यस्य तं तथा, पुनः कीदृशम् ? साधुपरं-मुनिषु श्रेष्ठं
मुनीन्द्रमित्यर्थः, पुनः कीदृशम् ? परंपरम्-परं शत्रुमपि
पृणातीति परंपरः, तं तथा, यद्वा साधु परम्परम्-साधूनां
परंपरा यस्माद् सः साधुपरंपरः, तं तथा, परम्-ज्ञानादिगुणैः
प्रधानमित्यर्थः ।

स्थैर्यार्थः सकल महाव्रताने धारण करनारी अेवी आत्मसंपत्ति
वडे करीने युक्त, उपशम वगेरे गुणोवडे जगतमां रडेला प्राणीओने

शीतलता आपवामां चंद्रमा समान, साधुओमां श्रेष्ठ अने परनुं
 रक्षश करनारं अथवा साधुनी छे परंपरा जेनाथी अेवा अने
 ज्ञानादि गुणवडे करीने प्रधान अेवा, श्रीज्ञातकुलमां उत्पन्न थयेला
 सिद्धार्थमहाराजना पुत्र श्रीमहावीर विभुनो हे संयमीओ ? हे
 देशविरतिवंतो ? मुक्तिने माटे उंमेशा आश्रय करो. (४)

श्री वर्द्धमानोऽसुमतो मतोऽमतो,

भवोऽवताद् वश्च कलं कलं कलम् ।

तीर्थेत्सत्रासदयो दयो-दयो

अहितोऽपि कामं जलतालतालता ॥ ५ ॥

दीपिकाटीका : श्री वर्द्धमानो वोऽवतादित्यन्वयः,
 श्रीवर्द्धमानः-श्रिया युक्तः वर्द्धमानः श्रीवर्द्धमानः, वः-
 युष्मान्, अवतात्-रक्षतु, कीदृशः सः ? कलं ज्ञानम्,
 अमतः-प्राप्नुवतः, असुमतः-प्राणिनः, मतः-अभिमतः,
 ज्ञानिजनस्याभिमत इति फलितार्थः, पुनः कीदृशः ?
 अभवः भवरहित इत्यर्थः, किंकृत्वा ? कलंकलमिति-पुनः
 पुनस्तत् स्वरूपं ज्ञात्वाभिमत इति भावः, पुनः कीदृशः
 ? तीर्थेत्सत्रासदयः तीर्थम् इता गता सत्रासा संसारभयभीता
 ये प्राणिनस्तान् दयते रक्षते इति तथा, पुनः कीदृशः ?
 अहितोऽपि-हितरहितोऽपि, दयोदयःदयाया उदयो यस्मात्

સ દયોદયઃ, યોઽહિતઃ શત્રુઃ સ કથં દયાવાન્ ? ઙ્ઙિતિ વિરોધઃ, પરિહારસ્તુ અહિતોઽપિ ચણ્ડકૌશિકાભિધાને દૃષ્ટિવિષસર્પેઽપિ દયોદયઃ, અત્ર સપ્તમ્યર્થે તસ્ પ્રત્યયઃ પુનઃ કીદૃશઃ ? જલતાલતાલતાજલવત્ સ્વચ્છા તાલવત્ ઉચ્ચા યા તાઃ આત્મલક્ષ્મીસ્તસ્યાઃ ફલને લતા લતારૂપઃ આશ્રયવિશેષઃ ।

સ્પષ્ટાર્થઃ : જેના સ્વરૂપને પુનઃ પુનઃ જાણીને બુદ્ધિશાળી પ્રાણીએ માન્ય કરેલા, તીર્થને પામેલા ભવભીરૂનું રક્ષણ કરનાર, અહિત છતાં દયાવંત (અહીં વિરોધાભાસ અલંકાર છે. જે અહિત=શત્રુરૂપ હોય તે દયાળુ કઈ રીતે હોઈ શકે ? આનો પરિહાર આ પ્રમાણે-અહિત=ચંડકૌશિક સર્પ ઉપર દયોદય=દયાના ઉદયવાળા, અર્થાત્ શત્રુ તુલ્ય એવા ચંડકૌશિકસર્પના ઉપર પણ કરુણા વરસાવનારા. અહિતઃ એ અહિ શબ્દનું સમ્પ્રી એક વચનનું રૂપ છે.), પાણીના જેવી સ્વચ્છ અને તાલના જેવી ઉચ્ચ આત્મલક્ષ્મીના આશ્રય, એવા શ્રી વર્ધમાનસ્વામી તમારું રક્ષણ કરો. (૫)

ભદન્ત ! દેવાર્ય ! ભવાભવાભવા-

વતાર ! કામે પિહિતે ઙ્ઙિતે હિતે ।

નિઃશ્રેયસાનન્દકૃતે કૃતે કૃતે-

જ્ઞાનામૃતાન્તોદ ! મમાઙ્ઙમમાઙ્ઙમમા ॥ ૬ ॥

दीपिका टीका : भदन्त ! देवार्य ! मा आम
मम निश्रेयसानन्दकृते च भवेत्यन्वयः । भदन्त ! हे सुखरूप
! हे कल्याणरूप ! हे ज्ञानरूप ! परमात्मन् ! 'भदि
कल्याणे सुखे च' इति वचनात् ।

देवार्य !- देवैः आर्यत्वेनाभिहितः, मा-मां प्रति,
आम-आगच्छ मम हृदये वस इति भावः, मम-
अस्मद्शब्दस्य षष्ठ्येकवचनम्, निश्रेयसानन्दकृते-
मोक्षानन्दकृते निश्रेयसं मोक्षः, तस्यानन्दो निश्रेयसानन्द,
तत् कृते तदर्थमित्यर्थः, भव-भवतात्, कीदृशो देवार्य ?
अभवः भवरहितः । आभवावतार ? आ-ईषत् भवावतार ?
शिवावतारस्वरूप ! कदा शिवावतारस्वरूपेत्याह-अहिते-
अहितकारिणि कामे पिहिते, शिवपक्षे भस्मीकृते,
भगवत्पक्षे दूरीकृते इत्यर्थः, अहितेहिते शिवपक्षे सर्पसहितत्वात्
सर्पसमुदायेप्सिते, भगवत्पक्षे अहिते अहितकारिण्यपि
जने हिते हितकारके सति 'हिते' इत्यस्य अत्रापि
योजनात्, हिते-अनुकूले कृतेऽकृते वा । पुनः कीदृशः ?
हिते कृतेऽकृते-केनापि हिते कृतेऽकृते वा, अमम-
ममत्वरहित, रागरहित, उपलक्षणत्वात् द्वेषरहितेत्यपि

बोध्यम्, अममत्वमवसरे परिक्षीतं भवतीत्यताह-हिते
 कृतेऽकृते इत्युपात्तम्, पुनः कीदृशः ? ज्ञानामृतान्तोद-
 ज्ञानरूपस्यामृतस्य अन्त्योद-चरमसमुद्र-स्वयम्भूरमण-
 समुद्रेत्यर्थः ।

स्पर्शार्थः : हे भवरहित ! अहितकारी अेवा कामने आश्लादित
 करे छते हे शिवना अवतार स्वरूप ! (शिवपक्षे-बाणी नाभे छते,
 भगवतपक्षे-दूर करे छते) अनुकूल करे छते अथवा नहीं करे छते
 रागद्वेषथी रहित (शिवपक्षे-अहिते हिते=सर्प समुदायथी छित्तित)
 अेवा, हे ज्ञानरूपी अमृतना अंत्य (स्वयंभूरमण) समुद्र ! हे
 भदंत ! हे देवार्थ ! मारी तरङ्ग आवो (मारा हृदयमां वसो) अने
 मारा भोक्षना आनंदने माटे थाओ. (६)

अकारि ते गौः सुधया धयाधया-

ग्रस्ताऽविमुक्ताऽऽमतयातयातया ।

यानन्तमाहात्म्यमयामयामया,

सितर्त्तिधेया सुरसारसारसा ॥ ७ ॥

दीपिका टीका : ते गौः सुधयाऽकारीत्यन्वयः, ते-
 तव, गौः-वाणी, सुधया-अमृतेन, अकारि-विधात्रा
 रचितेवेत्युत्प्रेक्षा, कीदृशी गौः (वाणी) ? अविमुक्ता-
 सहिता, कया सहिता ? अमितयातयातया-मितं-मानं,

યાનં-ગમનં; મિતં ચ યાતં ચ મિતયાતે, ન મિતયાતે
 અમિતયાતે-અમાનાચલે ઇત્યર્થઃ, તયો યાં લક્ષ્મી શોભેતિ
 યાવત્; તદ્ભાવોઽમિતયાતયાતા, તયાઽમિતયાતયાતયા,
 અમાન્સ્થિરશોભાવતી-ત્યર્થઃ, પુનઃ કિંવિશિષ્ટા ? યાઽનન્ત-
 માહાત્મ્યમયામયામયાઽનન્તં યદ્ માહાત્મ્યં તન્મયો યોઽમઃ
 જ્ઞાનં તન્મયા તત્-સ્વરૂપા, અનન્તમાહાત્મ્યશાલિજ્ઞાન-
 પ્રચુરેત્યર્થઃ, પુનઃ કિમ્ભૂતા ? સિતર્ત્તિધેયા-સિતાઽવસિતા
 જ્ઞાતા ઋતિ કલ્યાણં ગતિ વાં યઃ તે સિતર્તયઃ, તૈઃ ધેયા
 પેયા, પેદ્ધા સિતા બદ્ધા ઋતિ સ્પર્દ્ધા, તૈઃ પેયેત્યર્થઃ, પુનઃ
 કીદૃશી ? સુરસારસારસા-સુરા દેવાસ્તદ્રૂપા યે સારસાઃ
 પક્ષિવિશેષાઃ, તૈઃ આરસાં આસ્વાદ્યમાના, યદ્ધા સુરસા
 શાન્ત્યાદિશોભનરસયુતા રસા-રસા રસયા જિહ્વાયા રસ્યતે
 પૃથન્તે નિત્યં મુનિભિરિતિ રસારસા, પુનઃ કિમ્ભૂતા ?
 ધયાધયાધયા ગ્રસ્તા-ધયાધયાપાન્નકર્તારઃ તૈઃ આગ્રસ્તા ઈષદ્
 સામસ્ત્યેન વા ભુક્તા પિતેત્યર્થઃ ।

સ્પષ્ટાર્થઃ : (હે પ્રભો !-) આપની વાણી વિધાતાએ અમૃતથી
 જાણે બનાવેલી ન હોય તેવી છે. વળી કેવી ? પીનારાં વડે આસ્વાદન
 કરાયેલી, માનરહિત સ્થિર જે શોભા તદ્સ્વરૂપે કરીને સહિત એવી,

अनंत माहात्म्यशाली ज्ञानथी प्रचुर अेवी, कल्याणशाभिलाषुकथी-
 स्पृहालुथी-अथवा ज्ञानीथी पीवालायक अेवी, देवरुपी सारसपक्षी
 वडे आस्वादन कराती-अथवा मुनिवरोनी ज्जुलथी ओलाती-उय्याराती
 अेवी छे. (७)

इत्थं स्तुतो जिनवरोऽखिलभाववेदी,

सिद्धार्थभूपकुलकाननकल्पवृक्षः ।

सूरीशितुर्विजयदानगुरोर्विनेय-

सूरीशहीरविजयेन मुदा प्रसन्नः ॥ ८ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

॥ इति श्रीहीरविजयसूरिकृतं वर्द्धमानजिनस्तोत्रम् ॥

सूरीशितुर्विजयदानगुरोर्विनेयसूरीशहीरविजयेन मुदा
 इत्थं स्तुतो जिनवरः प्रसन्नो भवत्वित्यन्वयः ।

सूरीशितुः - सूरीश्वरस्य । विजयदानगुरोः विजयदान-
 नाम्नो गुरुवरस्य, विजयदानसूरीश्वराभिधस्य गुरोरित्यर्थः ।
 विनयेन-शिष्येण सूरीशेन-सूरीश्वरेण, हीरविजयेन-
 हीरविजयनाम्ना, विजयदानसूरिगुरोः शिष्येण हीरविजयनाम्ना
 सूरीश्वरेणेत्यर्थः, मुदा आनन्देन, इत्थं-उक्तप्रकारेण, जिनवरः-
 जिनेश्वरः, प्रस्तुते भगवान् श्रीमहावीरः, प्रसन्न-भाविनां प्रसन्नो

भवतु, कीदृशो जिनवरः ? अखिलभाववेदी-लोकाऽलोक-
 प्रकाशककेवलज्ञानेन करामलकवत् त्रिलोकस्य त्रिकालस्य
 सर्वपदार्थान् जानातीत्यर्थः, सर्वपदार्थज्ञायकेति यावत्,
 पुनः कीदृशो जिनवरः ? सिद्धार्थभूपकानन-कल्पवृक्षः-
 सिद्धार्थभूपस्य कुलरूपे कानने वने कल्पवृक्षः
 कल्पवृक्षसदृशः, अयं प्रान्तश्लोकस्तु श्रीमहावीर-जिन-
 स्तोत्रकर्तुः केनचिच्छिष्यादिना निर्मित इति संभाव्यते,
 यतस्तत्र सूरीशेति पदमुपात्तम्, अयं श्लोकः 'वसन्त-
 तिलकावृत्तम्', तल्लक्षणन्तु- 'ज्ञेया वसन्ततिलका तभजाजगौ
 गः' इति वृत्तरत्नाकरे प्रोक्तम् ॥

॥ प्रशस्तिपद्यम् ॥

माघे शुक्लदले सहस्रयुगले संवत्सरे विक्रमे,
 पूज्यः श्रीगुरुनेमिसूरिपमणे-र्लावण्यसूरिमणेः ।
 दक्षस्यान्तिषदा सुशीलमुनिमा स्तोत्रे सुहीरोदिते
 श्रीवीरस्य विभोः सुराजनगरे टीका कृता दीपिका ॥१॥
 (शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्०)

॥ इति श्रीमत्तपागणगगनाङ्गणगगनमणि-सार्वसार्वज्ञ-
 शासनसार्वभौम-श्रीकदम्बादिविविधतीर्थोद्धारक-विद्यापीठा-

दिप्रस्थानपञ्चकसमाराधक-संविग्नशाखीय-आचार्य-
चूडामणि-आजन्मब्रह्मचारिण-श्रीविजयनेमिसूरीश्वर-
पट्टालङ्कार-व्याकरणवाचस्पति-कविरत्न-शास्त्रविशारद-धातु-
रत्नाकर-तिलकमञ्जरीपरागटीका-तत्त्वार्थत्रिसूत्रीप्रकाशिका-
टीकादिविविधग्रन्थप्रणेतृ-श्रीमद्विजयलावण्यसूरीश्वर
विनयादि गुणसंपन्न स्याद्यन्तरत्नाकरादिग्रन्थकर्तृ-विद्वद्बर्ष
मुनिराजश्रीदक्षविजयान्तिषदा श्रीहैमशब्दानुशासनसुधा-
दिप्रणेत्रा-मुनिश्रीसुशीलविजयेन, जगद्गुरुश्रीहीरविजय-
सूरीश्वरकृत 'श्रीवर्द्धमान-(महावीर) जिनस्तोत्रस्योपरि
विरचिता 'दीपिका टीका' समाप्ता ॥ श्रीरस्तु ॥

छद्मस्थेषु सदा स्त्रलद्गतितया दोषप्रबन्धान्वये,
नो हास्यास्पदमत्र दोषघटना-यां स्यामहं धीमताम् ।
नो प्रार्थ्याः कृतिनो निसर्गगरिमा वासा मया शोधने,
येषां दोषगणप्रमार्जनविधिः स्वाभाविकोऽयं ततः ॥१॥

स्पष्टार्थः : श्रीविजयदानसूरीश्वरञ्च महाराजना शिष्यरत्न
श्रीविजयहीरसूरीश्वरञ्च महाराज वडे अे प्रभाषे (उपरोक्त रीते)
उर्ध्वपूर्वक स्तवायेला, जगतना अभिल (समग्र) भावोने ज्ञानारा
(अर्थात्-लोकालोकना त्रिंशे कालना निभिलभावोने केवलज्ञानरूपी
सर्वादाईट वडे हाथमां रडेला आंभणानी पेठे साक्षात् ज्ञानारा),

શ્રી સિદ્ધાર્થમહારાજના કુલરૂપી વનમાં કલ્પવૃક્ષ સમાન, એવા જિનેશ્વરદેવ શ્રીમહાવીરપ્રભુ (વિશ્વના સકલ જીવો પર) પ્રસન્ન થાઓ. (૮)

(આ રીતે શ્રીહીરવિજયસૂરિકૃત 'વીર-સ્તોત્ર' પૂર્ણ થયું. તથા તેના પર પૂજ્યપાદ પરમોપકારી શાસનસમ્રાટ - શ્રીવિજયનેમિસૂરીશ્વર - પટ્ટાલંકાર - આચાર્ય શ્રીવિજયલાવણ્યસૂરિ - વિનેય મુનિરાજ શ્રી દક્ષવિજયાન્તિષદ્ - મુનિ શ્રીસુશીલવિજયકૃત 'દીપિકા' ટીકા પૂર્ણ થઈ. તેમજ તેનો (સ્તોત્રનો) સ્પષ્ટાર્થ પણ પૂર્ણ થયો.)

સહનશીલતામાં સમાધિ મળે છે
અસહનશીલતામાં અસમાધિ મળે છે

સ્વાધીનતા જેવું સુખ નથી
પરાધીનતા જેવું દુઃખ નથી

२/१. पञ्चमी स्तुतिः ।

श्रीनेमिः पञ्चरूपत्रिदशपतिकृतप्राज्यजन्माभिषेक-
श्चत्पञ्चाक्षमत्तद्विरदमदभिदा पञ्चवक्त्रोपमानः ।
निर्मुक्तः पञ्चदेह्याः परमसुखमयः प्रास्तकर्मप्रपञ्चः,
कल्याणं पञ्चमीसत्तपसिं वितनुतां पञ्चमज्ञानवान् वः ॥१॥

अन्वयः-पञ्चरूपत्रिदशपतिकृतप्राज्यजन्माभिषेकः,
चत्पञ्चाक्ष-मत्तद्विरदमदभिदा पञ्चवक्त्रोपमानः, प्रास्तकर्म-
प्रपञ्चः, पञ्चमज्ञानवान्, पञ्चदेह्याः, निर्मुक्तः, परमसुखमयः,
श्रीनेमिः, वः, पञ्चमीसत्तपसिं कल्याणं, वितनुताम् ।

व्याख्या - पञ्चरूपत्रिदशपतिकृतप्राज्यजन्माभिषेकः,
पञ्च तत्सङ्ख्यापरिमितानि रूपाणि छत्रचामरद्वयवज्र-
भगवद्धारकस्य रूपाणि शरीराणि उत्तरवैक्रियाणि यस्य स
पञ्चरूपः तिस्रः त्रिसंख्यकाः जन्म-सत्ताविनाशाख्याः दशाः
अवस्थाः येषां ते त्रिदशाः देवास्तेषां पतिः स्वामी
त्रिदशपतिः पञ्चरूपश्चासौ त्रिदशपतिः पञ्चरूपत्रिदशपतिः,
प्राज्यः प्रकृष्टः जन्मनः जननस्य अभिषेकः स्नात्रविधिविशेषः

जन्माभिषेकः प्राज्यश्चासौ जन्माभिषेकः प्राज्यजन्माभिषेकः
 पञ्चरूपत्रिदशपतिना कृतः प्राज्यजन्माभिषेको यस्य सः
 पञ्चरूपत्रिदश, पतिकृतप्राज्यजन्माभिषेकः, अभिषेककृते
 परमदयालुं श्रीमद्भगवन्तं मेरुगिरिं नयता सौधर्मन्द्रेण
 एकेन शरीरेण प्रभुमस्तकोपरि छत्रं धत्तं शरीरद्वयेन
 प्रभोर्द्वयोः पार्श्वयोः चामरे वीजिते, एकेन शरीरेण पुरतः
 वज्रं समुच्छालितं एकेन श्रीतीर्थेशः गृहीतः एवं
 वैक्रियवर्गणानिर्मितेन मूलरूपादपररूपाणां पञ्चकेन श्रीनेमि-
 तीर्थङ्करस्य महाजन्माभिषेकः कृतः । चञ्चत्पञ्चाक्षमत्त-
 द्विरदमदभिदा पञ्चवक्त्रोपमानः - पञ्च तत्सङ्ख्या-परिमितानि
 च तानि अक्षाणि इन्द्रियाणि,

‘हृषीकमक्षं करणं स्रोतः- खं विषयीन्द्रियम्’ इति-
 (अभि० चिन्ता० श्लो० १३८३)

पञ्चाक्षाणि चञ्चन्ति चपलानि च तानि पञ्चाक्षाणि
 चञ्चत्पञ्चाक्षाणि, मत्ताः मदं प्राप्ता द्विरदाः द्वौ रदौ दन्तौ
 येषां ते द्विरदाः गजाः मत्तद्विरदाः चञ्चत्पञ्चाक्षाणि एव
 मत्तद्विरदाः चञ्चत्पञ्चाक्षमत्तद्विरदाः तेषां यो मदः गर्वः तस्य
 भिदायां भेदने पञ्च तत्सङ्ख्याकानि वक्त्राणि मुखानि

यस्य स पञ्चवक्त्रः, मुखेन चतुर्भिः पादैश्च योद्धृत्वात्
अथवा पञ्च ते इति पञ्च विस्तारवत्विस्तीर्णं वक्त्रं मुखं
यस्य स चञ्चत्पञ्चाक्षमत्तद्विरदमदभिदा पञ्चवक्त्रोपमानः ।
प्रास्तकर्मप्रपञ्चः- कर्मणः ज्ञानावरणादेः प्रपञ्चनमिति प्रपञ्चः
विस्तारः इति कर्मप्रपञ्चः प्रास्तः समूलं नष्टः कर्मप्रपञ्चः
यस्य स प्रास्तकर्मप्रपञ्चः सकलकर्मरहितः, अत एव
पञ्चमज्ञानवान् पञ्चमं च तत् ज्ञानं पञ्चमज्ञानं केवलज्ञानं
तदस्ति अस्य इति पञ्चज्ञानवान् केवली अत एव पञ्चदेह्याः
पञ्चानां पञ्चसङ्ख्याकानाम् औदारिक-वैक्रियाऽऽहारक-
तैजस-कर्मणस्वरूपाणामित्यर्थः । देहानां शरीराणां समाहारः
पात्रादिगणपठितशब्दवर्जित-स्याकारान्तोत्तरपदस्य समाहार-
द्विगुसमासे स्त्रीत्वं ततश्च 'द्विगोः समाहारात्' (२/४/२२)
इत्यनेन डी पञ्चदेही तस्याः तथा निर्मुक्तः रहितः अत
एव परमसुखमयः परमं उत्तमं च तत् सुखं आह्लादविशेषः
परमसुखं प्रकृतिर्यस्य स परमसुखमयः प्रकृतेर्मयट्' (१।३।१)
इत्यनेन मयट् प्रत्ययः । श्रीनेमिः श्रिया लोकोत्तरसम्पत्या
युक्तः नेमिः नेमिनाथः इति श्रीनेमिः द्वाविंशतितमस्तीर्थकरः
वः युष्माकं पञ्चमीसत्तपसि सच्च तत्तपः पञ्चम्याः

सौभाग्यपञ्चम्याः ज्ञानपञ्चम्या वा सत्तपः पञ्चमीसत्तपः
तस्मिन् सा च ज्ञानपञ्चमीश्रेष्ठतपस्यायामित्यर्थः । कल्याणं
श्रेयः वितनुतां करोतु । आसु चतसृषु स्तुतिषु स्रग्धरावृत्तं
तल्लक्षणं चैवम्-

‘भ्रमैर्यानां त्रिमुनियतियुता स्रग्धरा कीर्तितेयम्-

‘यस्यां मगण-रगण- भगण-नगण-यगण-यगणाः

सप्तभिः सप्तभिः वर्णैः विरामः सा स्रग्धरा ज्ञेया॥’

जन्माभिषेकस्य किञ्चित् स्वरूपम्-अस्यैव जम्बूद्वीपस्य
भरतनाम्नि क्षेत्रे ऋद्धिमती शौर्यपुरी नाम्नी नगरी आसीत् ।
तत्र प्रतापी धर्मप्रियः समुद्रविजयनामा सम्राट् बभूव, तस्य
राज्ञः शिवादेवी नाम्नी पट्टराज्ञी चासीत्, तौ च सुखपूर्वकं
भोगं भुञ्जानौ कालं निर्गमयतः, इतः श्रीनेमिजीवः
पञ्चानुत्तरेषु विमानेषु श्रेष्ठतरात् - अपराजिताभिधानात्
विमानात् च्युत्वा कार्तिकासित-द्वादशीतिथौ चन्द्रे चित्रानक्षत्रे
समायाते शिवादेवीकुक्षौ समावतरत्, शिवादेवी
अर्धजाग्रदवस्थायां चतुर्दशमहास्वप्नानि अपश्यत्,
चक्रवर्तित्व-जिनत्वेति द्विपदवीधरस्य जिनस्य माता द्विवारं
चतुर्दशस्वप्नानि पश्यति, तत्र प्रथमं तावत् अल्पतेजोयुतानि

तदनु बहुतेजोयुतानि, केवलतीर्थकरजननी स्वप्नदर्शनापेक्षया
 तथा चक्रवर्तित्व-तीर्थकरत्वेति पदवीधरस्य मातुः स्वप्नदर्शने
 इयान् विशेषः तथा चोक्तम् श्रीज्ञानविमलसूरिकृत श्री
 शान्तिजिनकलशे'

‘गुणलक्षणलक्षित अतिसुन्दर आकार,
 जिनमाता चौदे देखे सुपन उदार ।
 पण चक्रीमाता कांडक तेजे हीण,
 देखे दोय पदधर दोय वार गुणपीण ॥’

श्रावणशुक्लपञ्चम्यां शङ्खलाञ्छनवन्तं श्यामवर्णं
 सौम्याकारम् अत एव प्रियदर्शनं सुतरत्नमजीजनत् ।

षट्पञ्चाशद्विक्रुमार्यः दिशातः विदिशातश्च समागत्य
 समातरं पुत्रमभिनम्य स्वस्य कचवरदूरीकरणादि कार्यं
 व्यधुः । चतुष्पष्टिसुरेन्द्रैः मेरुगिरेः पाण्डुकवनेऽतिकम्बला-
 नाम्नि शिलायां सिंहासनसंस्थितस्य परमात्मानः विविधैः
 सुवर्ण-रत्न-रूप्य-मृद्घटितैः कलशैः सहस्रपरिमितैः
 षष्ठिलक्षाधिककोटिप्रमाणाः अभिषेकाः कृताः, सौधर्मन्द्रः
 आरात्रिकं मङ्गलदीपकं च विधाय एवं स्तुतिं चकार -
 हे अष्टादशदोषविकल ! हे करुणासिन्धो ! हे नेमि-

नाथतीर्थकर ! तुभ्यं नमोऽस्तु । हे भगवन् ! भक्त्यधिकारात्
 किमपि त्वां याचे । अथापि देवाङ्गनां न याचे, न प्रार्थये
 समुदयं-नारकच्छेदनं च, संसारस्य परिक्षितेर्नापि -
 ईहानिर्वाणनित्यस्थितेश्च किन्तु त्वद्पादद्वितयं नत्वा एकं
 प्रार्थये यद् तव भक्तिः मम मानसे भवे भवे निश्चला
 भूयाद्, इत्थं स्तुतिं कृत्वा सौधर्मन्द्रः प्रभुं नीत्वा
 शौर्यपुरीमागच्छत् । शिवादेवीसमीपे प्रभुं स्थापितवान् ॥१॥

अर्थ : अेक रुपे छत्र धारण करवुं, बे बाजु बे रुपे यामर
 वीजवा, अेक रुपे आगण वज्र उछाणवुं तथा अेक रुपे भगवानने
 धारण करवा अेम पांय रुपवाणा सौधर्मन्द्रमहाराज वडे मोटे
 जन्माभिषेक करायेला, यंयल पांय छिन्द्रयोरुपी महोन्मत छाथीना
 महने भेदवामां सिंहासमान, सर्व कर्माथी रलित अने ते ज कारणथी
 केवणज्ञानवाणा अने ते ज कारणथी औदारिक, वैक्य, आहारक,
 तैजस अने कार्मण-अे पांय शरीरोथी रलित अने ते ज कारणथी
 परमसुभवाणा बावीशमा श्रीनेभिनाथभगवान पंयमीना श्रेष्ठ
 तपमां तमोने कुशणता विस्तारो-आपो. १

संप्रीणन् सच्चकोरान् शिवतिलकसमः कौशिकानन्दमूर्तिः,
 पुण्याब्धिप्रीतिदायी सितरुचिरिव यः स्वीयगोभिस्तमांसि।
 सान्द्राणि ध्वंसमानः सकलकुवलयोल्लासमुच्चैश्चकार,

ज्ञानं पुष्याद् जिनौघः स तपसि भविनां पञ्चमीवासरस्य ॥२॥

अन्वयः यः (जिनौघः) सितरुचिः इव सच्चकोरान्
सम्प्रीणन् शिवतिलकसमः कौशिकानन्दमूर्तिः, पुण्याब्धि-
प्रीतिदायी, स्वीयगोभिः सान्द्राणि तमांसि ध्वंसमानः
सकलकुवलयोल्लासं उच्चैः चकार, स जिनौघः भविनां
पञ्चमीवासरस्य तपसि ज्ञानं पुष्यात् ।

व्याख्या- यः जिनौघः जिनवराणाम् समूहः सिताः
श्वेताः रुचयः किरणानि ।

रोचिरुन्नरुचिशोचिरंशुगो ज्योतिरर्चिरुपधृत्यभीरवः ।

प्रग्रहशुचिमरीचिदीप्तयो धामकेतुघृणिरश्मिप्रश्नयः ॥

इति -

अभि०चिन्ता० श्लो० ९९ ।' यस्य स सितरुचिः
चन्द्रमाः इव सच्चकोरान् सन्तः सज्जातीयाश्च ते चकोराः
ज्योत्स्नाप्रियाः इति सच्चकोराः सन्तः सज्जनाः चकोरा
इवेति वा सच्चकोराः तान् तथा । सम्प्रीणन् सम्प्रीणयन्
अत्र संपूर्वात् 'प्रीं'ग्श तृप्तिकान्त्योः' इति क्थादिधातोर्वर्तमान-
कृदन्ते प्रथमैकवचने रूपं ज्ञेयम् । अन्यथा चुरादिधातोस्तु
सम्प्रीणयन् भवति । यथा चन्द्रः चकोरपक्षिणः आनन्दयति

तथा अयं जिनौघः सज्जनान् सन्तोषयतीत्यर्थः ।

शिवतिलकसमः शिवस्य शंकरस्य ।

‘शिवोऽस्थिधन्वा पुरुषास्थिमाली ।

इति अभि० चिन्ता श्लो.१९७ ॥

मस्तके तिलकस्य तिलकेन वा समः सदृशः
‘तुल्यार्थैस्तृतीयाषष्ट्यौ’ २।२।११६॥ इत्यनेन तृतीयाषष्ट्यौ
आभूषणस्वरूपः, अथ च शिवस्य मोक्षस्य ।

‘शिवं तु मोक्षे क्षेमे सुखे जले ’ । इति अनेकार्थः ५५०॥

तिलकसमः अलंकाररूपः यथा शुक्लद्वितीयायाः
चन्द्रमाः शंकरस्य मूर्ध्नि शोभते तथा जिनौघः सिद्धशिलायां
शोभते इत्यर्थः । कौशिकानन्दमूर्तिः आनन्दस्य हर्षस्य
मूर्तिः आकारः आनन्दमूर्तिः । कौशिकाय घूकाय ।
कौशिकः शक्ररघूकयोः’ इति -अनेकार्थः३०॥

उलूकायेति यावत् आनन्दमूर्तिः कौशिकानन्दमूर्तिः
कौशिकाय इन्द्राय आनन्दमूर्तिः कौशिकानन्दमूर्तिः, उलूकः
दिवा न पश्यति चन्द्रस्योदये एव पश्यति अतः चन्द्रस्य
उलूकं प्रति आनन्दस्य कारणत्वम् । जिनौघं दृष्ट्वा इन्द्रः
तुष्यति अतः जिनौघस्य इन्द्रं प्रति आनन्दस्य हेतुत्वमिति ।

पुण्याब्धिप्रीतिदायी-चन्द्रपक्षे प्रीतिं हर्षं ददाति यच्छतीति
 प्रीतिदायी आनन्ददायकः पुण्यश्चासौ अब्धिश्च पुण्याब्धिः
 पवित्रसमुद्रः तस्मै पुण्याब्ध्ये प्रीतिदायी पुण्याब्धिप्रीतिदायी,
 चन्द्रः खलु समुद्रं समुल्लासयतीति । पुण्यानामब्धिरिवेति
 पुण्याब्धिः तस्मै भविकजनाय प्रीतिदायी प्रीतिकरस्तथा,
 जिनौघः भविकजनं सन्तोषतीत्यर्थः । (चन्द्रपक्षे) स्वीयगोभिः
 स्वीयाः आत्मीयाः गावः किरणानि स्वीयगावः 'गोस्तत्पु-
 रुषादट्' ७।३।१०५। इत्यनेन समासान्ताडविधिः प्राप्तः
 किन्तु समासान्तविधिरनित्यः' इति न्यायात् नात्राट्,
 ताभिस्तथा स्वकिरणैरित्यर्थः, सान्द्राणि गाढानि तमांसि
 अन्धकाराणि ध्वंसमानः नाशयन् सन् स्वकिरणैः
 घनान्धकाराणि दूरीकृर्वन्नित्यर्थः, जिनौघपक्षे स्वीयाः
 आत्मीयाः गावः वाण्यः ताभिः सान्द्राणि प्रबलानि तमांसि
 अज्ञानानि ध्वंसमानः समूलनाशं नाशयन् इत्यर्थः,
 सकलकुवलयोल्लासम् सकलानि समस्तानि तानि च तानि
 कुवलयानि कुमुदानि चन्द्रविकासिकुमुदानीति यावत्,
 सकलकुवलयानि तेषां यः उल्लासः विकसनं तं तथा उदिते
 चन्द्रे कुवलयानि विकाशित्वं प्राप्य उर्ध्वमुखीभवन्तीति

भावः जिनीघपक्षे सकलानि-समस्तानि कोः पृथिव्याः
 वलयानि वर्तुलानि उपलक्षणत्वात् तत्र स्थितसत्त्वानि येषां
 तेषां यः उल्लास सम्यग्ज्ञानं दत्त्वा मोक्षाभिमुखीकरणं तं
 तथा उच्चैः चकार अत्यर्थमकरोत् सः पूर्वोक्तः जिनीघः,
 जयति रागादिशत्रून् इति जिनाः तीर्थकराः तेषामोघः समूहः
 जिनीघः भविनां भवः संसारः अस्ति एषां ते भविनः
 संसारिजीवाः मुक्तिगमनयोग्याः तेषां तथा पञ्चमीवासरस्य
 पञ्चम्याः सौभाग्यपञ्चम्याः वासरः दिवसः पञ्चमीवासरः
 तस्य तथा तपसि तपश्चर्यायां ज्ञानं बोधं पुष्यात् पोषणं
 कुर्यात् ॥२॥

अर्थ : आ श्लोकમાં तीર્થકરના સમૂહને ચન્દ્રમાની સાથે
 સરખાવે છે. ચન્દ્રમાં ચકોરપક્ષીઓને ખુશ કરે છે. તીર્થકરનો સમૂહ
 સજ્જનરૂપી ચકોરોને ખુશ કરે છે. ચન્દ્રમા શંકરના મસ્તક ઉપર
 તિલક સમાન છે. તીર્થકરનો સમૂહ મોક્ષના અલંકારભૂત છે. ચન્દ્રમા
 ધૂવડને આનન્દ આપે છે. ધૂવડ દિવસે જોઈ શકતું નથી. ચન્દ્રનો
 ઉદય થતાં દેખે છે માટે આનન્દ આપનાર છે. તીર્થકરનો સમૂહ
 ઈન્દ્રોને આનંદ આપે છે. (કૌશિકના બે અર્થો થાય છે ઈન્દ્ર અને
 ધૂવડ) ચન્દ્રમા પવિત્રસમુદ્રને ઉલ્લસિત કરે છે. તીર્થકરનો સમૂહ
 પુણ્યથી ભરેલા ભવિકજનોને આનન્દ આપે છે. ચંદ્રમા પોતાના
 કિરણો વડે ગાઢ અંધકારનો નાશ કરે છે. તીર્થકરનો સમૂહ પોતાની

વાણીરૂપી દેશના વડે ગાઠ અજ્ઞાનરૂપી અન્ધકારનો નાશ કરનાર હોય છે. ચન્દ્રમા સકલ ચન્દ્રવિકાસી ક્રમણોને વિકસિત કરે છે. (ચન્દ્ર ઊગતાં કુમુદ વિકાસપણાને પામી ઊર્ધ્વમુખ થાય છે.) તીર્થકરનો સમૂહ સર્વ પૃથ્વીવર્તુળમાં રહેલા જીવોને જ્ઞાન આપી મોક્ષાભિમુખ કરે છે. આવો શ્રી તીર્થકરનો સમૂહ ભવ્યજીવોને પંચમીના તપમાં જ્ઞાનનું પોષણ કરો. ૨

પીત્વા નાનાભિધાર્થામૃતરસમસમં યાન્તિ યાસ્યન્તિ જગ્મુઃ,
ર્જીવા યસ્માદનેકે વિધિવદમરતાં પ્રાજ્યનિર્વાણપુર્યામ્ ।

યાત્વા દેવાધિદેવાગમદશમસુધાકુણ્ડમાનન્દહેતુઃ,
સ્તત્પશ્ચમ્યાસ્તપસ્યુદ્યતવિશદધિયાં ભાવિનામસ્તુ નિત્યમ્ ॥૩॥

અન્વયઃ—યદેવાધિદેવાગમદશમસુધાકુણ્ડમ્ યાત્વા યસ્માદ્ અસમમ્ નાનાભિધાર્થામૃતરસં પીત્વા અનેકે જીવાઃ પ્રાજ્યનિર્વાણપુર્યાં વિધિવદ્ અમરતાં જગ્મુઃ યાન્તિ, યાસ્યન્તિ (ચ) તત્ (કુણ્ડમ્) પશ્ચમ્યાઃ તપસિ ઉદ્યતવિશદધિયાં ભાવિનાં નિત્યમ્ આનન્દહેતુઃ અસ્તુ ॥

વ્યાખ્યા—યદ્કુણ્ડવિશેષઃ, દેવાધિદેવાગમદશમસુધા-કુણ્ડમ્ દેવાનાં દેવલોકસ્થિતાનાં મનુષ્યલોકવર્તિનામ્ અન્યદેવાનાં વા અધિકો દેવઃ અધિદેવઃ ‘ગતિક્વન્યસ્તત્પુરુષઃ’ (૩/૧/૪૨) ઇત્યનેન સમાસઃ, શ્રેષ્ઠઃ દેવાધિદેવઃ પરમાત્મા

तस्य आगमः सिद्धान्तः देवाधिदेवागमः सुधायाः अमृतस्य
 कुण्डं भाजनविशेषः सुधाकुण्डम्, लोके नवसुधाकुण्डानि
 प्रसिद्धानि अतः दशमं दशसङ्ख्यापूरं च तत् सुधाकुण्डम्
 दशमसुधाकुण्डम् देवाधिदेवागम एव दशमसुधाकुण्डमिति
 देवाधिदेवागमदशमसुधाकुण्डं तत्तथा, यात्वा प्राप्य यस्मात्
 सर्वज्ञप्रणीतागमात् असमं-न विद्यते समः सदृशः यस्य स
 असमस्तं तथा, नानाभिधार्थामृतरसम् नाना विविधप्रकाशः
 अभिधार्था मुख्यार्थाः नानाभिधार्थाः त एव अमृतरसः
 नानाभिधार्थामृतरसः तं तथा पीत्वा आस्वाद्य अनेके बहवः
 जीवाः जीवन्ति दशविधप्राणान् धारयन्तीति, जीवाः
 प्राणिनः, प्राज्यनिर्वाणपूर्याम् निर्वाणस्य मोक्षस्य पुरी नगरी
 निर्वाणपुरी प्राज्या श्रेष्ठा सा चासौ निर्वाणपुरी, प्राज्य
 निर्वाणपुरी तस्यां तथा सकलदुःखविरहपूर्वकानन्त-
 सुखमयस्थाने विधिवत् यथाविधि पुनः संसारे अपुनर्भवाय
 अमरतां मृत्युरहितत्वं जग्मुः अगच्छन् यान्ति गच्छन्ति
 यास्यन्ति गमिष्यन्ति च तत् पूर्वोक्तं अद्वितीयं दशमं
 सुधाकुण्डं पञ्चम्याः सौभाग्यपञ्चम्याः ज्ञानपञ्चम्या इति
 यावत् । तपसि ज्ञानपञ्चमीतपश्चर्यायाम् उद्यतविशदधियाम्

उद्यता उद्यमयुक्ताः विशदा उज्ज्वलतरा धीर्मतिर्येषां ते
 उद्यतविशदधियः तेषां तथा । भाविनां भव्यजीवानां नित्यं
 सततम् आनन्दहेतुः आनन्दस्य हर्षस्य हेतुः कारणं, अस्तु
 भवतु ॥३॥

अर्थ : आ श्लोकमां आगमनी शक्ति अतावे छे. देवाधिदेव
 श्री परमात्माना आगमरूपी दशमा अमृतकुंडने प्राप्त करी तेमांथी
 विविध प्रकारना अमूल्य अर्थरूपी अमृतरसनुं पान करी अनेक
 लव्यप्राणीओ श्रेष्ठ अेवी मोक्षनगरीमां विधिपूर्वक मृत्युरहित थछ
 संसारमां इरी नछि आववापूर्वक गया छे, ज्ञय छे अने जशे. ते
 प्रसिद्ध अद्वितीय दशमो परमात्मानो आगमरूपी अमृतकुंड
 ज्ञानपंथमीनी तपश्चर्यामां उद्यमवन्त लव्यप्राणीओने उंमेशा
 आनंदनो हेतु थाओ. [नवब्रह्मप्रतगुप्तिने नव कुंड गइया छे.
 ज्ञानसारे] ३

स्वर्णालङ्कारवल्गन्मणिकिरणगणध्वस्तनित्यान्धकारा,

हुंकारारावदूरीकृत-सुकृतजन-व्रातविघ्नप्रचारा ।

देवीश्रीअम्बिकाख्या जिनवरचरणाम्भोजभृङ्गीसमाना,

पञ्चम्यहनस्तपोऽर्थ वितरतु कुशलं धीमतां सावधाना ॥४॥

अन्वयः—स्वर्णालङ्कारवल्गन्मणिकिरणगणध्वस्त-
 नित्यान्धकारा, हुंकारारावदूरीकृतसुकृतजनव्रातविघ्नप्रचारा,
 जिनवरचरणाम्भोजभृङ्गी-समाना सावधाना श्रीअम्बिकाख्या

देवी पञ्चम्यहनस्तपोऽर्थं धीमतां कुशलं वितरतु ।

व्याख्या-स्वर्णालङ्कारवल्गान्मणिकिरणगणध्वस्त-
नित्यान्धकारा स्वर्णानां सुवर्णानाम् अलंकाराः अलङ्कुर्वन्ति
इति अलंकाराः आभूषणानि इति स्वर्णालंकाराः तेषु
वल्गन्तः गतिं कुर्वन्तः ये मणयः कर्कतनादिरत्नानि तेषां
किरणगणा अंशुसमूहाः तैः ध्वस्तः नष्टः इति
स्वर्णालंकारवल्गान्मणि-किरणगमध्वस्तः नित्यश्चासौ अन्धकारः
नित्यान्ध-कारः गाढं तमः स्वर्णालंकारवल्गान्मणिकिरणगण-
ध्वस्तः नित्यान्धकारो यया सा स्वर्णालंकारवल्गान्मणिकिरण-
गणध्वस्तनित्यान्धकारा (सा देवी स्वशरीरस्थिताभूषणप्रकाशेन
बाह्यान्धकारं नित्यं नाशयतीति भावः) हुंकारारावदूरीकृत-
सुकृतजनव्रातविघ्न-प्रचारा-सुकृतं अस्ति एषां ते 'अचः'
(५/१/४९) इत्यनेन मत्वर्थीयोऽच्, सुकृताः ते च ते जनाः
सुकृतजनाः पुण्यशालिनः . तेषां व्रातः समूहः इति
सुकृतजनव्रातः विघ्नानां कार्यप्रतिबन्धकानां प्रचारः विस्तारः
विघ्नप्रचारः सुकृतजनव्रातस्य विघ्नप्रचारः सुकृतजनव्रात-
विघ्नप्रचारः हुंकार इति आरवेण तान्त्रिकप्रयोगविशेषेण
'हुं' इति शब्दकरणेनेति यावत्, दूरीकृतः नाशितः

सुकृतजनव्रातविघ्न-प्रचारो यया सा
 हुंकारारावदूरीकृतसुकृतजनव्रातविघ्न-प्रचारा सा देवी
 हुंकारेतिशब्दकरणेन पुण्यशालिनां विघ्नसमूहं दूरीकरोतीति
 भावः ।

जिनवरचरणाम्भोजभृङ्गीसमाना -जिनेषु सामान्य-
 केवलिषु वरः श्रेष्ठः जिनवरः तीर्थकरः तस्य चरणे एव
 अम्भोजे तयोः भृङ्गीसमाना भ्रमरीवदाचरमाणा इति
 जिनवरचरणाम्भोजभृङ्गीसमाना सावधाना सज्जाः प्रमादरहिता
 इति यावत् प्रमादोऽनवधानता इत्यमरः ॥ श्रीअम्बिकाख्या
 अम्बिका इति आख्या अभिधानं यस्या सा अम्बिकाख्या,
 श्रिया शोभया युक्ता अम्बिकाख्या श्रीअम्बिकाख्या,
 श्रीनेमिनाथस्य अधिष्ठायिका देवी यक्षिणी पञ्चम्यहः
 पञ्चम्या अहः इति पञ्चम्यहस्तस्य तथा पञ्चमीवासरस्य
 धीमतां बुद्धिशालिनां कुशलं श्रेयः वितरतु ददातु ॥४॥

अर्थ : पोताना शरीरमां पडेरैला सोनाना अलंकारोमां
 यालता कर्कतन वगेरे मझिओना किरणसमूह वडे बाह्य गाढ
 अंधकारने दूर करनार, हुंकार अेवा शब्द करवा वडे (तांत्रिक
 प्रयोगविशेष करवा वडे) घण्टा पुण्यशाणीओना विघ्न समूहने नाश

કરનારી, તીર્થકરપરમાત્માના ચરણકમળમાં ભ્રમરી જેવું આચરણ
કરતી, પ્રમોદરહિત શોભાયુક્ત અમ્બિકા નામની બાવીશમાં
શ્રીનેમિનાથ ભગવાનની અધિષ્ઠાયિકા યક્ષિણી (દેવી) પંચમીના
દિવસના તપને અર્થે (પંચમીનું તપ સારી રીતે થાય તે માટે)
બુદ્ધિશાળી આત્માઓને શ્રેય આપો. ૪

સુખ ભુંડું છે
સુખના સાધનરૂપ પૈસો વધુ ભૂંડો છે

પૈસા માટે આચરાતા
અનીતિ અને અન્યાય
આદિ પ્રપંચ સૌથી ભૂંડા છે

- વિજયરામચન્દ્ર સૂરિ મ.સા.

२/८ ँकादशीस्तुतिः ।

श्रीभाग् नेमिर्बभाषे जलशयसविधे स्फुर्तिमेकादशीयां,
माघन्मोहावनीन्द्रप्रशमनविशिखः पञ्चबाणार्चिर्णः ।
मिथ्यात्वध्वान्तवान्तौ रविकरनिकरस्तीव्रलोभाद्रिवज्रं,
श्रेयस्तत्पर्ववस्ताच्छिवसुखमिति वा सुव्रतश्रेष्ठिनोऽभूत्॥१॥

अन्वयः- माघन्मोहावनीन्द्रप्रशमनविशिखः, पञ्चबाणा-
र्चिर्णः, मिथ्यात्वध्वान्तवान्तौ रविकरनिकरः, तीव्रलोभाद्रिवज्रं,
श्रीभाग्, नेमिः, जलशयसविधे, एकादशीयां स्फुर्तिं, बभाषे,
(किं बभाषे)यत् सुव्रतश्रेष्ठिनः, शिवसुखं अमृत, इति वा तत्
पर्व वः श्रेयः स्तात् ।

व्याख्या- माघन्मोहावनीन्द्रप्रशमनविशिखः- माघन्मदं
प्रकुर्वन् यः मोहः मतेः भ्रान्तिकारकः स एव अवन्या
पृथिव्या इन्द्रः स्वामीति माघन्मोहावनीन्द्रः तस्य प्रशमने
प्रशान्तकरणविधौ विशिखः बाण इति माघन्मोहाव-
नीन्द्रप्रशमनविशिखः मदयुक्तस्य मोहराजस्य मूलतः दूरीकरणे
बाणसदृशः । पञ्चबाणार्चिर्णः- पञ्चपञ्चसङ्ख्याकाः ।
'अरविन्दमशोकं च चूतं च नवमल्लिका ।

नीलोत्पलं च पञ्चैते पञ्चबाणस्य सायकाः ॥ इत्यमरः ।

बाणाः शराः यस्य सः पञ्चबाणः तस्य अर्चिः
अग्निशिखा, तस्यां अर्णः जलमिति पञ्चबाणाचिरर्णः
कामाग्निप्रशान्तविधौ जलसदृशम् मिथ्यात्वध्वान्तवान्तौ
मिथ्यात्वं विपरीतं ज्ञानं तदेव ध्वान्तं तमः इति मिथ्यात्वध्वान्तं
तस्य वान्तिः नाशः तस्यां, तथा रविकरनिकरः रवेः सूर्यस्य
कराः किरणानि इति रविकराः तेषां निकरः समूहः
रविकरनिकरः सूर्यकिरणसमूहसदृशः, तीव्रलोभाद्रिवज्रं लोभः
अधिकाधिकप्राप्तीच्छा स चासौ अद्रिः पर्वतः इति
लोभाद्रिः तीव्रः उत्कटः स चासौ लोभाद्रिः इति
तीव्रलोभाद्रिः, तस्मिन् वज्रम् कुलिशमिव महालोभपर्वतभेदने
वज्रसदृशः, श्रीभाक् श्रियं बाह्याष्टमहाप्रातिहार्यस्वरुपा-
भ्यन्तरानन्तज्ञानादिलक्ष्मीं भजतीति श्रीभाक् नेमिः द्वाविंशः
तीर्थकरः, जलशयसविधे जले शेते इति जलशयः कृष्णः
तस्य सविधं समीपं इति जलशयसविधं तस्मिन् तथा
एकादशीयां एकादश्या इयं एकादशीया तां तथा मृगशीर्ष-
सितैकादशीं पर्वसम्बन्धिनीं स्फुर्तिं माहात्म्यं बभाषे कथ-
याञ्चक्रे, किं बभाषे यत् सुव्रतश्रेष्ठिनः तदाख्यमहापुरुषस्य

शिवसुखं शिवस्य-एकान्तिकात्यन्तिक-सुखस्थानस्य सुखं
वास्तविकं सुखं अभूत् बभूव इति वा तस्य श्रेष्ठिनः
अद्वितीयसुखप्राप्तिरिव 'वा' अत्र इवार्थे

‘उपमायां विकल्पे वा’ इत्यमरः २८३४ ।

इति शब्दः पूर्वोदितवाक्यपरामर्शी तत् अत्र
यत्तत्सम्बन्धी कश्चित् विमर्शः क्रियते ‘यत्तदोर्नित्यसम्बन्धः’
इति न्यायात् अस्य वृत्तस्य प्राक्पादे यच्छब्दप्रयोगः योग्यः
किन्तु प्रसिद्धार्थतच्छब्दप्रयोगे यत् शब्दं विनापि तत् शब्दः
प्रयुज्यते- प्रसिद्धं एकादशीपर्व वः युष्माकं श्रेयः कल्याणकारि
स्तात् भवतु ॥१॥

अर्थ : मद्येन्मत्त मोडरूपी राजानो नाश करवा माटे बाण
समान, कामरूपी अग्निनी ज्वाणाने ओलवी नाभवा माटे पाणी
समान, मिथ्यात्वरूपी अंधकारने दूर करवा माटे सूर्यना किरण
समान, तीव्र लोभरूपी पर्वतने तोडी नाभवा माटे वज्रसमान अवा
बाह्य अत्यन्तर लक्ष्मीयुक्त आवीशमा श्री नेमिनाथभगवाने
(नवमा वासुदेव) कृष्णमहाराज समक्ष अगियारसनुं माहात्म्य कहुं,
जे सुप्रतशेठे अगियारसनी आराधनाथी मोक्षसुपने प्राप्त कर्तुं. तेनी
जेम ते पर्व तमारा कल्याण माटे थाओ. १

इन्द्रैरभ्रमद्भिर्मुनिपगुणरसास्वादनानन्दपूर्णे-

दिव्यद्भिः स्फारहारैर्ललितवरवपुर्यष्टिभिः स्वर्वधूभिः ।
सार्धं कल्याणकौघो जिनपतिनवतेर्बिन्दुभूतेन्दुसंख्यो,
घस्रे यस्मिन् जगे तद् भवतु सभविनां पर्व सच्छर्महेतुः॥२॥

अन्वयः यस्मिन् घस्रे, अभ्रभ्रमद्भिः मुनिपगुणरसास्वाद-
नानन्दपूर्णेः दिव्यद्भिः स्फारहारैः इन्द्रैः ललितवरवपुर्यष्टिभिः
स्वर्वधूभिः सार्धं, जिनपतिनवतेः बिन्दुभूतेन्दुसंख्यः,
कल्याणौघः, जगे, तत्, पर्व, सभविनां, सच्छर्महेतुः भवतु ।

व्याख्या : यस्मिन् मृगशीर्षधवले घस्रे—दिने
अभ्रभ्रमद्भिः अभ्र—सुरपथः तत्र भ्रमन्तः विहारिणः अभ्रभ्रमन्तः
तैर्देवलोकवासिभिरित्यर्थस्तथा, मुनिपगुणरसास्वादनानन्द-
पूर्णेः मुनीन् साधून् पाति रक्षतीति मुनिपः तीर्थकरः तस्य
ये गुणाः ज्ञानदर्शनादयः तेषां ये रसाः शान्तादयः तेषां
आस्वादनेन ज्ञानप्राप्त्यादिना समुत्थितः यः आनन्दः हर्षः
तेन पूर्णेः भृतैः इति मुनिपगुणरसास्वादनानन्दपूर्णेः पर-
मात्माचिन्त्यवाणीप्रभावसमुत्पन्नहर्षपूर्णेः स्फारहारैः स्फाराः
दीप्तिमन्तश्च ते हाराः मुक्तादामानि इति स्फारहाराः तैस्तथा
दिव्यद्भिः शोभमानैः इन्द्रैः देवानामधिपैः ललितवरवपुर्यष्टिभिः
वरं श्रेष्ठं च तद् वपुः शरीरं वरवपुः ललितं मनोहरं च

तद् वपुः इति ललितवरवपुः तदेव यष्टिः आलम्बनदण्डः
 यासां ताः ललितवरवपुर्यष्टयः ताभिस्तथा चारुशरीर-
 धारिकाभिः इत्यर्थः स्वर्वधूभिः स्वः-स्वर्गः तत्सम्बन्धिन्यः
 वध्वः धर्मपत्न्यः स्वर्वध्वः ताभिस्तथा सार्धं साकं
 जिनपतिनवतेः जिनपतीनां तीर्थकराणां नवतिः नवतिसङ्ख्या
 जिनपतिनवतिः तस्यास्तथा नवतिसङ्ख्या-परिमिततीर्थ-
 करणामित्यर्थः । बिन्दुभूतेन्दुसङ्ख्यः- बिन्दुः खं. भूतानि
 पृथ्वी-जल-तेजो-वाय्वाकाशस्वरूपाणि पञ्च, इन्दुः चन्द्रमा-
 १ सङ्ख्या यस्य स बिन्दुभूतेन्दुसङ्ख्यः अङ्गानां वामतो
 गतिः इति वचनात् सार्द्धशतसङ्ख्यायुक्तः कल्याणौघः
 कल्याणानां कल्याणकानां ओघः समूहः कल्याणौघः जगे
 गीतः तत् मौनैकादशीसम्बन्धिनं पर्वदिवसं सभविनां
 भविनः भव्याः तैः सह वर्तन्ते ये ते सभविनः तेषां तथा
 सच्छर्महेतुः सत् शोभनं च तत् शर्म सुखं सच्छर्म तस्य
 हेतुः तत्प्राप्तिकारणं भवतु अस्तु ॥२॥

अर्थ - आकाशमां यालनार, परमात्माना अगणित गुणोना
 रसास्वादथी उत्पन्न थयेल आनन्दथी परिपूर्णा, देदीप्यमान, तेजस्वी
 डारवाणा अेवा ईन्द्रोअे मनोहर शरीरवाणी अप्सराओनी साथे
 नेवुं तीर्थकरपरमात्मानां दोढसो कल्याणकोने जे भागसर सुद

अगियारसे गाया, ते पर्व सर्व प्राणीओना श्रेष्ठ सुभ माटे थाओ. २
सिद्धान्ताब्धिप्रवाहः कुमतजनपदान् प्लावयन् यः प्रवृत्तः,
सिद्धिद्वीपं नयन् धीधनमुनिवणिजः सत्यपात्रप्रतिष्ठान्।
एकादश्यादिपर्वेन्दुमणिमतिदिशन् धीवराणां महार्घ्यं,
संन्यायाम्भश्च नित्यं प्रवितरतु स न स्वप्रतीरे निवासम् ॥३॥

अन्वयः - यः सिद्धान्ताब्धिप्रवाहः कुमतजनपदान्
प्लावयन् सत्यपात्रप्रतिष्ठान् धीधनमुनिवणिजः सिद्धिद्वीपं
नयन् धीवराणां महार्घ्यं एकादश्यादिपर्वेन्दुमणिम् संन्यायाम्भः
च अतिदिशन् प्रवृत्तः, स स्वप्रतीरे निवासं प्रवितरतु ।

व्याख्या - यः निर्दिश्यमानसिद्धान्ताब्धिप्रवाहः
सिद्धान्तः आगमः स एव अब्धिः समुद्रः तस्य प्रवाहः
स्रोतः इति सिद्धान्ताब्धिप्रवाहः आगमसमुद्रप्रवाहः कुमतजन-
पदान् कुमतानि दुष्टसिद्धान्ताः एव जनपदाः देशाः तान्
तथा दुष्टसिद्धान्तदेशान् प्लावयन् जलप्रवाहे दूरीकुर्वन्
सत्यपात्रप्रतिष्ठान् सत्यस्य अनृतस्य पात्रं भाजनं तत्र
प्रतिष्ठा स्थितिः येषां ते सत्यपात्रप्रतिष्ठास्तान्
अनृतभाजनस्थितान् । धीधनमुनिवणिजः धीः बुद्धिः एव
धनं सम्पतिर्येषां ते धीधनाः । बुद्धिप्रधानाः ते च ते

मुनयः साधवः इति धीधनमुनयः त एव वणिजः व्यापारिणः
 तान् तथा बुद्धिबलसाधुवाणिज्यवतः सिद्धिद्वीपम् सिद्धिः
 मोक्षः स एव द्वीपः शरणागतार्तिनाशकस्थानविशेषस्तं
 नयन् प्रापयन् । धीवराणां बुद्धिशालिनां महार्थं बहुमूल्यं
 एकादश्यादि-पर्वेन्दुमणिम् आदिः प्रथमे तच्च तत्पर्वधर्मा-
 राधनसमयः एकादशी एव आदिपर्व एकादश्यादिपर्व तदेव
 इन्दुमणिः चन्द्रकान्तमणिः तं तथा एकादशीप्रधानपर्व
 चन्द्रकान्तमणिम् । सन्न्यायाम्भः सञ्ज्ञासौ न्यायः सन्न्यायः
 स एव अम्भः जलं सन्न्यायाम्भः श्रेष्ठन्यायस्वरूपजलम्
 चेति समुच्चये अतिदिशन् प्रवृत्तः प्रवर्तते स्म स पूर्वोक्तः
 स्वप्रतीरे प्रकृष्टं तीरं स्वस्य प्रतीरं स्वप्रतीरं तस्मिन्तथा
 निजश्रेष्ठतटे निवासं वसतिं नित्यं सर्वदा प्रवितरतु अर्पयतु
 । पक्षान्तरे तु सिद्धान्तः आगमः स एव अब्धिप्रवाहः
 वारिधिस्रोतः कुमतानि दुष्टसिद्धान्ताः तानि इव
 जनपदास्तांस्तथा प्लावयन् बुडयन् । सत्यपात्रप्रतिष्ठान्
 सत्यं निच्छिद्रं यत् पात्रं वाहनं तत्र प्रतिष्ठान् स्थितिः
 येषां तांस्तथा धीधनमुनिवणिजः धीधनमुनयः इव
 सदाचारनिष्ठाः वणिजस्तांस्तथा सिद्धिद्वीपं सिद्धेः द्रव्यसिद्धेः

દ્વીપં તાદૃશપ્રદેશં નયન્ પ્રાપયન્ । ધીવરાણાં મત્સ્યહારકજાતિ-
વિશેષાણાં એકાદશ્યાદિપર્વેન્દુ-મણિમ્ એકાદશ્યાદિપર્વ ઇવ
પ્રશસ્તં ઇન્દુમણિં ચન્દ્રકાન્તમણિં સન્ન્યાયામ્ભઃ સન્ન્યાય ઇવ
હિતકરં અમ્ભઃ જલમ્ અતિદિશન્ નિર્દિશન્ ॥ ૩ ॥

અર્થ : જે આગમરૂપી સમુદ્રનો પ્રવાહ દુષ્ટ સિદ્ધાન્તરૂપી
દેશોને જળથી દૂર કરતો, સત્યબોલનાર, બુદ્ધિશાળી મુનિરૂપી
વ્યાપારીઓને મોક્ષસ્થાનમાં લઈ જતો, બુદ્ધિમાનોને બહુમૂલ્યવાળો,
અગિયારસ આદિ પર્વરૂપી ચન્દ્રકાન્તમણિને અને સારા ન્યાયરૂપી
જળને બતાવવા જે પ્રવૃત્તિવાળો છે તે સિદ્ધાન્તરૂપી સમુદ્રનો પ્રવાહ
પોતાના કિનારે હંમેશા વાસ આપે. ૩

તત્પર્વોઘાપનાર્થં સમુદિતસુધિયાં શમ્ભુસદ્ગ્રહ્યાપ્રમેયા-
મુત્કૃષ્ટાં વસ્તુવીથીમભયદસદને પ્રાભૃતીકુર્વતાં તામ્ ।
તેષાં સવ્યાક્ષપાદૈઃ પ્રલપિતમતિભિઃ પ્રેતભૂતાદિભિર્વા,
દુષ્ટૈર્જન્યં ત્વજન્યં હરતુ હરિતનુન્યસ્તપાદામ્બિકારહ્યા ॥૪॥

અન્વયઃ - તત્પર્વોઘાપનાર્થં શમ્ભુસદ્ગ્રહ્યાપ્રમેયાં ઉત્કૃષ્ટાં
તાં વસ્તુવીથીં અભયદસદને પ્રાભૃતીકૃર્વતાં સમુદિતસુધિયામ્
તેષાં સવ્યાક્ષપાદૈઃ પ્રલપિતમતિભિઃ ભૂતપ્રેતાદિભિઃ વાં દુષ્ટૈઃ
જન્યં અજન્યં હરિતનુન્યસ્તપાદામ્બિકારહ્યા તુ હરતુ ॥

વ્યાખ્યા - તત્પર્વોઘાપનાર્થ - તસ્યાઃ એકાદશ્યાઃ

पर्वधार्मिकदिवसः तस्य उद्यापनं उद्यापनिका ('उजमणु'
 इति लोके प्रसिद्धम्) तस्मै इदमिति तत्पर्वोद्यापनार्थ-
 एकादशयुद्यापनिकायै-शम्भुसङ्ख्याप्रमेयाम् शम्भुः एकादश-
 रुद्राः तस्य सङ्ख्या एकादशमतया प्रमातुं गणयितुं योग्या
 इति शम्भुसङ्ख्याप्रमेया तान् तथा एकादशसङ्ख्या-
 परिमितान् उत्कृष्टां श्रेष्ठां तां प्रसिद्धां वस्तुवीथीं वस्तूनां
 पदार्थानां वीथी समूहः तान् तथा उपादेयपदार्थसामग्रीं,
 अभयदसदने न भयं अभयं तद् ददाति इति अभयदः
 तस्य सदनम् मन्दिरं तस्मिन्तथा तीर्थंकरपरमात्ममन्दिरे
 प्राभृतीः न प्राभृतम् अप्राभृतं अप्राभृतं प्राभृतं, यथा
 सम्पद्यते तथा कुर्वन्तीति प्राभृतीकुर्वन्तः तेषां तथा
 परमात्मनोऽग्रे समर्पयताम् समुदितसुधियाम्-समुदिता
 सम्यक्प्रकारेण उत्पन्ना धीः सद्बुद्धिः येषां तेषां तथा
 समुत्पन्नसद्बुद्धीनां तेषां भविकानाम् । सव्याक्षपादैः -
 अक्षाणि इन्द्रियाणि च पादौ चरणौ च इति अक्षपादम्
 सव्यं प्रतिकूलं विचित्रमित्यर्थः, अक्षयपादं येषां ते
 सव्याक्षपादाः तैस्तथा विचित्रेन्द्रियचरणैः प्रलपितमतिभिः
 प्रलपितं अनर्थकं वचः तत्र मतिः बुद्धिः येषां ते

પ્રલપિતમતયઃ તૈસ્તથા પ્રલાપકારિબુદ્ધિભિઃ ભૂતપ્રેતાદિભિઃ
 ભૂતાનિ ચ પ્રેતાશ્ચ ઇતિ ભૂતપ્રેતાઃ તે આદિઃ યેષાં તે
 ભૂતપ્રેતાદયઃ તૈસ્તથા ભવનપતિ-વ્યન્તરપ્રમુચ્ચૈઃ વા અથવા
 દુષ્ટૈઃ દુર્જનૈઃ જન્યં ઉત્પાદ્યં અજન્યં વિઘ્નં હરિતનુન્યસ્તપાદા
 હરેઃ સિંહસ્ય તનૌ શરીરે ન્યસ્તૌ સ્થાપિતૌ પાદૌ ચરણૌ
 યયા સા અમ્બિકારખ્યા અમ્બિકા ઇતિ આરખ્યા અભિધાનં
 યસ્યાઃ સા તથા અમ્બિકાનામ્નીદેવીત્યર્થઃ તુ નિશ્ચયેન,
 હરતુ વિનાશયતુ ॥ ૪ ॥

અર્થ : તે એકાદશી પર્વના ઉજમણા માટે ઉત્કૃષ્ટ એવી
 અગિયાર અગિયાર ઋસિદ્ધવસ્તુઓ પરમાત્માના દેરાસરમાં સમર્પણ
 કરનાર, શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળા ભવ્યજીવોના, વિચિત્ર ઈન્દ્રિયો અને
 પાદવાળા, બક બક કરનાર, એવા ભૂતપ્રેત વગેરેથી ઉત્પન્ન થવા
 યોગ્ય તથા દુષ્ટો વડે ઉત્પન્ન થવા યોગ્ય વિઘ્નને સિંહ પર બેઠેલી
 અંબિકાદેવી નાશ કરો. ૪

સુખ ભુંડું છે
 દુઃખ રૂડું છે

વિજય રામચન્દ્રસૂરિ મ.સા.

सिद्धसारस्वताचार्यश्रीबप्पभट्टिसूरिविरचितः
मुनिश्रीधुर्न्धरविजयरचितया 'शिशुहिता'ख्यया व्याख्यालङ्कृतश्च ।

॥ अनुभूतसिद्धसारस्वतस्तवः ॥

प्रणम्य नेमिपादाब्जं गुरुगौरवसंयुतम् ।

व्याख्यां शिशुहितां कुर्वे सिद्धसारस्वते स्तवे ॥१॥

अनेकजन्मार्जितसुकृतवशाद्धिघ्नरहितत्वाच्चानुपम-
सरस्वतीप्रसादमासाद्याचार्यश्रीमन्तो बप्पभट्टिसूरयः सर्वत्र
जयिनोऽपि स्वकीयपथप्रवर्तमानजनोपकाराय सरस्वती-
समाराधनरूपमनुभूतसिद्धसारस्वतस्तवाभिधानं स्तोत्रविशेषं
व्याकृर्वन्तः प्रथमं सरस्वतीदर्शनप्रयोजके सूक्ते अवतारयन्ति ।
कलमरालविहङ्गमवाहना, सितदुकूलविभूषणलैपना ।
प्रणतभूमिरुहामृतसारिणी, प्रवरदेहविभाभरधारिणी ॥१॥
अमृतपूर्णकमण्डलुहारिणी, त्रिदशदानवमानवसेविता ।
भगवती परमैव सरस्वती मम पुनातु सदा नयनाम्बुजम्॥२॥
युग्मम् ।

व्याख्या - कलमरालेति-कलः-मधुरशब्दः तज्जनको
मरालः हंसः कलमरालः स चासौ विहङ्गमः विहायंसा

गच्छतीति विहङ्गमः पक्षी, कर्मधारयसमासश्चाभेदार्थकः
तथा च हंसाभिन्नपक्षीत्यर्थः, कलमरालविहङ्गमो वाहनं
यस्याः सा कलमरालविहङ्गमवाहना, बहुव्रीहावन्यपदार्थस्य
प्राधान्यात्, अन्यस्य चात्र स्त्रीत्वेन वाहनशब्दात् 'आत्'
॥२।४।१८। इति सिद्धहेमसूत्रेण 'आप्' स्त्रीप्रत्ययः, अत्र-
प्रथमपादस्थमरालशब्दं स्तुतिकारः सित-शुभ-इत्यादिकं विहाय
कलविशेषणेन विशेषयतीत्यत्रेदं तात्पर्यं यत् सितत्व-
शुभत्वादिकं तु कारणान्तरेणापि भवति किन्तु कल-मधुर-
शब्दजननसामर्थ्यन्तु सरस्वतीसेवाजन्यम् इति वाहनव्याजेन
सेवां कृत्वा मरालेन तत् सम्पादितमिति ।

सर्वदा दर्शनीयत्वेऽपि स्त्रीत्वात् वस्त्रादिरहितावस्थायां
ब्रह्मचारिणां तदीयदर्शनयाञ्जनं सर्वथानुचितमिति
वस्त्रादिविभूषितस्वरूपां तामाह-सितदुकूलविभूषणलेपनेति-
सितं शुभ्रं च तत् दुकूलं सूक्ष्मक्षौमवस्त्र इति सितदुकूलं,
विभूषणं विशेषेण भूषयति शरीरमिति-विभूषणमलङ्कारः,
लेपनं-जलघृष्टचन्दनादिसुगन्धि द्रव्यम्, सितदुकूलं विभूषणं
लेपनं च यस्याः सा सितदुकूलविभूषणलेपना सितदुकूलेति
द्वितीयविशेषणदानेन सरस्वत्याः स्वस्थमनोरमावस्था बोधिता,
अन्यथा एतदवस्थायां सविनयं प्रार्थिताऽपि सा प्रार्थितार्थदानं

तु दूरं प्रत्युत विपरीतफलं ददाति, यदुक्तं नैषधेऽपि
 *त्वया निधया न गिरो मदर्था, क्रूधा कदुष्णे हृदि नैषधस्या
 पित्तेन दूने रसने सिताऽपि, तिक्तायते हंसकुलावतंस ! ॥

इति प्रमोदितावस्थायामेव प्रार्थनं कर्तव्यमिति भावः-

द्वितीयपादेन सरस्वत्याः स्वस्थमनोरमावस्था बोधिता,
 तदवस्थायां च भक्तैः सा प्रार्थिता, तदनु सा किं करोति ?
 इति जिज्ञासायामाह प्रणत्तेति-प्रणताः-नम्रीभूताः ये जनास्ते
 एव भूमिरुहाः-वृक्षाः तेभ्यः-अमृतं प्रीयूषं सारयति सिञ्चति
 या सा प्रणतभूमिरुहामृतसारिणी भक्तजनवाञ्छित-पुरयित्रीति
 तदर्थः, प्रवरदेहविभाभरधारिणी-प्रवरः श्रेष्ठः मनोज्ञ इति
 यावत् यो देहः तनुः तस्य या विभा-कान्तिः तस्यां भरः समूहः
 तं धारयति दधातीति प्रवरदेहविभाभर-धारिणी
 देदीप्यमानशरीरेति यावत् ॥ १ ॥

प्रथमश्लोकस्य तृतीयपादे उक्तं यत् प्रणतभूमिरुहामृत-
 सारिणीति, यदि तस्याः पार्श्वे अमृतमेव न स्यात् तदा

* (अर्थः) हे हंसकुलावतंस ! हे मरालकुलनायक ! क्रोधेनेषत्पतेऽपि
 नलस्य हृदये त्वया मदीयवचनानि न प्रयुक्त्यानि यत् पित्तेन
 क्लुषितायां जिह्वायां शर्कराऽपि तिक्तानुभवं उत्पादयति । इति
 दमयन्त्या हंस प्रति-उक्तिः

सा कुतः सिञ्चतीत्याह-अमृतेति अमृतं सुधा तेन पूर्णं पूरितं यत् कमण्डलुः जलपात्रविशेषः तस्य हारिणी उद्धहनशीलवती अर्थात् वामहस्तधृतामृतकमण्डलुरिति, अनेन सेवकास्ता-माराध्य ततोऽमृतं प्राप्य सचेतना भवन्तीति तदुचितम् । नहि जगति पीयूषमन्तरेणाधिकं विद्यतेऽन्यत्, इति सर्वेऽपि तं सेवन्ते तदेवाह-त्रिदशेति-त्रिदशाः देवाः, दानवाः दैत्याः, मानवाः वाञ्छन्ति अनन्यचेतसा, तत्तु सरस्वत्याः पार्श्वेऽस्तीति ततस्तं प्राप्तुं सर्वेऽपि तां मनुष्याः, त्रिदशाश्च दानवाश्च मानवाश्चेति त्रिदशदानवमानवाः, तैः सेविता पर्युपासिता या सा त्रिदशदानवमामनवसेविता । भगवती-ज्ञानवती यद्यपि भगशब्दस्य-

भगोऽर्क १ ज्ञान २ माहात्म्य ३ यशो ४ वैराग्य ५ मुक्तिषु ६ रूप ७ वीर्य ८ प्रयत्नेच्छा ९-१० श्री ११ धर्मेश्वर्य १२-१३ योनिषु १४ ॥ १ ॥

इत्यनेन चतुर्दशार्थाः, तेषु बहवोऽर्थाः संभवन्ति अत्र तथापि सरस्वत्या ज्ञानगुणस्यैव प्राधान्यात् प्रकृते भगशब्दो ज्ञानार्थको ग्राह्यः । परमा सर्वोत्कृष्टा सरस्वती शारदादेवीति विशेष्यम्. एव सैव नान्या अर्थात् स्वस्वरूपैव नतु प्रतिकृतिरूपा, मम मदीयं नयनाम्बुजम् नेत्रकमलम्, सदा सर्वकालं पुनातु पवित्रयतु । दर्शनं दत्वा चक्षुषी

निर्मलीकरोतु इति भावः । युग्ममेतत् श्लोकद्वयसम्बद्धत्वात्-
तदुक्तम्

‘द्वाभ्यां युग्ममिति प्रोक्तं, त्रिभिः श्लोकैर्विशेषकम् ।

कलापकं चतुर्भिः स्यात्, तदुर्ध्वं कुलकं स्मृतम्’ ॥३॥ इति
स्तोत्रेऽस्मिन् नवश्लोकपर्यन्तं द्रुतविलम्बितम् छन्दः,

तल्लक्षणं यथा-द्रुतविलम्बितमाह नभौ भरौ ॥ २ ॥ इति

जिनपतिप्रथिताखिलवाङ्मयी, गणधराननमण्डपनर्तकी ।

गुरुमुखाम्बुजखेलनहंसिका, विजयते अगति श्रुतदेवता ॥३॥

व्याख्या-जिनपतीति-जिनपतिस्तीर्थकरः तेन प्रथितं
विस्तारितम्, यत् अखिलं सम्पूर्णं वाङ्मयं आगमं तत्
जिनपतिप्रथिताखिलवाङ्मयम्, नृत्स्वरूपा या सा
जिनपतिप्रथिताखिलवाङ्मयी अर्थात् जिनवरागमाधिष्ठात्रीति,
गणधराननमण्डपनर्तकीति-गणधराः तीर्थकृतो मुख्यशिष्याः
गणभृतः तेषां आननानि मुखानि तान्येव मण्डपानि
नृत्यस्थानानि तत्र नर्तकी नृत्यकारिणी । गुरुमुखाम्बुजखेल-
नहंसिकेति-गृणाति उपदिशति धर्मं, गिरति नाशयति वा
अज्ञानं इति गुरुः आचार्यादिः तस्य मुखं वदनं तदेवाम्बुजं
कमलं तत्र खेलने क्रीडने हंसिका मराली, श्रुतदेवता-
सरस्वतीदेवी जगति ब्रह्माण्डभाण्डोदरे भुवने विजयते

सर्वोत्कर्षेण वर्तते अत्र व्याजेनागमावतारक्रमोऽपि दर्शितः ।
तच्चैवम् प्रथमं जिनवरैः श्रुतमुपदिष्टम् तच्च-द्वादशाङ्गीरूपेण
गणधरैर्ग्रथितम् तदनु आचार्यैस्तत् निर्युक्ति-भाष्य-चूर्णि-
वृत्ति-प्रमुखैरलंकृत्य विस्तारितम् इति । श्लोकेऽत्र
रूपकालंकारः ॥ ३ ॥

प्रथमश्लोकद्वये सरस्वत्या दर्शनं याचितम्, प्रसन्ना
सा दर्शनमपि ददाति, तथापि यदि सा कालीमहाकालीवत्
भयङ्कररूपा चेत् बालानां यदीयदर्शनं प्रमोदकरं तु न,
प्रत्युत भयङ्करं भवेदिति तदीयसौम्यस्वरूपं वर्णयति ॥
अमृतदीधितिबिम्बसमाननां, त्रिजगतीजननिर्मितमाननाम् ।
नवरसामृतवीचिसरस्वतीं, प्रमुदितः प्रणमामि सरस्वतीम् ॥४॥

व्याख्या-अमृतेति-अमृतसदृशी शीतला दीधितिः किरणं
यस्य स अमृतदीधितिश्चन्द्रः तस्य बिम्बः वर्तुलाकृतिः
तत्समं सदृशं आमनं वदनं यस्याः सा तथोक्ता तां
अमृतदीधितिबिम्बसमाननाम् शशिसमसौम्यवदनामिति यावत्
अत्र यद्यपि सूर्यबिम्बसमाननां इत्युक्तेः तत्र तेजस्वितान्धकार-
नाशकत्वादिगुणानां सूचनं भवेत् तथापि अतितेजस्विनस्तीव्र-
रुचेः सूर्यस्य दर्शनं दुष्करं, सुकरं पुनः आह्लादकस्य
तेजस्विनश्चन्द्रमसो दर्शनं, प्रकृते च दर्शनस्य प्राधान्यात्
तथा वर्णितम् । यं यं सा दर्शनं ददाति ते सर्वेऽपि

तस्या बहुमानं कुर्वन्तीति तस्या विश्वमाननीयत्वं दर्शयति
 त्रिजगतीति-त्रयाणां जगतां समाहारः त्रिजगती तद्वर्तिनो ये
 जनास्ते त्रिजगतीजनास्तैर्निर्मितं सम्पादितं मानमेवमाननं
 सन्मानं यस्याः सा त्रिजगतीजन-निर्मितमानना, ताम्
 तथोक्ताम् । नवरसामृतवीचिसरस्वतीम् नव नवसंख्याकाश्च
 ते रसाः विभावानुभावसंचारि-भावैरभिव्यक्ताः स्थायिभावाः
 नवरसाः

“शृंगारहास्यकरुण-रौद्रवीरभयानकाः ।

बीभत्सोऽद्भुत इत्यष्टौ रसाः शान्तस्तथा मतः” ॥

इत्युक्ताः

ते एव अमृतं नवरसामृतं तस्य वीचयस्तरङ्गाः
 नवरसामृतवीचयः, सरो जलं तद्वर्तते यस्यां स सरस्वती
 नदी नवरसामृतवीचिभ्यः सरस्वती या सा ताम्
 नवरसामृतवीचिसरस्वतीम् नवरसास्वादजन्यपरमानन्द-
 सन्दोहसम्पादिकामिति यावत् । सरस्वत तदभिधानां वाग्दे-
 वीम्, प्रमुदितः प्रसन्नचेताः सन् प्रणमामि नमस्करोमि अत्र
 प्रपूर्वकस्य नमतेः स्वापकृष्टत्वप्रकारकबोधानुकूलव्यापारोऽर्थः।
 अत्रोपमायमकालंकारौ ॥ ४ ॥

विततकेतकपत्रविलोचने !, विहितसंसृतिदुष्कृतमोचने ।

धवलपक्षविहङ्गमलाञ्छिते, जय सरस्वति पूरितवाञ्छिते ॥५॥

व्याख्या-विततेति-केतकः केतकीवृक्षम् तस्य पत्रं-पर्णं
केतकपत्रम् विततं-विस्तृतं यत् केतकपत्रं तत् विततकेतकपत्रम्
तद्वत् विशाले विलोचने यस्याः सा तत्सम्बोधने
विततकेतकपत्रविलोचने ! विहितेति-संसृतिः संसरन्ति
देवनरतिर्यन्नरकगतौ पर्यटन्ते जीवा यत्र सा संसृतिः संसारः
तद्भवं यत् दुष्कृतं पापं तत् संसृतिदुष्कृतम् ततो मोचनं-
मुक्तिः, विहितम् संपादितं संसृतिदुष्कृतमोचनं यया सा
तत्सम्बुद्धौ विहितसंसृतिदुष्कृतमोचने ! धवलेति विहङ्गमः
पक्षी धवलौ श्वेतौ पक्षौ पत्रौ यस्य स धवलपक्षः 'गरुत्
पक्षच्छदाः पत्रम्' इत्यमरः स चासौ विहङ्गमः धवलपक्षविहङ्गमः,
हंसः तेन लाञ्छितं अंकितं स्वरूपं यस्याः सा तदामन्त्रणे
धवलपक्षविहङ्गमलाञ्छिते ! हंस-वाहने ! इति यावत्. पूरितं
पूर्णाकृतं वाञ्छितं मन्त्रेऽभिलषितं लोकानां यया सा तत्सम्बोधने
पूरितवाञ्छिते ! सरस्वति ! ब्राह्मि ! त्वं जय सर्वोत्कर्षेण
वर्तस्व । अन्तिमाक्षरद्वया-वृत्त्याऽत्र यमकालङ्कारः ॥ ५ ॥
भवदनुग्रहलेशतरङ्गिता-स्तदुचितं प्रवदन्ति विपश्चितः ।
नृपसभासु यतः कमलाबला-कुचकलालनानि वितन्वते ॥६॥

व्याख्या-भवदनुग्रहेति-विपश्चितः विद्वांसः 'विद्वान्

विपश्चित् दोषज्ञः' इत्यमरः भवनुग्रहलेशतरङ्गिताः सन्तः,
 अनुग्रहः प्रसादः तस्य लेशः इषत् सम्बन्धः अनुग्रहलेशः
 भवत्या अनुग्रहलेशेन तरङ्गिताश्चञ्चलीभूताः भवदनुग्रहलेश-
 तरङ्गिताः तव कृपालवकल्लोललोलिता इति तदर्थः,
 नृपसभासु नृपाणां राज्ञां सभाः परिषदः,

'समज्या परिषद्गोष्ठी सभा समितिसंसदः' इत्यमरात्,
 तासु तदुचितम् तेषां राज्ञां उचितम् उपयुक्तम् अर्थात्
 पथ्यं सन्मनोऽनुकूलमिति तदुचितम् मनोऽनुकूलमपि
 अहितकरं चेदुचितं नोच्यते, विपश्चितस्तादृशमपथ्यं न
 भाषन्ते यदुक्तं भारविणा 'नहि प्रियं, प्रवक्तुमिच्छन्ति मृषा
 हितैषिणः' इति

तत् 'हितं मनोहारि च दुर्लभं वंचः' इति किरातकथितं
 सामान्यजनानिर्वचनीयं वचनीयम् प्रवदन्ति प्रयुञ्जन्ति
 यतयः तथा वाग्व्यापारप्रयोजनात् कमलाबलाकुचकला-
 ललनानि कमला लक्ष्मीः सैवाबला-ललना तस्याः कुचौः
 स्तनौ तयोः कला भूतिः तस्या ललनानि क्रीडनानि
 रमारामावक्षोजविभूतिलीलाः इति वितन्ते विस्तारयन्ति
 पण्डिता इति शेषः । राज्ञोऽनुरज्याविलम्बेन ततो नितान्तं
 सम्पदामाप्नुवन्तीति भावः । अत्रानुप्रासालङ्कृतिः ॥६॥

अधुना लक्ष्मीतोऽप्यधिकं महिमानमस्या दर्शयति-
 मतधना अपि हि त्वदनुग्रहात्,
 कलितकोमलवाक्यसुधोर्मयः ।
 चकितबालकुरङ्गविलोचना,
 जनमनांसि हरन्तितरां नराः ॥ ७ ॥

व्याख्या - गतधना इति-गतधनाः धनहीना अपि
 “माता निन्दति नाभिनन्दति पिता, भ्राता न संभाषते,
 भृत्यः कुप्यति नानुगच्छति सुतः, कान्ता च नालिङ्गते ।
 अर्थप्रार्थनसंकया न कुरुतेऽप्यालपमात्रं सुहृत्,
 तस्माद्द्वयमुपार्जयाशु सुमते ! द्रव्येण सर्वे यशाः” ॥ १ ॥

इत्येतादृशीं दशामनुभवाना अपि नराः मानवाः
 त्वदनुग्रहात् तव प्रसादात् कलितेति-कोमलं मृदु यत् वाक्यं
 वचनं तत् कोमलवाक्यं तदेव सुधा तस्या उर्मयः तरङ्गः
 इति कोमलवाक्यसुधोर्मयः कलिताः सम्पादिताः तथोर्मयो
 यैस्ते कलितकोमलवाक्यसुधोर्मयः, तथा च चकितेति-
 कुरङ्गे मृगविशेषः बालः शिशुः स चासौ बालकुरङ्गः
 चकितो विस्मितो बालकुरङ्गः चकितबालकुरङ्गः तस्य
 विलोचने इव विलोचने नेत्रे येषां ते चकितबालकुरङ्ग-
 विलोचनाः दीर्घनयना इति शक्त्या, व्यञ्जनया तु

विस्तृतशास्त्रविषयकप्रतिभावन्तः इति भावः, जनानां लोकानां मनांसि चेतांसि हि-निश्चयेन हरन्तितरां अतिशयेन गृह्णन्ति, निर्द्रव्या अपि तवानुभावात् स्ववचनमाहात्म्यात् सर्वानपि मोहयन्ति वशीकुर्वन्तीति भावः । जनमनोहरणसामर्थ्यन्तु धनेऽस्ति तथापि तदभावेऽपि विद्वांसो जनमनांसि हरन्तीति कारणाभावेऽपि कार्योत्पत्तिर्विणितेति विभावनालंकारः - लक्षणन्तु 'विभावना विना हेतुं कार्योत्पत्तिर्यदुच्यते' इति विश्वनाथः ॥ ७ ॥

करसरोरुहखेलनचञ्चला, तव विभाति परा जपमालिका।
श्रुतपयोनिधिमध्यविकस्वरो-ज्ज्वलतरङ्गकलाग्रहासाग्रहा ॥८॥

व्याख्या-करसरोरुहेति-हे देवि तव भवत्याः परा उत्कृष्टा जपमालिका जपाय ध्यानाय माला जपमाला एव जपमालिका स्वार्थे कः विभाति शोभते कथं सा उत्कृष्टा इत्यपेक्षायामाह-करेति-करः हस्तः स एव सरोरुहम् कमलम् तत्र खेलने क्रीडने चञ्चला चपला करसरोरुहखेलनचञ्चला भारतीदक्षिणहस्तस्थितेतिभावः यतश्च सा भारतीकरस्पर्श-मापन्ना तत उत्कृष्टा, अपि च श्रुतेति श्रुतं शास्त्रश्रवण-जनितं ज्ञानं तस्य पयोनिधिः समुद्रः तस्य मध्ये अन्तः विकस्वरः विकसितः उज्ज्वलः निर्मलः, यस्तरङ्गः वीचिः तस्य

कला विभूतिः तस्या ग्रहे ग्रहणे साग्रहा आग्रहवतीति श्रुतपयोनिधिर्मध्यविकस्वरोज्ज्वलकलाग्रहसा-ग्रहा । अत्राग्रहस्य चेतनधर्मत्वेन याचितकमण्डनन्यायात् परम्परा-सम्बन्धत्वाद्वा तथावसेयम्, इदमत्रावधेयम्, यथा पयोनिधिर्गम्भीरस्तथा श्रुतवारिधिरपि, सत्यपि सागरे गंभीरे तस्य तटे सर्वेऽपि निःशङ्कमटन्ते किन्तु न केऽप्यवगाहन्ते तन्मध्यभागम् तथा श्रुतसागरतटमटन्ते सर्वे परं न गच्छन्ति तदन्तः, केचित्तु बहुप्रयत्नतः सागरमध्यमाप्नुवन्ति किन्तु तदन्तः प्रविश्य न ततः रत्नानि, परं ये सत्त्वशीला दृढरज्ज्वादिसाधनवन्तस्त एव जलधिमध्यमाविश्य सम्पत्तिमाप्नुवन्ति, एवं भूरिप्रयासतः केचिद्धीमन्तः श्रुतोदधिमध्यं प्राप्यापि न ततस्तत्त्वरत्नानि लभन्ते किन्तु ये प्रतिभावन्तो जपमालादिना भारतीमाराधयन्ति त एव श्रुतज्ञानरहस्यमाप्नुवन्ति ॥ ८ ॥

‘अजाव्याघ्रन्यायात्’ प्राप्तेऽप्यनेकसुखसाधने सभय-चेतस्कैः सुखस्वादो नो बभ्यते इति भारतीभक्ता तं भयाभावं वर्णयति-

द्विरदकेसरिमारिभुजङ्गमा-सहनतस्करराजरुजां भयम् ।
तवगुणावलिगानतरङ्गिणां, न भविनां भवति श्रुतदेवते॥१॥
व्याख्या-द्विरदेति-हे ततदेवते ! हे सरस्वति ! तव

भवत्याः गुणावलिगानतरङ्गिणाम्-गुणानामावलिः श्रेणिः
 गुणावलिः तस्या गानं आलापबद्धकीर्तनम् तस्य तरङ्गः
 उल्लासप्रकाराः ते सन्ति येषां ते गुणावलिगानतरङ्गिणः तेषां
 तथा भूतानां भविनां भव्यजीवानां शिवपदप्राप्तियोग्यानाम्
 भयं भीतिः न भवति केषां भयमित्याह-द्विरदेति द्वौ रदौ
 दन्तौ यस्य स द्विरदः हस्ती केसराः-शटाः सन्ति यस्य
 सः केसरी-सिंहः मारी रोगविशेषः भुजङ्गमः भुजैर्गच्छतीति
 भुजङ्गमः सर्पः, असहनः न सहते परोत्कर्षमिति असहनः
 शत्रुः, तस्करः, चौरः, राजा, नृपः, रुग् रोगः इत्येतेषां
 द्वन्द्वः तेषां षष्ठीबहुवचने द्विरदकेसरिमारीभुजङ्गमा-
 सहनतस्कर-राजरुजाम् । एतावता, सरस्वती- सेवका
 अकुतोभया भवन्तीतिभावः, यद्यपि सरस्वत्याः विद्यादातृत्व-
 स्यैव जनप्रसिद्धिः तथापि सभयस्य विद्याग्रहणाधिकारित्वा-
 भावात् प्रतिबन्धकत्वाभावसम्पादनायेय-मुक्तिः ॥ ९ ॥
 अधुना स्तुतिरहस्यं देव्या अनुपमप्रसादसाधनप्रकारं च
 दर्शयति-
 ॐ ह्रीं क्लीं ब्लीं ततः श्रीं तदनु हसकलह्रीं अथो ऐं
 नमोऽन्ते,
 लक्षं साक्षाज्जपेद्यः करसमविधिना सत्तपा ब्रह्मचारी ।

निर्यान्तीं चन्द्रबिम्बात्कलयति मनसा त्वां जगच्चन्द्रिकाभां,
सोऽत्यर्थं वह्निकुण्डे विहितघृतहुतिः स्याद्दशांशेन विद्वान् ॥१०॥

व्याख्या-ॐ इति-पूर्वं ॐ अवति रक्षति भयेभ्यः
सर्वेभ्यः इति अच् धातौरौणादिकं ॐ इति सिद्धं रूपं
एतावता रक्षकाक्षरस्यादौ नियोजनात् संपूर्णमन्त्रस्यापि
रक्षणकतृत्वं सूचितम् ह्रीं हरते सर्वान् दोषान् इति
पूर्ववदौणादिकम् क्लीं ब्लीं-ततः तदनन्तरं श्रीं तत् तेषां
न्यस्तानामेतेषां अनु पश्चात् हसकलह्रीं इत्येतेषां न्यासः
अथो अनन्तरम् अन्ते प्रान्ते ऐं नमः इति बीजस्य न्यासः
इति तन्निर्गतः संपूर्णमन्त्रश्चैवम्-“ॐ ह्रीं क्लीं ब्लीं श्रीं
हसकलह्रीं ऐं नमः” अमुं मन्त्रं यः कोऽपि सत्तपाः
तपस्याशीलः एतेनातपस्विनोऽधिकारविरहः ब्रह्मचारी ब्रह्म-
शास्त्रं आत्मध्यानं अथवा ब्रह्म-सप्तमो धातुः तं चरति
रक्षतीति तथोक्तः अष्टाङ्गमैथुनविनिवृत्तो ब्रह्मचारी-
अष्टाङ्गमैथुनं यथा-

स्मरणं कीर्तनं केलिः प्रेक्षणं गुह्यभाषणम् ।

संकल्पोऽध्यवसायश्च क्रियानिर्वृत्तिरेव च ॥१॥

एतन्मैथुनमष्टाङ्गं, प्रवदन्ति मनीषिणः ।

विपरीतं ब्रह्मचर्यं-मेतदेवाष्टलक्षणम् ॥ २ ॥ इति

अनुक्रमेण नतु मध्ये विरम्य, यः जपेत् जपं कुर्यात् स
जगच्चन्द्रिकाभां जगति भुवने प्रसरन्ती या चन्द्रचन्द्रिका
तदाभां तत्तुल्यां त्वां भवन्तीं चन्द्रबिम्बात्-चन्द्रमसो
मण्डलात्, निर्यान्तीम्-निर्गच्छन्तीं मनसा चेतसा कलयति
साक्षात्करोति, समनस्केनेन्द्रियेण त्वां साक्षात्पश्यतीत्यर्थः,
अत्यर्थं अतिशयं उपरोक्तजपानन्तरं विशेषमभिलाषुकेन,
वह्निकुण्डे दशांशेन दशसहस्रेण लक्षदशांशो दशसहस्रस्तेन
विहितघृतहुतिः कृतघृतहोमः, विद्वान् स्यात् अर्थात् विधिपूर्वकं
वह्निकुण्डे घृतेनाहुतिं ददन् सन् यः लक्षदशांशं दशसहस्रं
जपेत् स विद्वान् धीमान् स्यादचिरेण भवेदिति ।
सूक्तेऽस्मिन् स्रग्धरावृत्तम्-स्रग्धरैर्यानां त्रयेणत्रिमुनियतियुता
स्रग्धरा-कीर्तितेयम् इति तल्लक्षणात् ।

संप्रति मन्त्रमाहात्म्यं दर्शयन् भक्तं व्यापारान्तरात्
विनिवारयन् मन्त्राभिमुखं करोति-

रे रे लक्षणकाव्यनाटककथा-चम्पूसमालोकने,
क्वायासं वितनोषि बालिश ! मुधा, किं नम्रवक्त्राम्बुजः।
भक्त्याऽऽराधय मन्त्रराजमहसाऽनेनानिशं भारतीं,
येन त्वं कवितावितानसविताऽद्वैतप्रबुद्धायसे ॥ ११ ॥

व्याख्या-रे रे इति - रे रे बालिश ! भो भो बाल !
 शीघ्रसम्बोधनाय वीप्सा मन्त्रमहिमाख्यापनाय च,
 अप्राप्तशास्त्रपरिशीलनजन्यबोधप्रकर्षो-बालः, नम्रं अधो-
 विहितं वक्त्रं-मुखं तदेवाम्बुजं कमलं येन सः नम्रवक्त्राम्बुजः,
 पुस्तक एव दत्तदृष्टिः सन्, लक्षणोति-लक्षणं लक्ष्यतेऽवबुध्यते
 शब्दसंसिद्धिर्येन तल्लक्षणम् व्याकरणशास्त्रम्, काव्यम् कविति
 मधुरं वर्णयतीति भगवद्गुणग्रामाभिमुखकारक-
 चेतोद्रावकपदसमूहम्-काव्यम्, नाटकं-नट्यतेऽभिरूप्यते इति
 नाटकम् विख्यातवृत्तं नान्दी-पूर्वरंग-प्रस्तावना-सन्धिपञ्चक-
 पञ्चाद्यङ्कप्रभृतिसमेतम् रङ्गमण्डपे प्रयोगोपयोगित्वाद्दृश्यम्-
 काव्यविशेषं नाटकम् कथा कथ्यते उच्यते पूर्वापरसन्दर्भो
 यया सा कथा तत्र वर्णनीयवर्णनं साहित्यदर्पणे यथा-
 “कथायां सरसं वस्तु गद्यैरेव विनिर्मितम् ।

क्वचिदत्रभवेदार्या क्वचिद्वक्त्रापवक्त्रके ॥

आदौ पद्यैर्नमस्कारः खलादेर्वृत्तकीर्तनम्” ।६-३३२-३३३।

सा च तिलकमञ्जरीप्रमुखा. चम्पूः पद्यमिश्रितं गद्य-
 काव्यम्-

“गद्यपद्यमयं काव्यं चम्पूरित्यभिधीयते” इत्युक्तेः

लक्षणं च काव्यं च नाटकं च कथा च चम्पूश्च
 इत्येतेषां इतरेतरयोगद्वन्द्वः इति लक्षणकाव्यनाटककथाचम्पूः
 तासां समालोकने सम्यगध्ययने लक्षणकाव्यनाटककथाचम्पू-
 समालोकने क्वायासं-कुत्सित-परिश्रमम् मुधा व्यर्थं किं
 कथं वितनोषि विस्तारयसि एतेन जडबुद्धेः लक्षणकाव्यादि-
 शास्त्राध्ययनपरिश्रमः कुत्सितः यतश्च तेन न भविता तस्य
 काव्याद्यवगमो नात्महितं च इति निरर्थक एव तदायासः
 तत् तादृशः श्रमो नैव कर्तव्यः इति भावः ननु तर्हि
 अध्ययनं परित्यज्य किं कर्तव्यमिति सुहृद्भूत्या श्रीमन्त
 एव प्रतिपादयन्तु यदहमाचरिष्ये इत्यत आह परार्धेन
 भक्त्येति-अनेन पूर्वसूक्तप्रदर्शितेन मन्त्रराजमहसा मन्त्राणां
 राजा मन्त्रराजः महः तेजः मन्त्रराजाभिन्नं महः तेन
 मन्त्रराजमहसा अनिशं प्रतिदिनं भक्त्या भक्तिपूर्वकं भारतीं
 सरस्वतीं देवीं आराधय-पूजय तन्मन्त्रजपपूर्वकं तस्या
 अनुचिन्तनं कुरु इति येन आराधनेन त्वं झटिति
 कवितायाः विताने-विस्तारे, सविता-सूर्यः कवितावितानसविता
 भूत्वा अद्वैतप्रबुद्धायसे अद्वितीयप्रबोधवान् भविष्यसि यथा
 सूर्यः अनन्यप्रकाशं विस्तारयति तथा त्वमपि भारतीप्रसाद-
 मासाद्य कवितानिर्माणे सम्यगवबुद्धो भविष्यसीति । 'सूर्या-

श्वैर्मसजास्ततः सगुरवः शार्दूलविक्रीडितम्' इति लक्षणलक्षितं
शार्दूलविक्रीडितं छन्दः प्रकृते ॥ ११ ॥

एवं तदीयाराधनप्रकारं प्रदर्शय ततो रक्षणमभिलषन् स्तौति-
चञ्चच्चन्द्रमुखी प्रसिद्धमहिमा, स्वाच्छन्द्यराज्यप्रदा-
नायासेन सुरासुरेश्वरगणै-रभ्यर्चिता भक्तितः ।

देवी संस्तुतवैभवा मलयजा-लेपाङ्गुल्युतिः,
सा मां पातु सरस्वती भगवती, त्रैलोक्यसंजीवनी ॥१२॥

व्याख्या-चञ्चदिति-चञ्चत् चलायमानः चन्द्रः शशी
मुखम् आस्यम् चलायमानो यश्चन्द्रः तस्य मुखमिव मुखं
यस्याः सा चञ्चच्चन्द्रमुखी शरदिन्दुवदना इति यावत्,
प्रसिद्धमहिमा-प्रसिद्धः दिगन्तेषु ख्यातः महिमा प्रभावो
यस्याः सा प्रसिद्धमहिमा विश्वविख्यातानुभावा,
स्वाच्छन्द्यराज्यप्रदा स्वाच्छन्द्यं स्वतन्त्रतारूपम् राज्यम्
साम्राज्यम् भेदादिनीतिचतुष्टययुक्तविभुविभूतिः स्वाच्छन्द्य-
राज्यस्य प्रकर्षण दानशीला या सा स्वाच्छन्द्यराज्यप्रदा,
अत एव नायासेनेति आयासः क्लेशः यत्नो वा तेन
आयासेन न इति निषेधार्थकमव्ययम् तथा च आयासेन
न किन्तु अनायासेन क्लेशेन विना, प्रमोदेनेति यावत्,
भक्तितः भक्त्या स्वविशिष्टात्मानुकूलात्मीयवर्तनम् भक्तिः

तया सुराः देवाः असुराः दैत्याः सुरविपक्षीभूताः तद्विरु-
द्धप्रकृतिकत्वात् यक्षराक्षसभूतपिशाचादयः सुराश्च असुराश्च
सुरासुराः तेषामीश्वराः शासनकर्तारः तेषां गणः संघातः तैः
सुरासुरेश्वरगणैः अर्चिता पूजिता प्रायो जगति स्वशत्रुसन्मानितं
न कोऽपि सन्मानयति तथापि एषा उभयैरर्चितेति तस्या
जगद्विलक्षणमाहात्म्यमभिव्यक्तम्, दिवि दीव्यति क्रीडते
इति देवः यदुक्तम्

“दीव्यति क्रीडते यस्माद्रोचते द्योतते दिवि ।
तस्माद्देव इति प्रोक्तः” इति तद्देवशब्दात् ‘गौरादिभ्यो
मुख्यान्डीः’ ।२।४।११।

इति स्त्रियां डीः संस्तुतवैभवा संस्तुताः स्तुतिपथं
प्रापिताः वैभवाः अणिमादयः समृद्धयो यस्याः सा
संस्तुतवैभवा, द्वितीयपादे उक्तं यत् ‘सुरासुरेश्वरगणैर-
भ्यर्चितेति’ अर्चनं तु जलचन्दनाद्यैर्भवतीति तथारूपां
तामाह मलयजेति मलयजः चन्दनम् तस्य तद्भवत्वात् तस्य
आलेपेन अङ्गे शरीरे समुत्पन्नो यो रङ्गः रागः तस्य या
द्युतिः कान्तिः विद्यते यस्याः सा मलयजालेपाङ्गरङ्गद्युतिः,
त्रैलोक्यसंजीवनी त्रैलोक्यं त्रयाणां लोकानां समाहारः
त्रिलोकी ततः स्वार्थे ट्यण् त्रैलोक्यम् लोकत्रयम् स्वर्गमर्त्य-

पातालात्मकम् तस्य लक्षणया तद्धर्तिजीवजातस्य संजीवनी
जीवनदात्री अथवा संजीवनी औषधिविशेषः तस्य इव
संजीवनकारिणी यथा संजीवनी मृतप्रायमुपजीवयति
तथेयमपि चिच्चैतन्यविरहितान् चैतन्यमर्पयति इति भावः,
भगवती ऐश्वर्यवती यथा कोषे

“ऐश्वर्यस्य समग्रस्य वीर्यस्य यशसः श्रियः ।

ज्ञानवैराग्ययोश्चैव, षण्णां भग इतीङ्गना” ॥१॥

एतेनान्यस्मै विभवदातृत्वं सूचितम्, विभूतिमन्त एव
विभूत्या अन्यान् विभूषयन्ति नतु अंकिञ्चनाः स्वयं दरिद्रः
कथं परानीश्वरीकर्तुमीश्वरः इति, सा जगद्विख्याता पूर्व-
परामर्शकस्य तच्छब्दस्य प्रकृतेऽयोगात् *प्रसिद्धार्थकोऽवसे-
योऽत्र तच्छब्दः जगद्विख्यातता चास्याः सुस्पष्टैव पूर्व-
प्रदर्शितविशेषणात्, सरस्वती तन्नामिका ब्राह्मीदेवी, मां पातु
रक्षतु अज्ञानाम्नामवतात् इति तत्त्वम् पूर्ववद्धृतम् ॥१२॥

स्वकृतं सरस्वतीस्तोत्रमर्थवादमुखेनोपसंहरति-

स्तवनमेतदनेकगुणान्वितं पठति यो भविकः प्रमनाः प्रगे ।
स सहसा मधुरैर्वचनामृतैर्नृपगणानपि रञ्जयति स्फुटम् ॥१३॥

व्याख्या-स्तवनमिति-यः यः कश्चित् भविकः भव्यात्मा;

* प्रसिद्धार्थकस्तच्छब्दो यथा 'कलाचसाकान्तिमती कलावतः इत्यादौ।

भविकस्यैव सस्नेहं सरस्वती स्तोत्रपाठकरणात् न तु
 अभव्यस्य तथा लोकविनोदाय कृतेऽप्यभव्येन पाठे
 निष्फलस्तत्पाठः भावनाशून्यत्वात् अतो भव्य एवैतत्पाठ-
 करणाधिकारी, सत्यपि भव्यस्याधिकारे सांसारिक-
 चिन्ताचान्तचित्तविकलः सन् पठेत् तदा यथावस्थितं फलं
 नाप्नुयात् इत्याह प्रमनाः प्रसन्नचेताः सन् प्रहृष्टचित्तो भूत्वा
 इत्यर्थः मनः— प्रसन्नता च प्रायः प्रातरेव भवति तदनन्तरं
 तु स्वस्वव्यापार— विकलत्वान्नो भवतीति प्रातः समयस्य
 पठनयोग्यतयाऽऽह प्रगे इति प्रगे प्रभातकालबोधकमव्ययम्
 'प्रगे प्रातः प्रभाते' इत्यमरः, अनेकगुणान्वितम् अनेके च
 ये गुणाः प्रसादमाधुर्यादयः काव्यगुणाः ज्ञानानन्दकौशल्या-
 रोग्यनिर्भयत्वादिदातृत्वप्रमुखाश्च लोकगुणास्तैरन्वितम् युक्तम्
 अनेकगुणान्वितम्, एतद् पुरः स्थितम् इदमेतदोः
 प्रत्यक्षशक्तत्वात्, स्तवनम् स्तूयतेऽनेनेति स्तवनम् स्तोत्रम्,
 पठति व्यक्तमुच्चारयति, यत्पदोपस्थापितामाकाङ्क्षां पुरयन्नाह
 स इति स यः पठति स नरः सहसा अकस्मात् न तु
 शनैः शनैः मधुरैः माधुर्यगुणशालिभिः मनोहरैः वचनामृतैः
 वचनं च तदमृतं चेति वचनामृतम् तैः उक्तिसुधाभिः
 यथाऽमृतपाने न केषामभावः (अरुचिः) तथैषां वचनश्रवणे-

उपीत्यभिव्यक्तं वचनेऽमृतत्वम्; यद्यप्यमृताभेदेनैव वचने
माधुर्यस्य प्राप्तत्वात् पूर्वोक्तं मधुरैरिति विशेषणमनर्थकमिव
प्रतिभाति तथापि येऽबुधजना अमृतं कीदृशं भवतीति न
जानन्ते तान्निबोधाय अमृततोऽपि व्यक्तमाधुर्यस्य ख्यापनाय
चेति न कोऽपि दोषः, नृपगणान् राजसमूहान् अपि किं
पुनः प्राकृतजनान् स्फुटं प्रकटं यथा स्यात्तथा रञ्जयति
विनोदयति स्वाभिमुखं करोति, मिष्टवचनप्रयोगेन सर्वजन-
प्रियो भवतीतिभावः द्रुतविलम्बितम् छन्दः ॥ १३ ॥

प्रशस्तिः ।

चरमजिनपतीर्थे शासनाधीश्वराणां,
प्रथितविजयश्रीणां प्राप्तसज्ज्ञानश्रीणाम् ।
परमगुरुगुरुणां नेमिसूरीश्वराणां,
जयति विमलाप्राज्ये, प्रौढस्याद्वादराज्ये ॥ १ ॥ मालिनी
श्रीमदाचार्यवर्याणां, विजयामृतसूरिणाम् ।
प्रभावान्मुनिवर्यश्री-पुण्यविजयजिच्छिशुः ॥ २ ॥
धुरन्धरोमुनिर्नाम्ना, वृत्तिं शिशुहितां व्यधात् ।
अनुभूतसिद्धसारस्वतो शिरपुरेपुरे ॥ ३ ॥ विशेषकम्।
मुनिनिधिनिधानेन्दु-मितेऽब्दे तैषमासके ।
चन्द्रेऽह्नि चन्दशालायां राकायां रचिता हिता ॥ ४ ॥

સવેગરસાયણરસિકેન પૂર્વાચાર્યશ્રીજિનપ્રભસૂરિણા સન્દૃઘ્ધમ્-
અબાલબુદ્ધિના બાલમુનિના
શ્રીહિતવર્ધનવિજયેનાનુવાદિતં ચ

સંવિગ્નશ્રમણાત્મિન્દાકુલકમ્

શ્રુત્વા શ્રદ્ધાય સમ્યક્ શુભગુરુવચનં વેશ્મવાસં નિરસ્ય,
પ્રવ્રજ્યાઽથો પઠિત્વા બહુવિધતપસા શોષયિત્વા શરીરમ્।
ધર્મધ્યાનાય યાવત્પ્રભવતિ સમયસ્તાવદાકસ્મિકીય—, મ્પ્રાપ્તા
મોહસ્ય ધાટી તટીદિવ વિષમા હા ! હતાઃ કુત્ર યામઃ ?

ભાવાર્થ- શુભગુરુના વચનનું શ્રવણ કરી, એની દ્રઢ શ્રદ્ધા કરી, એ શ્રદ્ધાની ફળશ્રુતિ સ્વરૂપે ગૃહવાસને તિલાંજલી આપી, ચારિત્ર્યનો સ્વીકાર કરી અને ત્યારપછી પણ પુષ્કળ અભ્યાસ અને બહોળા તપ દ્વારા શરીરને સૂકવી નાંખી જ્યાં ધર્મધ્યાન માટેનો સમય માંડ ઉપસ્થિત થયો છે, અફસોસ ! ત્યાં જ આકસ્મિક રીતે મોહનું હુલ્લસ ત્રાટકી પડ્યું છે. વીજળીની જેમ જ તેણે અમને હણી નાખ્યા છે. અરેરે... ક્યાં જઈએ !!! ॥ ૧ ॥

एकेनाऽपि महाव्रतेन यतिनः खण्डेन भग्नेन वा,
दुर्गत्यां पततो न सोऽपि भगवानीष्टे स्वयं रक्षितुम्।
हत्वा तान्यखिलानि दुष्टमनसो वर्तामहे ये वयं,

तेषां दण्डपदं भविष्यति कियज्जानाति तत्केवली ॥२॥

ભાવાર્થ : એકાદા મહાવ્રતનું પણ જે મુનિએ ખંડન કર્યું છે, એ સાધુનો વિનિપાત નક્કી થઈ ગયો છે. વ્રતનું ખંડન કરનારા સાધુને દુર્ગતિના દુઃખોથી ઉગારી લેવાની તાકાત સાક્ષાત તીર્થકરોમાં પણ નથી.

ખેર ! બધા જ મહાવ્રતોનો ભુક્કો કરીને બેસનારા અમે જો નિર્લજ્જ બનીને દુષ્ટવર્તન કરીશું તો એના પરિપાક સ્વરૂપે કેવો કારમો દંડ અમારી ઉપર ઝીંકાશે, એ તો કેવળીભગવંત જ જાણે... !!

कट्यां चोलपटं तनौ सितपटं कृत्वा शिरोलुच्चनं,
स्कन्धे कम्बलिकां रजोहरणकं निक्षिप्य कक्षान्तरे ।
वक्त्रे वस्त्रमथो विधाय ददतः श्रीधर्मलाभाऽऽशिषं,
वेषाऽऽडम्बरिणः स्वजीवनकृते विद्मो गतिं नाऽऽत्मनः॥३॥

ભાવાર્થ : (૧) અમે સાધુવેશ ધારણ કર્યો છે.

(૨) અમે કમ્મર પર ચોલપટ્ટો પહેરીએ છીએ.

(૩) અમે બગલમાં રજોહરણ રાખીએ છીએ.

(૪) અમે માથાના વાળ હાથેથી ઉખાડી 'કેશલુંચન' કરાવીએ છીએ.

(૫) અમે મુખ આગળ હંમેશા મુહપત્તી ધારણ કરીએ છીએ અને ધર્મલાભ ના આશીર્વાદ આપીએ છીએ.

(૬) અમે ખત્મા પર કામળી ધારણ કરીએ છીએ અને

(૭) અમે શરીર પર શ્વેત અને માનોપેત વસ્ત્રો જ ધારણ કરીએ છીએ.

અફસોસ ! આમ છતાં અમે આડંબર નથી છોડી શકતાં. જીવનનિર્વાહ માટેનો જ અમારો આ પ્રયત્ન લાગે છે. અમે નથી જાણતા કે અમારી શી ગતિ થશે ?

ભિક્ષા-પુસ્તક-વસ્ત્ર-પાત્ર-વસતિ-પ્રાવારલુબ્ધા યથા,
નિત્યં મુગ્ધજનપ્રતારણકૃતે કષ્ટે ન સ્વિધ્યામહે ।
આત્મારામતયા તથા ક્ષણમપિ પ્રોજ્ઞય પ્રમાદદ્વિષમ્,
સ્વાર્થાય પ્રયતામહે યદિ તદા સર્વાઽર્થસિદ્ધિર્ભવેત્ ॥૪॥

ભાવાર્થ : અમારે લોકોને છેતરવા છે માટે અમે હજી થાક્યાં નથી. અમે ભિક્ષાના, પુસ્તકોના, વસ્ત્રોના, પાત્રના, વસતિના અને સંચારા-ઉત્તર-પટ્ટાના લાલચુ છીએ. જો એકાદ ક્ષણ માટેય અમે પ્રમાદને ફંગોળી દઈ આત્માનંદી બની આત્મહિત માટે પ્રયત્ન કરીએ તોય અમારા સકળવાંછિતોની સિદ્ધિ થઈ જાય.

પાગ્નપ્ચાનિ સહસ્રશો જગૃહિરે ગ્રન્થા ભૃશં પેઠિરે,
લોભાઽજ્ઞાનવશાન્તપાંસિઃ બહુધા મૂઢૈશ્ચિરં તેપિરે ।
ક્વાપિ ક્વાપિ કથચ્ચનાઽપિ ગુરુભિર્ભૂત્વા મુદો ભેજિરે
કર્મક્લેશ-વિનાશ-સંભવ-સુખ્રાન્યઘાઽપિ નો લેભિરે ॥૫॥

ભાવાર્થ : હજારો જાતના પાખંડ ગ્રહણ કર્યાં. હજારોની

સંખ્યામાં ગ્રંથો ભણી લીધા અને અનેક જાતના તપો તપી લીધાં. અફસોસ ! અમે મૂઢના મૂઢ રહ્યાં. અમારી આ બધીય આરાધના લોભની અને અજ્ઞાનની જ ચેષ્ટા બની ગઈ. અરે ! ક્યારેક અમે ગુરુ બની શક્યા તો આનંદ પણ પુષ્કળ પામ્યાં. તેમ છતાં હજી સુધી કર્મના કલેશને હણી લે એવો આરાધનાનો પ્રબળ ઉલ્લાસ અંમને મળ્યો નથી.

किं भावी नारकोऽहं किमुत बहुभवी दूरभव्यो न भव्यः,
किं वाऽहं कृष्णपक्षी किमु चरमगुणस्थानकः कर्मदोषात् ।
वह्निज्वालेव शिक्षाव्रतमपि विषवत् खड्गधारा तपस्या,
स्वाध्यायः कर्णशूची यम इव विषमः संयमो यद्विभाति ॥६॥

ભાવાર્થ : શું હું કૃષ્ણપાક્ષિક છું ? શું હું દુર્ભવ્ય છું ? શું હું અભવ્ય છું ? કર્મની બહુલતાથી અથવા તો શું હું મિથ્યાત્વી બન્યો છું ? કે પછી શું હું નરકે જનારો નરકગામી છું ?

કેમ પણ મને શિક્ષાવ્રતોનું પાલન પણ અગ્નિની જ્વાળા જેવું લાગે છે ! તપસ્યાઓ તલવારની ધાર જેવી લાગે છે. સ્વાધ્યાયનું નામ પડે ને કાનમાં સોંયાઓ ખૂંચવા માંડે છે. સંયમજીવન યમરાજ જેવું અકારું લાગે છે.

वस्त्रं पात्रमुपाश्रयं बहुविधं भैक्षञ्चतुर्धौषधं,
शय्या-पुस्तक-पुस्तकोपकरणं शिष्यञ्च शिक्षामपि ।
गृहणीमः परकीयमेव सुतरा-माजन्मवृद्धा वयं,

यास्यामः कथमीदृशेन तपसा तेषां हहा निष्क्रियम् ॥७॥

भावार्थ : જાતજાતના વસ્ત્રો, નજાકત પાત્રાઓ, વૈભવી ઉપાશ્રયો, (૧) ભક્ષ્ય, (૨) ભોજ્ય, (૩) લેલ્ય અને (૪) ચોષ્ય, આમ ચારેય પ્રકારની ભિક્ષાઓ, શય્યાઓ, પુસ્તકો, પુસ્તકના ઉપકરણો અને શિષ્યો તેમજ શિક્ષણો; આ બધું જ અમે પારકું સ્વીકાર્યું છે; જન્મથી માંડીને. આજે અમે વૃદ્ધ થયા. ધિગ્ ! અમારા ફોરા તપ દ્વારા આ બધી ભક્તિનો બદલો શી રીતે વાળીશું ?

अन्तर्मत्सरिणां बहिः शमवतां प्रच्छन्नपापाऽऽत्मनां,
नद्यम्भःकृतशुद्धिमद्यपवणिग्दुर्वासनाशात्मिनाम् ।

पाखण्डव्रतधारिणां बकदृशां मिथ्यादृशामीदृशां,
बद्धोऽहं धुरितावदैव चरितैस्तन्मे हहा ! का गतिः ? ॥८॥

ભાવાર્થ : ભીતરથી ઈર્ષ્યાળુ છીએ. બહારથી ક્ષમાશ્રમણ છીએ. છૂપા પાપીઓ છીએ. મદિરા ગટગટાવીને તેની દુર્ગન્ધ છૂપાવવા નદીનું જળ પીનારા વાણિયા જેવા દંભી છીએ. વ્રતધારીનો લેબાશ રાખ્યો છે બાકી બગલા જેવી મનોવૃત્તિના અમે શિકાર છીએ. મિથ્યાત્વી છીએ. શું કહું ? આવા પાખંડીઓમાંય હું આગેવાન છું, ખરેખર આવા મારા ચરિત્ર છે. મારી કઈ ગતિ થશે ?

येषां दर्शन-वन्दन-प्रणमन-स्पर्श-प्रशंसादिना,

मुच्यन्ते तपसा निशा इव सिते पक्षे प्रजास्तक्षणात् ।

तादृक्षा अपि सन्ति केऽपि मुनयस्तेषां नमस्कुर्महे,

સંવિગ્ના વયમાત્મનિન્દનમિદં કુર્મઃ પુનર્બોધયે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ : એવા પણ કેટલાંક મહામુનિઓ વર્તમાનમાં હાજર છે કે જેમના દર્શન-વંદન-પ્રણામ, ચરણસ્પર્શ અને સ્તવના કરીને પ્રજા સંસારથી મુક્ત થાય છે. એ મુનિપુંગવો શુકલપક્ષની રાતની ચાંદની જેવા દેદીપ્યમાન છે. ધોર કલિયુગમાં પણ તપના અજવાળા પાથરનારા, આવા મુનિવૃષભોને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. અમે સંવિગ્ન છીએ. અમે આત્મનિંદા પણ સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ માટે કરીએ છીએ.

રાગો મે સ્ફુરતિ ક્ષણં ક્ષણમથો વૈરાગ્યમુજ્જૃમ્ભતે
દ્વેષો માં ભજતિ ક્ષણં ક્ષણમથો મૈત્રી સમાલિङ્ગતિ ।
દૈન્યં પીડયતિ ક્ષણં ક્ષણમથો હર્ષોઽપિ માં બાધતે,
કાપેયકૃપણાઙ્કૃપાપરિવૃત્તૈઃ કાર્યં હહાં કર્મભિઃ ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ : ક્યારેક રાગના ખેલ મચે છે તો ક્યારેક એ જ મનમાં વૈરાગ્ય જાગે છે. ક્યારેક દ્વેષની આગ ભભૂકે છે તો ક્યારેક એ જ મનમાં મૈત્રીની હરિયાળી ખીલે છે. ક્યારેક દીનતામાં જકડાઈ જાય છે તો ક્યારેક એ જ મન હર્ષની લહેર પર સવાર થાય છે.

હાય ! શું કરીએ ? માંકડા જેવા અમારા માનસિક ખેલ છે. કર્મો જાલિમ છે. અકૃપાથી વીંટળાયેલા એ કર્મોથી ઉગરવું શી રીતે ?

(જામનગરના હીરાલાલ હંસરાજ પંડિતે પ્રકાશિત કરેલા એક પુસ્તકમાં આ કુલક હતું. તેમાંથી મૂળ શ્લોકો લઈને મુનિશ્રી દ્વારા અનુવાદ કરાયેલ છે.)

आर्षवाणी

छोडवा जेवो
संसार
लेवा जेवुं
संयम
मेळववा जेवो
मोक्ष

श्री स्मृतिमन्दिर प्रकाशन